

**FEAR IN EVLİYA ÇELEBİ'S *SEYAHATNÂME*: POLITICS AND
HISTORIOGRAPHY IN A SEVENTEENTH CENTURY OTTOMAN
TRAVELOGUE**

by

Görkem Özizmirli

**A Thesis Submitted to the
Graduate School of Social Sciences and Humanities
in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of**

**Master of Arts
in
Comparative Studies in History and Society**

Koç University

June 2014

Koc University
Graduate School of Social Sciences and Humanities

This is to certify that I have examined this copy of a master's thesis by

Görkem Özizmirli

and have found that it is complete and satisfactory in all respects,
and that any and all revisions required by the final
examining committee have been made.

Committee Members:

Asst. Prof. Aslı Niyazioğlu

Assoc. Prof. Yonca Köksal

Asst. Prof. Sooyong Kim

Date: _____

STATEMENT OF AUTHORSHIP

This thesis contains no material which has been accepted for any award or any other degree or diploma in any University or other institution. It is affirmed by the candidate that, to the best of her knowledge, the thesis contains no material previously published or written by another person, except where due references is made in the text of the thesis.

Signed

Görkem Özizmirli

ABSTRACT

This thesis explores the narratives of fear in the travelogue of the seventeenth century Ottoman traveler Evliya Çelebi. Evliya Çelebi's uses of the word "fear" (*havf*) in the *Seyahatnâme* (*the Book of Travels*) is examined to understand how this prominent traveler participated in, observed, and commented upon the seventeenth century Ottoman transformations. In this respect, this research focuses on Evliya Çelebi's own fears and the fears of other political actors which he narrated to discuss how different political actors perceived the seventeenth century transformations and what they feared about their world. Evliya Çelebi's own fears are categorized under four titles: the fears of centrifugal subjects, the fears of supernatural beings, the fear of nature, and the fear of God. Then, this study seeks to understand the most fearful figure, a seventeenth century Ottoman pasha, namely İbşir Mustafa Pasha, in Evliya Çelebi's account. Here the aim is to use a first-person narrative, the *Seyahatnâme*, as a source of history. With this aim, the narratives of fear are compared with contemporary narrative sources like *Îsâ-zâde Târîhi*, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-Nâmesi*, *Târih-i Gilmânî*, *Târih-i Nâ'ima*, and *Solak-zâde Tarihi*. The results of this study are as follows: First, Evliya Çelebi mostly expresses "worldly" fears, such as the fears of robbers and pashas. Therefore specific historical contexts must be considered in studying the subjects of fear, in this case, the seventeenth-century Ottoman state's politics and limits of its hegemony. This thesis has also shown that Evliya Çelebi's choices in his depiction of fear were not shaped solely by his patronage relations and career path. The shifts in Evliya Çelebi's use of the word "fear" in the case of İbşir Mustafa Pasha show that his personal interests and political views also shaped his interpretations of seventeenth-century Ottoman politics.

Keywords: Evliya Çelebi, the *Seyahatnâme*, fear, *havf*, the history of emotions, first-person narrative, İbşir Mustafa Pasha, the seventeenth century, transformation, state

ÖZET

Bu çalışma on yedinci yüzyıl seyyahı Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'ndeki korku anlatılarını incelemektedir. Evliya Çelebi'nin on yedinci yüzyıl'da Osmanlı'daki dönüşüme nasıl iştirak ettiğini, bu dönüşümü nasıl gözlemlediğini ve değerlendirdiğini anlamak için Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde korku (*havf*) kelimesinin kullanımları incelenmiştir. Bu bağlamda, bu çalışma farklı politik aktörlerin on yedinci yüzyıl dönüşümünü nasıl kavradığı ve kendi dünyalarında nelerden korktuklarını ele almak için Evliya Çelebi'nin kendi korkularına ve Evliya Çelebi tarafından anlatılan diğer politik aktörlerin korkularına yoğunlaşmaktadır. Evliya Çelebi'nin kendi korkuları dört başlık altında sınıflandırılmıştır: merkez-kaç kuvvetlerden korku, doğaüstü varlıklardan korku, doğadan korku ve Tanrı'dan korku. Akabinde, bu çalışma Evliya Çelebi'nin anlatısında en çok korku salan politik figür olarak resmedilen on yedinci yüzyıl paşalarından İbşir Mustafa Paşa'yı anlamaya çalışmaktadır. Bu noktada amaç, bir birinci şahıs anlatısını yani Seyahatnâme'yi, tarihin bir kaynağı olarak kullanmaktır. Bu amaçla Seyahatnâme'deki korku anlatıları *Îsâ-zâde Târîhi*, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-Nâmesi*, *Târih-i Gilmânî*, *Târih-i Nâ'ima*, and *Solak-zâde Tarihi* gibi Seyahatname'nin çağdaşı anlatı kaynakları ile karşılaştırılmaktadır. Çalışmanın sonuçları şöyledir: İlk olarak, Evliya Çelebi çoğunlukla haydut korkusu ya da paşa korkusu gibi “dünyevi” korkuları dillendirmektedir. Bu sebeple, korku öznelini çalışırken özgül tarihsel bağlamlarını hesaba katmak zorunludur. Bu çalışma için bu özgül tarihsel bağlam on yedinci yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyaseti ve hegemonyasının sınırlarıdır. Bunun yanında bu tez Evliya Çelebi'nin korku tasvirlerindeki tercihlerinin sadece patronaj ilişkileri ve kariyer hedefleri çerçevesinde yapılmadığını göstermektedir. İbşir Mustafa Paşa vakasında Evliya Çelebi'nin korku kelimesini kullanımlarındaki değişimler, kişisel çıkarlarının ve politik görüşlerinin de on yedinci yüzyıl Osmanlı siyasetini değerlendirirken onu etkilediğini ortaya koymuştur.

Anahtar sözcükler: Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, korku, *havf*, duygular tarihi, birinci şahıs anlatısı, İbşir Mustafa Paşa, on yedinci yüzyıl, dönüşüm, devlet

ACKNOWLEDGEMENTS

This study would never have been accomplished without consistent support from many people. First and foremost, I would like to express my special and greatest gratitude to my thesis supervisor Aslı Niyazioğlu. Without her inspiration, attention and unlimited patience as well as many insightful and critical comments in every stage of revising the manuscript, this thesis could not be written. I would like to thank to Yonca K6ksal and Sooyong Kim for their valuable comments that helped me refine and sharpen my thinking throughout the revision process. I am also indebted to the wisdom and help of Selim S. Kuru not only for teaching me Ottoman in Cunda but also giving me a lifetime experience. I am also thankful to the history and sociology faculty for everything they taught me during my graduate years at Koç University.

I have also received meticulous support, concern and encouragement from many good friends. I am very grateful to Pelin Kılınçarslan, who has been a constant source of critical ideas and who showed a great effort to help me overcome my eccentric English in the writing process of this thesis. Many thanks also go to Deniz H. Sert and Ziya Kaya for their warm friendship and inspiring comments on this study. Also I would like to particularly thank to Çağrı Bakar, Erkan Konceli, Firoz Faizullah, Tuğrul Eraydın and Volkan Ç6nt who have shared with me all the ups and downs of this process. I am deeply thankful to them for everything they did.

Many thanks to the librarians, Yeşim Berberoğlu and Sadullah Kuş, in Suna Kıraç Library at Koç University, who kindly and patiently provided all my demands in the library.

My family, Akif 6zizmirli, Nursel 6zizmirli, and Burcu 6zizmirli, deserves much more than my humble remarks. They have always backed me with their endless love, patience and understanding in times of difficulty during the long process of research and writing.

TABLE OF CONTENTS

STATEMENT OF AUTHORSHIP	iii
ABSTRACT	iv
ÖZET.....	v
ACKNOWLEDGEMENTS.....	vi
TABLE OF CONTENTS.....	vii
INTRODUCTION.....	1
LITERATURE REVIEW	2
DIGGING FOR FEAR IN <i>THE SEYAHATNÂME</i>	13
METHOD AND OUTLINE	22
CHAPTER ONE: FEARS OF EVLİYA ÇELEBİ.....	29
FEAR FROM CENTRIFUGAL SUBJECTS.....	29
FEAR FROM “SUPERNATURAL” BEINGS	39
FEAR FROM NATURE	47
FEAR FROM GOD	49
CONCLUSION	50
CHAPTER TWO: FEAR IN THE CASE OF İBŞİR MUSTAFA PASHA.....	52
FEAR FROM İBŞİR PASHA THE SUPRESSOR OF REVOLTS.....	62
FEAR FROM İBŞİR PASHA THE REBEL TURNED GRAND VIZIER	64
FEARLESS EVLİYA ÇELEBİ AND İBŞİR PASHA THE REFORMER	72
CONCLUSION	82
CONCLUSION.....	84
BIBLIOGRAPHY	89
APPENDIX I	109
APPENDIX II.....	116

INTRODUCTION

This thesis explores the narratives of fear in the travelogue of the seventeenth century Ottoman traveler Evliya Çelebi. I examine Evliya Çelebi's uses of the word "fear" (*havf*) in *the Seyahatnâme (the Book of Travels)* to understand how this prominent traveler participated in, observed, and commented upon the seventeenth century Ottoman transformations. I focus on Evliya Çelebi's own fears and the fears of other political actors which he narrated to discuss how different political actors perceived the seventeenth century transformations and what they feared about their world. By studying the changing power relations and the fears they had created, I aim to contribute to the recent scholarship on the transformations of early modern Ottoman state and society.

Evliya Çelebi, "a world traveler and boon companion to mankind" as he called himself, was born in İstanbul in 1611. His father, Derviş Mehmed Zıllî, was the chief jeweler in the Ottoman palace and his mother was an Abkhaz tribeswoman. Thanks to his father's position in the palace, his mother's relations, and his education, Evliya Çelebi sought a career as a boon companion of the Ottoman pashas and traveled in their retinue throughout the empire.¹ Evliya Çelebi took notes during his travels and completed his *Seyahatnâme* in Cairo probably in the mid-1680s.² In this extensive travel book, ten volumes with more than ten thousand pages, Evliya

¹ For a detailed analysis of Evliya Çelebi's life, travels and travel book, see Robert Dankoff, *An Ottoman Mentality The World of Evliya Çelebi*, (Leiden; Boston: Brill, 2006) and Semih Tezcan, "Bir Dâhinin Seyahâtnamesi" in *Evliya Çelebi*, eds. Nuran Tezcan and Semih Tezcan, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011), pp. 15-19.

² R. Aslihan Aksoy Sheridan, Michael D. Sheridan, "Evliya Çelebi'nin Hayatı: Zamandizimsel Bir Döküm" in *Evliya Çelebi*, p. 35.

Çelebi presents detailed information about the cities, people, fortresses, traditions, folklores, and political events of the places he had visited throughout the Ottoman empire as well as Habsburg Vienna and Safavid Tabriz. In his narratives, he commented upon the lives of many different political actors; upper and lower class; Muslim and non-Muslim; urban and rural; rebel and the state official. As Rhoads Murphey writes “[*the Book of Travels*] is history from the top, but written with an eye to recording the shifting mood of the general populace as well”.³ Thus, the *Seyahatnâme* presents us with a unique opportunity to study an Ottoman traveler and boon companion’s views of different lands and peoples in the seventeenth-century Ottoman Empire.

LITERATURE REVIEW

Evliya Çelebi lived and wrote at a time when Ottoman state and society experienced drastic economic, social and political changes. These changes resulted in the emergence of new political actors and reshaped previous political and economic power relations. My work aims to contribute to the recent scholarship on these changing power relations of the seventeenth century Ottoman Empire through the study of a first-person narrative.

There have been two important developments in the historiography of the Ottoman seventeenth century studies; the re-evaluation of “the decline paradigm” especially after the 1980s and the examination of narrative works as historical

³ Rhoads Murphey, “The Historical Setting” in Robert Dankoff’s *The Intimate Life of an Ottoman Statesman: Melek Ahmed Pasha (1588-1662): As Portrayed in Evliya Çelebi’s Book of Travels (Seyahat-nâme)*, (Albany: State University of New York Press, 1991), p. 21.

sources after the 1990s.⁴ Until the 1960s, the changes in the late sixteenth and seventeenth century Ottoman state were often perceived as a decline from the sixteenth century achievements.⁵ After the 1960s, however, Ottoman historians were influenced by the European social and economic historiography and became interested in the socioeconomic structure of the Ottoman empire. They challenged the historians of the previous generation and suggested to re-evaluate the seventeenth century changes.⁶ These historians did not reject the decline thesis but studied a

⁴ For a discussion of the sources of Ottoman history, see Suraiya Faroqhi, *Approaching Ottoman History An Introduction to the Sources*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004). For a historical examination of the Ottoman history-writing, see Oktay Özel and Gökhan Çetinsaya, “Türkiye’de Osmanlı Tarihçiliğinin Son Çeyrek Yüzyılı Bir Bilanço Denemesi”, *Toplum ve Bilim*, vol. 91, 2002, pp. 8-38.

⁵ Significantly, all European countries except Holland have been argued to pass through a decline period. Suraiya Faroqhi, “In Search of Ottoman History” in *New Approaches to State and Peasant in Ottoman History*, eds. Halil Bertkay and Suraiya Faroqhi, (London: Frank Cass, 1992), p. 230. For another example see J.H. Elliott, “Self-Perception and Decline in Early Seventeenth-Century Spain”, *Past and Present*, no.74, 1977, pp.41-61. For some classic examples of the decline scholarship see Bernard Lewis, “Some Reflections on the Decline of the Ottoman Empire”, *Studia Islamica*, no.9, 1958, pp. 111-127, Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, (London; New York: Oxford University Press, 2001), Bernard Lewis, “Ottoman Observers of Ottoman Decline”, *Islamic Studies*, vol.1, 1962, pp. 71-87. For an examination of the seventeenth century decline through contemporary sources of Nasihatnâme literature see Ali Fuat Bilkan, *Hayrî-nâme’ye göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2002) and Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadîmin Peşinde Osmanlı’da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları: XVI. Yüzyıldan XVIII Yüzyıl Başlarına*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010). In a similar vein, for a study on Naîma’s mindset see Zeki Arslantürk, *Naîma’ya göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplumsal Yapısı*, (İstanbul: Ayışığı, 1997). For a study on the Ottoman state within the decline paradigm see Yusuf Oğuzoğlu, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2005).

⁶ For a classical study that challenges the decline thesis see Roger Owen, “The Middle East in theEighteenth Century – An ‘Islamic’ Society in Decline? A Critique of Gibb and Bowen’s Islamic Society and the West”, *Bulletin (British Society for Middle Eastern*

number of political, social and economical phenomena to contextualize the decline paradigm through archival research; the corruption of the *timar* system, weak and incapable Sultans, the rising power of women, slaves and eunuch in the governance of the state, Jalali rebellions, population pressure, inflation and chaos in the monetary system, banditry, the rising technological power of European states, and geographical explorations.⁷

In the 1980s, a number of historians challenged the concept of decline which shape their works. In a historiographical essay, Leslie Peirce draws attention to the emergence of new research questions in this period such as “how the agency of ordinary people is realized, how marginal populations affect majoritarian cultures, how gender and sexuality are constructed in different contexts, how law and similar discourses reflect social and political contestation”.⁸ With these new questions and new quantitative research methods, new works tackling the decline paradigm have

Studies), vol.3, no.2, 1976, pp. 110-117. For examinations of the socioeconomic transformation in the seventeenth century see Halil İnalçık, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman ”, *Archivum Ottomanicum*, vol.6, 1980, pp. 283-337, Taner Timur, *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2010), Linda Darling, *Revenue-Raising and Legitimacy: Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire, 1560-1660*. (Leiden; New York: E.J. Brill, 1996), Metin Kunt, *The Sultan’s Servants: the Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650*, (New York: Columbia University Press, 1983); Rhoads Murphey, “Continuity and Discontinuity in Ottoman Administrative Theory and Practice During the Late Seventeenth Century”, *Poetics Today*, vol.14, no.2, 1993, pp. 419-433

⁷ Darling, *Revenue-Raising and Legitimacy*, p. 1.

⁸ Leslie Peirce, “Changing Perceptions of the Ottoman Empire: The Early Centuries”, *Mediterranean Historical Review*, vol. 19, no. 1, 2004, p. 10.

been published.⁹ This scholarship explored the seventeenth century as a period of crises and suggested more neutral terms such as “transformation” or “change”. Their research agenda has moved beyond the state towards social groups and actors with an aim to understand the seventeenth century transformations.¹⁰

Among them, Baki Tezcan analyzed the changing power relations and the emergence of political actors in his study. In this book, he argues that market-oriented economy paved the way for the emergence of a single currency, *kuruş*, which necessitated a more unified legal system. Since more unified legal systems limit the governments, Tezcan argues, some groups such as the janissaries, the jurists, and the *sekbans* emerged as new political actors during the socio-economic transformations of the seventeenth-century Ottoman Empire.¹¹ In his study of the seventeenth century Janissary revolts, Cemal Kafadar also argues that Janissaries emerged as new political actors because of their changing political and economic

⁹ For a few examples of this challenge see Cemal Kafadar, “The Question of Ottoman Decline”, *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*, vol.4, no:1-2, 1997-98, pp.30-75; Jane Hathaway, “Problems of Periodization in Ottoman History: the Fifteenth through Eighteenth Centuries”, *The Turkish Studies Association Bulletin*, vol.20, no.2, 1996, pp.25-31; Suraiya Faroqhi, “Crisis and Change, 1590- 1699” in *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, eds. by Halil İnalçık and Donald Quataert, vol.2, pp. 413-636, (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1994); Jonathan Grant, “Rethinking the ‘Ottoman Decline’: Military Technology Diffusion in the Ottoman Empire, Fifteenth to Eighteenth Centuries”, *Journal of World History*, vol.10, no.1, 1999, pp.179-201.

¹⁰ Some of the recent studies are discussed within the case of İbşir Mustafa Pasha in the second chapter.

¹¹ Baki Tezcan, *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World*, (New York: Cambridge University Press, 2010). Another edited work focuses on the Ottoman rural discussing the transformation of the state and peasant see *New Approaches to State and Peasant in Ottoman History*, eds. Halil Berktaş and Suraiya Faroqhi, (London: Frank Cass, 1992).

interests in the seventeenth century.¹² He discusses the politicization of the Janissaries within the context of commercial relations and economic transformations. He argues that the Janissaries penetrated into the craftsmen's guild and merged with the *esnaf*. Thus, while the previous scholarship have studied the seventeenth century janissary revolts as a decline in the state power, Tezcan and Kafadar studied these revolts as the emergence of new political powers in the seventeenth century.

The second major change in the seventeenth century Ottoman studies has been the new ways of using the narrative sources. While the decline scholarship, especially early republican historians such as İsmail Hakkı Uzunçarşılı and İsmail Hami Danişmend, used chronicles as reference sources for factual information, the scholarship that challenged the decline paradigm based their work on archival documents such as court registers, chronicles, imperial orders, and cadastral registrars. In the 1990s, “advances in textual studies [...] suggested that documentary materials could not be used as culturally unencumbered ‘data’”.¹³ Especially with the rise of cultural studies, narrative sources have gained more importance. The recent scholarship even criticized previous studies for “document fetishism”.¹⁴ Instead, they began to explore how Ottoman authors presented

¹² Cemal Kafadar, *Yeniçeri-Esnaf Relations: Solidarity and Conflict*, Unpublished MA Dissertation, (McGill University, 1981).

¹³ Peirce, “Changing Perceptions of the Ottoman Empire”, p. 10.

¹⁴ Gabriel Piterberg, *An Ottoman Tragedy: History and Historiography at Play*, (Berkeley, Los Angeles, Londra: University of California Press, 2003), p.6; Suraiya Faroqhi, “In Search of Ottoman History”, p. 235; Halil Berktaş, “The Search for the Peasant in Western and Turkish History/Historiography” in *New Approaches to State and Peasant in Ottoman History*, pp. 109-110.

historical events and discuss the ways to use first-person narratives as historical sources.

In his work, Gabriel Piterberg examines the relation between an author's sociopolitical position and his presentation of the historical events.¹⁵ His study on the political uses of narrative in history writing has shown the significance of narrative sources to better understand the seventeenth century transformations in the state. He focuses on the historiography of deposition of Osman II (1622) comparing contemporaneous chronicles of Tuĝi, Naima, Hasanbeyzade and Peçeви. His main focus is on the rebellion of Abaza Mehmed Pasha who strove to take revenge from the janissaries for the execution of Osman II. He shows how each author creates a new history according to their patronage relations and(- sociopolitical positions. According to Tuĝi, who was a janissary agha, Abaza Mehmed Pasha wanted to support Sultan Osman II's secret plans to disband janissaries with recruited soldiers from Anatolia. For him, janissaries naturally and rightfully revolted against Sultan Osman II under these circumstances. However, Peçeви, who was a member of the *ümera* as a *defterdar*, narrates Abaza Mehmed Pasha as a figure who fought for the sultanate and had defeated their betrayers, therefore, received the *ümera* support. In these texts, we see two different perspectives on the same "factual reality" as shaped by different sociopolitical positions of their authors. In the other pioneering study on the early modern Ottoman chronicles, Dana Sajdi examines how an eighteenth century barber's chronicle from Damascus combines the form of the elite chronicle and the narrative elements of popular oral epic. She discusses the contextual circumstances of the barber's history and suggests his chronicle as an alternative

¹⁵ Gabriel Piterberg, *An Ottoman Tragedy: History and Historiography at Play*, (Berkeley, Los Angeles, Londra: University of California Press, 2003)

view for history writing from below.¹⁶ Piterberg and Sajdi have therefore suggested new ways of the reading of narrative sources. Although chronicles have been extensively used in Ottoman history writing before, they present novel examinations of the complex relationships between the text, author, and the context in these studies. As well as the historians who have suggested new ways of reading chronicles, we also have historians who introduced new ways of using narrative works which have not been studied as historical sources before. In his path-breaking work, Cemal Kafadar presents a diary of a seventeenth-century dervish as an example of a first person narrative which could be used to understand the social life and mentalities in the Ottoman Empire.¹⁷ He first shows the extent of seventeenth century Ottoman first-person narratives such as Celveti sheikh Mahmud Hüdai's *Vaki'at*, and *Tecelliyat*, Halveti sheikh Niyazi-i Mısri's diary, the soldier Osman Agha's captivity memoir, a Halveti woman mystic Asiye Hatun's dream diary, and Evliya Çelebi's *Seyahatnâme*.¹⁸ Kafadar sees the dynamics of textual production as a reflection of larger transformations.¹⁹ Thus, first-person narratives are the products of a combination of social and individual motives which are shaped in particular historical situations. In her study of the diary of a seventeenth-century Sufi Dervish,

¹⁶ Dana Sajdi, "A Room of His Own: the 'History' of the Barber of Damascus (fl. 1762)", *The MIT Electronic Journal of Middle East Studies*, vol. 4, 2004, pp. 19-20.

¹⁷ Cemal Kafadar, "Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth Century Istanbul and First Person Narratives in Ottoman Literature", *Studia Islamica*, no.69, 1989, p. 124.

¹⁸ Kafadar, "Self and Others", pp. 125, 126, and 127; Cemal Kafadar, *Kim Varmış Biz Burada Yoğ İken Dört Osmanlı: Tüccar, Yeniçeri, Derviş ve Hatun*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), pp. 123-193.

¹⁹ Dana Sajdi, "Decline, its Discontents and Ottoman Cultural History: By Way of Introduction," in *Ottoman Tulips, Ottoman Coffee Leisure and Lifestyle in Eighteenth Century*, ed. Dana Sajdi, (London: Tauris Academic Studies, 2008), p. 31.

Niyazi-i Mısri, Derin Terzioğlu also approaches the first person narratives as a source of history. She rejects the idea of “autonomous, individualized self [and self-writing] as a universal reality”. Instead, she argues that the scholarship on self and self-writing after the 1980s showed that people have had multiple ways to represent themselves across the boundaries of culture, gender and social class.²⁰ Consequently, both Terzioğlu and Kafadar draw attention to the connection between social/political boundaries and selfhood in studying the first-person narratives and present these works as major sources for Ottoman history.

Inspired from this literature, my research examines the relationship between the *Seyahatnâme* as a first-person narrative and the historical circumstances of the seventeenth century Ottoman politics. Therefore, in the first chapter, I examine Evliya Çelebi’s own fears to understand how he constructed his selfhood. Here I follow Piterberg’s approach and examine Evliya Çelebi’s motives as a seventeenth century Ottoman author. In the second chapter, I turn to the most fearful political figure in the *Seyahatnâme* and discuss Evliya Çelebi’s account of the political life of İbşir Paşa in comparison with those of the contemporary sources. Thus, I aim to show how the narratives of fear in the *Seyahatnâme* are closely related to the political crises in the seventeenth century.

As a first person narrative, the *Seyahatnâme* offers us a fresh perspective to explore Ottoman history. Many scholars have noted the uniqueness of the *Seyahatnâme* as a historical source. Cemal Kafadar, for instance, has presented it as a monumental first-person writing to understand the seventeenth-century Ottoman

²⁰ Derin Terzioğlu, “Man in the Image of God in the Image of the Times: Sufi Self-Narratives and the Diary of Niyazi-i Mısri (1618-94)”, *Studia Islamica*, no.94, 2002, p. 140.

social life and the Ottoman “self”. He states that “the personal and the social in its widest sense flow together in [Evliya Çelebi’s]captivating portrait of the whole empire in the form of a travelogue”.²¹ According to Kafadar, we find “the traces of an intricate web of relations and apertures in the boundaries of his [Evliya Çelebi] self through which he discovered and defined himself” in the *Seyahatnâme*.²² Suraiya Faroqhi also sees the *Seyahatnâme* as a unique source for the Ottoman history. She points out that Evliya Çelebi’s account does not fit into any other kind of Ottoman literary genre and portrays a more varied spectrum of subjects than other narrative sources.²³ For Faroqhi, like Kafadar, the *Seyahatnâme* is a special source to understand Ottoman mentalities and perceptions.

Despite its praise as a significant source, the current research on the *Seyahatnâme* has rarely focused on this work as a major source for the seventeenth century Ottoman perceptions. Nuran Tezcan divides the scholarship on the the *Seyahatnâme* into two main groups.²⁴ The first group seeks to understand the structure of the *Seyahatnâme*, analyzes its manuscripts, and decodes its linguistic features.²⁵ The pioneering scholars of the first group, including Nuran Tezcan and

²¹ Kafadar, “Self and Others”, p. 126.

²² Kafadar, “Self and Others”, p. 150.

²³ Faroqhi, *Approaching Ottoman History*, pp. 160- 161.

²⁴ Nuran Tezcan, “1814’den 2011’e Seyahatname Araştırmalarının Tarihçesi” in *Evliya Çelebi*, p. 104.

²⁵ Many examples of these studies could be found in *Evliya Çelebi*. For example see Nuran Tezcan, “Seyahatname’nin Genel Yapısı, Önemli Yazmaları ve Baskıları” in *Evliya Çelebi*, pp. 116-130; Yücel Dağlı, “Evliya Çelebi Esnaf Alayı’nı İzliyor” in *Evliya Çelebi*, pp. 277-282; Semih Tezcan, “Evliya Çelebi’nin Okçuluğu” in *Evliya Çelebi*, pp. 43-53. For an edited volume that focuses on the written sources of the *Seyahatnâme* see *Evliya Çelebi*

Semih Tezcan, have focused on textual strategies, philological aspects, and linguistic features of the *Seyahatnâme*. The second group focuses on the *Seyahatnâme* as a source for factual information. While the first group focuses on the “fictive” aspects of the *Seyahatnâme*, the second group often distinguishes between “fact” and “fiction”²⁶ The scholars who belong to the second group compare Evliya Çelebi’s account with other sources to test whether Evliya Çelebi told the truth.²⁷ For instance, contributors to the edited volumes of *Çağının Sıradışı Yazarı* and *Seyahatname’nin Yazılı Kaynakları* have discussed the book’s reliability as source for history. They often accept the *Seyahatnâme* as a source of history but not a very reliable one.

Apart from these two groups, we also have scholars like Robert Dankoff whose inspirational studies bring different areas and methodologies together. Dankoff not only focuses on the linguistic and semantic features of Evliya Çelebi’s account but

Seyahatnamesi’nin Yazılı Kaynakları, eds. Hakan Karateke and Hatice Aynur, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2012).

²⁶ For example see Pierre MacKay, “Evliya Çelebi’nin Seyahat Anlatımlarında Gerçek ve Fanteziyi Ayırmak: Sekizinci Ciltten Bazı Örnekler” in *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, trans. by Aslıhan Aksoy Sherian, ed. Nuran Tezcan, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), pp. 259-280; Musa Duman, “Evliya Çelebi Yalancı mıydı?” in *Evliya Çelebi Konuşmaları/Yazıları*, ed. M. Sabri Koz, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), pp. 171-187.

²⁷ For example see İbrahim Sezgin, “Evliya Çelebi’nin Gelibolu Hakkında Verdiği Bilgilerin Arşiv Belgeleri ile Karşılaştırılması” in *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, pp. 377-382; Heath Lowry, *Evliya Çelebi’nin Ayak İzlerinde Bir Rehber Kitap Olarak Seyahatname*, trans. by M. Alper Öztürk, (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2012); Halil İnalçık, “Bir Musahibin Anıları ve Seyahat Notları” in *Evliya Çelebi*, pp. 331-339; Meşkure Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nin Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, (İstanbul: Nurgök Matbaası, 1960).

also presents interpretive frameworks for its historical context. Dankoff criticizes the scholars who use the *Seyahatnâme* only for factual information because “they have probed the text, found the vein they were seeking, and extracted the ore, leaving all else behind”.²⁸ Instead of perceiving the *Seyahatnâme* as a combination of “numerous unconnected passageways,” he suggests to examine its context chronologically and provide a structural and complete analysis.²⁹

Robert Dankoff also draws attention to social and political identities of Evliya Çelebi as an Ottoman, Muslim, elite and traveler. He examines Evliya Çelebi’s mentality through a wide range of aspects from feelings to writing strategies. He portrays this mentality by devoting each chapter to a different category in his pioneering work *An Ottoman Mentality, The World of Evliya Çelebi*. These categories are man of Istanbul, man of the World, servitor of the Sultan, gentleman and dervish, raconteur, reporter and entertainer. Through such categorization, Dankoff focuses on different stories and examines Evliya Çelebi’s writings from a broad range perspective from religious beliefs to psychological mood. His contribution is two-fold. First, he analyzes Evliya Çelebi’s account as a textual source and employs the techniques of literary analysis to better understand Evliya Çelebi’s narrative strategies. Second, he examines Evliya Çelebi’s career and personality in their historical context. Thus, he seeks to relate the text, author and context. Like Kafadar, Piterberg, and Terzioğlu, he suggests to understand the

²⁸ Robert Dankoff, “Evliya Çelebi and the Seyahatname” in *The Turks*, ed. Hasan Celâl Güzel, vol. 3, 2002, p. 605

²⁹ Robert Dankoff, “Evliya Çelebi and the Seyahatname” in *The Turks*, p. 605 and Nuran Tezcan, “1814’den 2011’e Seyahatname Araştırmalarının Tarihçesi”, p. 105.

Seyahatnâme as a first-person narrative “[...] in connection with the construction of selfhood in and through historically specific social relationships”.³⁰

This study follows Dankoff’s work and aims to present a holistic view of Evliya Çelebi’s *Seyahatnâme*. Dankoff points out different aspects of Evliya Çelebi’s character and discusses how Evliya Çelebi constructed his text through the interpretation of selected narratives. Thus, he combines the stories of the *Seyahatnâme* to understand how Evliya Çelebi shapes his text. I follow the same method. Although many stories in the *Seyahatnâme* are about different regions, times, and actors, they are not irrelevant fragments. On the contrary, they all are related parts of Evliya Çelebi’s mindset. But how can we find a way to combine these different narratives which may appear as “irrelevant fragments” as parts of Evliya Çelebi’s mindset? The study of fear, a common theme in many stories, can provide us an answer. Evliya Çelebi presents both his own fears and other actors’ fears in different times and regions. In this respect, showing the shifts, differences, and similarities in his narratives of fear allows us to develop a structural approach to the *Seyahatnâme*. Thus, by focusing on Evliya Çelebi’s use of the word “fear,” we can see the interrelatedness of the stories in the *Seyahatnâme*.

DIGGING FOR FEAR IN *THE SEYAHATNÂME*

The *Seyahatnâme* is a rich source for studying different forms of emotions. Yet, due to its extensive scope, my investigation will focus only on “fear”. The

³⁰ Mary Jo Maynes, Jennifer L. Pierce, and Barbara Laslett, *Telling Stories The Use of Personal Narrative in the Social Sciences and History*. (Ithaca, London: Cornell University Press, 2008), p. 2.

majority of scholars of emotions have argued that fear is one of the most common and basic emotions. Fear, a common and basic emotion, is a fruitful choice for this preliminary study that tries to discover emotions of an early modern Ottoman.³¹ Moreover, the study of fear can be productive topic for a historical analysis. Many scholars have also pointed out how fear is an important motive since the ancient times. Yet, this does not mean that regulation and institutionalization of fear have never changed. On the contrary, there have been varied forms of fear according to historical conditions.³² As I show in this thesis, Evliya Çelebi's fears changed in relation to his political and personal choices along the changes in the political climate. Thus, studying fear can be very useful to understand the changing positions the subjects took in the political life as "fear is obviously linked to action".³³

³¹ Peter N. Stearns, *American Fear: The Causes and Consequences of High Anxiety* (New York: Routledge, 2006); Barbara H. Rosenwein, "Problems and Methods in the History of Emotions", *Passions in Context I*, vol. 1, 2010, p. 2; William G. Naphy, "Fear", in *Encyclopedia of Witchcraft The Western Tradition*, ed. Richard Golden, (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2004), pp. 354-356.

³² William G. Naphy and Penny Roberts, "Introduction" in *Fear in Early Modern Society*, ed. William G. Naphy and Penny Roberts, (New York: Manchester University Press, 1997), p.2.

³³ "Forum: History of Emotions", *German History*, vol.28, no. 1, 2010, p. 71. Fear is also a significant emotion to define the mood of ruled class and explained as an instrument of the ruling class to control lower classes in early modern political philosophy texts. Norbert Elias, who sees fear as one of the most important emotions, is also criticized for re-producing Hobbes's state-centric perceptions by interpreting fear like Hobbes, see Gary Wickham and Barbara Evers, "Elias in the Footsteps of Hobbes?", *Human Figuration*, vol.1, no.1, 2012, accessed by <http://quod.lib.umich.edu/h/humfig/11217607.0001.106?view=text;rgn=main>. Contrary to Hobbes's and Elias's assumption, my research also shows how the ruled class feared in the context of the seventeenth century Ottoman Empire. Also another study on how Elias places fear at the epicentre of the experience of the modernity see Loic Wacquant, "Decivilizing and Demonizing: The remaking of the Black American Ghetto", in *The*

Since the 1940s, the history of emotions has been growing as a promising research field. Because emotion is a subject of various disciplines including psychology, sociology, anthropology, history, literature and even physics, chemistry and biology, the history of emotions still has controversial theoretical and methodological debates on whether and how one can historicize emotions. These debates have a long history. Since the antiquity, the study of emotions has been a subject of interest among groups of scholars from the ancient philosophers and historians such as Tacitus, Socrates and Cicero to modern cognitive psychologists. As discussed by Barbara Rosenwein in her survey of the historiography, the study of emotions and their role in social life have begun with the work of Lucien Febvre in 1941 who examined emotions to understand how politics is constructed at the Nazi Germany.³⁴ Like Febvre, a number of other historians and sociologists including March Bloch, Norbert Elias and Johan Huizinga identified emotions as universal and irrational.³⁵ Rosenwein calls this model “hydraulic” which she defines as “great liquids within each person, heaving and frothing, eager to be let out”.³⁶

The first challenge to the “hydraulic approach” came from the cognitive psychologists in the 1960s.³⁷ Their research on cognitive processes in human brain proved that each individual can perceive emotional signals differently, thus different

Sociology of Norbert Elias, ed. Steven Loyal and Stephen Quilley, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), p. 112.

³⁴ Barbara Rosenwein, “Worrying about Emotions in History”, *The American Historical Review*, vol. 107, no. 3, 2002, p. 822.

³⁵ “Forum: History of Emotions”, p. 68.

³⁶ Rosenwein, “Worrying about Emotions in History”, p. 834.

³⁷ Rosenwein, “Worrying about Emotions in History”, p. 836.

perceptions will result in different kinds of emotions. While the contribution of cognitive psychologists made emotions a research field, their focus was limited to the individuals. Their findings sparked a second debate which questioned whether emotions could be socially-constructed. Social constructivists sought to develop an approach which explores how emotions are formed and shaped by the society. One side, the “strong social constructionists” claimed that there are no basic emotions. The other side, “weak social constructivists” included anthropologists such as Catherine Lutz and Lila Abu-Lughod who focused on language, culture, and moral beliefs to understand emotions.³⁸ These studies have culminated in a third debate that revolves around whether cultural studies of emotions lead to relativism at the expense of universalism.³⁹

³⁸ Rosenwein, “Worrying about Emotions in History”, p. 837. also see Catherine Lutz and Geoffrey M. White, “The Anthropology of Emotions”, *Annual Review of Anthropology*, vol. 15, 1986, pp. 405-436. Geoffrey M. White. Lutz and White presents a more detailed model for these tensions in the study of emotion. According to them, the most important dichotomies are between *materialism* and *idealism*, *positivism* and *interpretivism*, *universalism* and *relativism*, *individual* and *culture*, and lastly, *romanticism* and *rationalism*. And Lutz’s another article which summarizes how emotions are perceived throughout the history: Catherine Lutz, “Emotion, Thought, and Estrangement: Emotion as a Cultural Category”, *Cultural Anthropology*, vol.1, no.3, 1986, pp. 287-309. Another study focuses on how social constructivism and evolutionary psychology could work together for a better understanding of emotions. See Ronald Mallon and Stephen P. Stich, “The Odd Couple: The Compatibility of Social Construction and Evolutionary Psychology”, *Philosophy of Science*, vol. 67, no.1, 2000, pp. 133-154.

³⁹ For example, Margot L. Lyon provides a critique of cultural constructionism in anthropological studies in the study of emotions as an anthropologist. See Margot Lyon, “Missing Emotion: The Limitations of Cultural Constructionism in the Study of Emotion”, *Cultural Anthropology*, vol.10, no.2, 1995, pp. 244-263. She argues that emotion is more than a domain of cultural conception, more than mere construction. p. 247.

How do the historians partake in these debates? What kind of issues do the historians of emotions problematize in their studies?⁴⁰ In his pioneering book, *the Civilizing Process*, Norbert Elias suggested a model to understand the civilization process through emotions. The translation of this book into English in the 1960s inspired a new area of research by anthropologists, sociologists and historians who have generally accepted Elias' theory. Elias explains "civilization" in relation to the changing standards of emotion management. He argues that human societies change in an evolutionary way, not biologically but through social development and learning behaviors. The changes in behaviors through experiences result in development. Thus, human societies "undergo or have a *history* without any change in their genetic make-up".⁴¹ Elias claims that the experience-based behavior is the main reason behind social development. According to him, emotions provide us with a tool to observe social development. In this vein, Elias argues that no emotion is ever an entirely unlearned or genetically fixated reaction pattern.⁴² Thus, he seeks to link individual and society within a progressive notion.

Since the 1980s, the historians of emotions have challenged Elias' theories and begun to suggest their own models to explore how a historian could understand collective behavior and not only explain the individuals.⁴³ Among them, Peter Stearns

⁴⁰ For an article arguing that historians will write history not just from bottom up but from the inside out to the extent that emotions are taken into account, see Susan Matt, "Current Emotion Research in History: Or, Doing History from the Inside Out", *Emotion Review* vol.3, 2011, pp. 117-124.

⁴¹ Norbert Elias, "On Human Beings and their Emotions: A Process-Sociological Essay Theory", *Culture & Society*, vol.4, 1987, p. 350.

⁴² Elias, "On Human Beings and their Emotions", p. 352.

⁴³ "Forum: History of Emotions", p. 71.

and Carol Z. Stearns use the term “emotionology” to distinguish the collective emotional standards of a society from the emotional experiences of individuals”.⁴⁴ They suggest that inquiry into emotions such as love, anger, jealousy and fear should begin with the emotionological context.⁴⁵ Mainly, the focus of their suggestion is to emphasize social norms in the context of emotionology as a new field.

William Reddy, another pioneering historian of emotions, challenges the idea of emotionology. He contends that the history of emotions is not a new field but a way of doing political, social and cultural history.⁴⁶ According to him, emotions could be a positive ground to theorize individual. Reddy argues that the social-constructionist ethnographies of emotions caused ethno-centrism. Contrary to this approach, an attempt to theorize individual through emotions also allows historians to perceive different ways of the construction of selfhood in his model.⁴⁷ In his seminal work, *The Navigation of Feelings, A Framework for the History of Emotions*, Reddy introduces two new concepts: emotives and emotional regimes. Emotive is a term to describe the speech act of expressing feelings and differs from performative and constitutive utterances.⁴⁸ He writes, “Emotives are themselves

⁴⁴ P. Stearns and C. Stearns, “Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards”, *The American Historical Review*, vol. 90, no. 4, p. 813.

⁴⁵ Stearns, “Emotionology”, p. 825.

⁴⁶ Jan Plamper, “The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, and Peter Stearns”, *History and Theory*, vol. 49, 2010, p. 249.

⁴⁷ Plamper, “The History of Emotions”, pp. 237-249.

⁴⁸ He gives an example: when someone says “I am angry”, the word angry is not the anger. However, when someone says “I accept”, the word accept is acceptance. In other words, emotives are not only self-referential like performative utterances. William Reddy, *The Navigation of Feeling A Framework for the History of Emotions*, (New York: Cambridge University Press, 2004), p. 105.

instruments for directly changing, building, hiding, intensifying emotions, instruments that may be more or less successful”.⁴⁹ His term “emotive” signifies both exterior and interior referents. In this respect, he also recalls cognitive psychologists’ studies to understand the interior referents of individuals.

For the exterior referents, Reddy suggests his second concept, “*emotional regime*” which he defines as “the set of normative emotions and the official rituals, practices, and “emotives” that express and inculcate them; a necessary underpinning of any stable political regime”.⁵⁰ According to his theory, “Any enduring political regime must establish as an essential element a normative order for emotions, an ‘emotional regime’”.⁵¹ Thus, Reddy first suggests the concept of *emotives* to understand individuals, because he challenges Stearn’s argument which focuses on only social norms. Then, he argues for universalism against ethno-centrism through his concept of emotional regime for any stable political regime. Reddy argues that “the rigid regimes- in which emotional norms are more sharply drawn and more rigorously enforced will be less stable than loose regimes that tolerate substantial deviances”.⁵² He compares the Jacobin Republic as the rigid regime with the constitutional monarchies of the nineteenth-century France as the loose regime. Consequently, Reddy measures the stability of political regimes through their enforcement capacity of emotional norms. He mainly focuses on the center of power, namely the state, to perceive emotions within a universal structure.

⁴⁹ Reddy, *The Navigation of Feelings*, p. 105.

⁵⁰ Reddy, *The Navigation of Feelings*, p. 129.

⁵¹ Reddy, *The Navigation of Feelings*, p. 124.

⁵² Plamper, “The History of Emotions”, p. 244 and also Reddy, *The Navigation of Feelings*, pp. 133-135.

Barbara Rosenwein challenges Reddy's model. She argues that Reddy's "emotional regime is embedded in a modern state/society binary and never manages to shed this dualist baggage".⁵³ Instead, Rosenwein offers a more flexible term: *emotional communities*. Barbara Rosenwein discusses emotions as social representations for the medieval ages through the concept of "emotional communities". Rosenwein argues that emotional communities are the same as social communities such as families, guilds, parliaments and that the researcher has to seek to uncover the system of feelings of these communities.⁵⁴ She, in addition, resembles emotional communities to Bourdieu's notion of *habitus* that is internalized norms that determine how we think and act, and how that might be varied in different groups. Rosenwein's other tool to describe emotional communities is Foucault's notion of *discourse* that is shared vocabularies and ways of thinking as a disciplining function. Rosenwein explains how she combines *habitus* and *discourses* using the concept of *emotional communities*:

stress the social and relational nature of emotions; to allow room for Reddy's [...] notion of 'emotives', which change the discourse and the habitus by their very existence; and to emphasize some people's adaptability to different sorts of emotional conventions as they move from one group to another.⁵⁵

Rosenwein defends that emotions are often hidden in the texts that historians use.⁵⁶ Thus, she provides an example of a historical research on emotions through

⁵³ Plamper, "The History of Emotions", p. 255.

⁵⁴ Rosenwein, "Worrying about Emotions in History", p. 842.

⁵⁵ Barbara Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, (New York: Cornell University Press, 2007), p. 23.

⁵⁶ Plamper, "The History of Emotions", p. 250.

textual sources based on her analysis of the emotional community of Pope Gregory the Great (590-604).⁵⁷

As we seen in both Reddy's and Rosenwein's works, the historical research on emotions is especially important for textual sources and first-person narratives like Evliya Çelebi's *Seyahatnâme*. There are two main reasons. First, emotions as a fruitful tool could be used to contextualize the selfhood of an author within the historical circumstances in which he lives. My research aims to understand the selfhood of Evliya Çelebi through fear. Second, historical research on emotions in first-person narratives points out the importance of them as they allow us to investigate new actors. For instance, Rosenwein analyzes the unrealized actors studying emotions through Pope Gregory's personal writings. Similary, this research aims to present the seventeenth-century political actors through Evliya Çelebi's narratives of fear.

The study of emotions in general, and fear in specific, has been neglected in the Ottoman studies. The only study is a chapter in Halis Çetin's historical survey on fear within the context of political philosophy, *Korku Siyaseti ve Siyaset Korkusu*. In this study, he produces a dilemma, the politics of fear and the fear of politics. He argues that fear is always articulated in the context of power and state. According to him, political power uses fear to confine and control the society by marking, discriminating, demonizing and destroying subjects.⁵⁸ In this study, Çetin only

⁵⁷ Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, pp. 101-129.

⁵⁸ Halis Çetin, *Korku Siyaseti ve Siyaset Korkusu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012). Halis Çetin completely follows Hobbesian arguments to explain fear. Also see for a study that interprets fear as a political idea throughout history: Corey Robin, *Fear: The History of a Political Idea*, (New York: Oxford University Press, 2004).

focuses on *Koçi Bey Risalesi*. He argues that Koçi Bey had a fear of disorder. When he equates Koçi Bey's ideas with the ideology of the state, however, he over-generalizes the early modern Ottoman state. and interprets it as a despotic regime that created fear to govern people. In this respect, first he does not discuss the representativeness of Koçi Bey. Second, he perceives the early modern Ottoman state as a constant structure. Third, he perceives fear as an ahistorical concept.

My thesis differs from Halis Çetin's approach. First, in this thesis, when I discuss the fears related to the state, as in the case of a rebel pasha, I compare the *Seyahatnâme* with other contemporary sources through a specific case. . Thus, I do not accept Evliya Çelebi's ideas as a mirror of the Ottoman state's intentions. Second, instead of accepting early modern Ottoman state as a constant structure, I aim to understand its transformation during this period. And finally, contrary to Çetin's approach which accepts fear has the same form throughout history, I aim to historicize the Evliya Çelebi's understandings of fear.

METHOD AND OUTLINE

The research methods I employ are as follows. First, I scrutinize all volumes of *The Seyahatnâme* and identify where Evliya Çelebi used the word “*havf*” (fear). Second, I categorize and examine the common themes of Evliya Çelebi's fears in the first chapter. Third, I focus on the case of İbşir Mustafa Pasha which is the most related event with the word “*havf*” in the *Seyahatnâme*. Due to the extensive content of ten volumes in over ten thousands printed pages of the *Seyahatnâme*, my focus will be only the word “*havf*” to present a preliminary study. This methodology is not uncommon in the literature. Robert Dankoff focuses on the word “*ayıb*” in the

Seyahatnâme and explores the shifts in the uses of the word “*ayıb*” based on the changing the power of actors and different geographies.⁵⁹ Another example is the study of the word –*thumos*- in Homer’s *Iliad* to understand emotions and their role in the ancient Greek politics.⁶⁰ Barbara Rosenwein in her research on emotions in the early medieval textual sources counts the words that connote emotion including fear.⁶¹

Evliya Çelebi uses the word “*havf*” in his ten volumes in great number. All these uses of fear imply different fearful and frightened subjects. Numerically speaking, the *Seyahatnâme* includes 662 uses of the word “*havf*”. 56 of 662 imply Evliya Çelebi’s own fears.⁶² The rest includes a wide range of sources of fear from animals to mythical figures. Although a comprehensive study of all these different fears could have been an important contribution to the field, this thesis limits its focus with selected fears. A main reason for this choice is the challenge of working with these different fears. Some cases are too brief to allow lengthy analysis, some cases are ambiguous, and some cases are only warnings which should be evaluated within the semantics. Moreover, the narratives of the *Seyahatnâme* include fears about different historical periods which prevents a coherent categorization. Therefore, this research only focuses on Evliya Çelebi’s own fears and the selected case study of a seventeenth century crisis.

⁵⁹ Robert Dankoff, “Ayıp Değil!”, in *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, ed. Nuran Tezcan, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), pp. 109-122.

⁶⁰ Barbara Koziak, “Homeric Thumos: The Early History of Gender, Emotion and Politics”, *The Journal of Politics*, vol. 61, no. 4, 1999, pp. 1068, 1091.

⁶¹ Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*.

⁶² For the numbers of the uses of the word “*havf*” in the *Seyahatnâme* see Table I and II in appendix.

The thesis is organized around two chapters. The first chapter focuses on Evliya Çelebi's own fears which includes 56 uses of the word fear in ten volumes. I only study thirty-seven uses of the word "havf" within Evliya Çelebi's own fears categorizing them under four titles: fear from centrifugal subjects (29 uses of the word "havf"), fear from supernatural beings (3 uses of the word "havf"), fear from nature (3 uses of the word *havf*), fear from God (1 use of the word "havf") in the first chapter.⁶³ He also tells his fear of İbşir Mustafa Pasha one time, however I study it in the second chapter.

Here I argue that Evliya Çelebi mostly felt fear of centrifugal groups such as robbers, Kalmuks, "infidels" and *urban* (nomad Arabs) who resisted the state hegemony. Another subject of fear for Evliya Çelebi is the beings which we call "supernatural beings" today such as *gûl-i beyâbân*, *kara koncoloz* and *obur*. By studying these fears, I show that the folklore of people in the seventeenth century was very fluid and the seventeenth-century Ottoman world was more transitional than we often think. I also discuss Evliya Çelebi's fear of nature and God to discuss the self-representation of his character traits.

In the second chapter, I turn to a subject of fear, İbşir Mustafa Pasha, for which Evliya Çelebi uses the word "havf" most frequently. After discussing the changing political aims and positions of İbşir Mustafa Pasha who caused a political crisis in seventeenth-century Ottoman Empire, I examine Evliya Çelebi's political opinions and positions about this seventeenth century crisis. Here I seek to understand the most fearful figure in Evliya Çelebi's account. Evliya Çelebi most frequently uses the word "havf" (13 uses of the word "havf") for a seventeenth century Ottoman

⁶³ For short definitions of Evliya Çelebi's own fears which is not included in this thesis see Table III in appendix. For which fears this thesis includes see Table IV.

pasha, namely İbşir Mustafa Pasha.⁶⁴ In order to understand why the pasha was the most fearful figure in the *Seyahatnâme*, I compare his stories in the *Seyahatnâme* with contemporaneous chronicles such as *Târih-i Nâ'ima*, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-Nâmesi*, *İsâ-zâde Târîhi*, *Târih-i Gilmânî*, *Solak-zâde Tarihi*. With this reading, I look for what we can learn from Evliya Çelebi's own fears and the story of the most fearful political figure in the *Seyahatnâme* in order to understand the seventeenth century Ottoman social and political life.

My research has presented me with a few unexpected results. Evliya Çelebi's use of the word "fear" comprises a wide range of sources of fear from witches and robbers to Ottoman pashas. This shows how an early modern source does not always accommodate our modern perceptions about the period. For instance, it was surprising for me that Evliya Çelebi rarely related the fear from "supernatural beings" which I have expected to find more in an early modern travel account. Similarly, I had expected to read more about Evliya Çelebi's fear of God, as the word *havf* is a common word to express otherworldly fear, but Evliya Çelebi does not frequently depict such spiritual or "supernatural" fears. Rather, he expresses "worldly" fears, such as the fears of robbers and pashas. We therefore must consider specific historical contexts in studying the subjects of fear, in this case, the seventeenth-century Ottoman state's politics and limits of its hegemony.

My research has also shown that Evliya Çelebi's choices in his depiction of fear were not shaped solely by his patronage relations and career path. When we consider the motivations of the early modern individuals' actions, we often tend to see them only within their career and patronage networks. Yet, my investigation of

⁶⁴ For how many times the political figures in the *Seyahatnâme* is related to the word "havf" see Table V in appendix.

Evliya Çelebi's fears of İbşir Mustafa Pasha has revealed how the political position of an early modern Ottoman individual cannot be defined mainly through his career networks and relations. The shifts in Evliya Çelebi's use of the word "fear" in the case of İbşir Mustafa Pasha show that his personal interests and political views also shaped his interpretations of seventeenth-century Ottoman politics.

There are three main limitations of this thesis. First, I do not suggest any theoretical definition of fear for the early modern Ottomans. More research is needed to better understand the meanings of fear for the seventeenth-century Ottoman authors through a study of dictionaries and manuals on morals which include entries on fear. My focus on one word (*havf*) also excludes other words which Evliya Çelebi might have used to express his fears. Moreover, he might have hidden some of his fears intentionally from his audience within his narrative strategies.

Second, although I focus on the word "*havf*", I do not take into account all uses of the word "*havf*" but focus on thirty-seven uses of the word "*havf*" within Evliya Çelebi's own fears and fear from İbşir Mustafa Pasha. Fear from centrifugal subjects, fear from supernatural beings, and fear from nature have been selected according to frequency. The last title -fear from God- is the only use of the word "*havf*" in which Evliya Çelebi legitimizes his political position and is related to the case of İbşir Mustafa Pasha on which I focused in the second chapter that is why I selected it.

I discuss different examples of Evliya Çelebi's uses of the word fear which I do not cover in this thesis in table III. These uses of the word "*havf*" is neither classifiable under one title or nor connected with each other. Moreover, some of them imply not only Evliya Çelebi's fear but also the fears of his companions. All of these uses of the word "*havf*" have different contexts. Some of them are difficult to

understand as they seem to be responses to particular moments rather than a context, which makes it difficult to understand what was fearful for Evliya Çelebi.⁶⁵ For instance, Evliya Çelebi expresses his fears to cross a bridge on horseback in Batman; he fears when he was caught between two fires during a war, and fears of sleeping outside of the Castle of Jidvar.⁶⁶ These examples are difficult to categorize and contextualize historically. Thus, I only focused on thirty-seven uses of the word “*havf*” in terms of Evliya Çelebi’s own fears and categorized them their frequency. In this respect, if the word “*havf*” is used more than one time and allowed me to discuss particular seventeenth century historical context, it became my category.

In the second chapter, I focus on only the most fearful political figure to understand the view of a seventeenth century crisis in the *Seyahatnâme*: the case of İbşir Mustafa Pasha.⁶⁷ There are two reasons for this selection. First, Evliya Çelebi tells about his own fear of İbşir Mustafa Pasha which makes it a notable case for this thesis. Second, he uses the word “*havf*” thirteen times to portray İbşir Mustafa Pasha, which is the biggest frequency for a political figure in his ten volumes. However, it is also important to note that the *Seyahatnâme* includes a broad range of political fears.

⁶⁵ For a full list of these fears see Table III.

⁶⁶ For his fear of crossing the bridge see Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman and Robert Dankoff, vol. 4, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları), 2011, p. 60. For the story of being caught between two fires see Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, vol. 4, p. 150. For his fear around the Castle of Jidvar see: Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı, vol. 6, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları), 2011, p. 5

⁶⁷ See Table V: the list of political figures who is related to the word “*havf*”.

Evliya Çelebi narrates fears of the rulers from the invading armies such as Kara Koyunlu ruler Kara Yusuf who fears Timur and his armies.⁶⁸ Evliya Çelebi also tells how the *celalis* feared the occupants of Anatolians castles Niksar, İznik and Kalacık.⁶⁹ He also gives examples of some local traditions like the Durzis in Şem'un where when someone lied he feared to swear from the Bible. Thus, they understand whether suspects were honest or not.⁷⁰ These examples show the variety of Evliya Çelebi's presentation of fears, which the present thesis could not cover in their multiplicity.

Third limitation of this study is related to representativeness of Evliya Çelebi. I will not take Evliya Çelebi as a representative of all Ottoman elites or another specific group. Therefore, I do not argue that the Ottoman elites sharing similar social positions with Evliya Çelebi present same fears. Rather, I focus on Evliya Çelebi's fears as an individual whose narratives were a product of both social/political situation and personal tendencies. With these considerations in mind, the next chapter analyzes Evliya Çelebi's own fears to explore how important these narratives of fear are to understand his political tendencies and response to sociopolitical problems.

⁶⁸ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, vol. 4, p. 99.

⁶⁹ For the Castle of Niksar see Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı, vol. 2, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları), 2011, p. 100; for the Castle of İznik see Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı, vol. 3, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları), 2011, p. 8; for the Castle of Kalacık see Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, v. 2, p. 218.

⁷⁰ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, v. 3, p. 65.

CHAPTER ONE

FEARS OF EVLIYA ÇELEBİ

This chapter examines the fears of Evliya Çelebi as he narrated in his *Seyahatnâme* to discuss his social and personal position among the seventeenth century Ottoman ruling elite. I evaluate Evliya Çelebi's fears in four categories. First, I examine Evliya Çelebi's fears of particular groups including robbers, nomad Arabs, infidels, and *Kalmuks* in different geographies. I discuss them in the context of the boundaries of hegemony of the Ottoman Empire. Second, I discuss how Evliya Çelebi presents the rich folklore of the places he had visited through his narratives of the beings which today we would categorize as "supernatural" like *gûl-i beyaban*, *kara koncoloz*, *obur and cadû*. Third, I focus on Evliya Çelebi's depiction of the dangers of the Black Sea to better understand his fears from certain natural events. Fourth, I discuss how Evliya Çelebi rarely narrates his fears of God and examine a unique case to show how he uses fear narratives to present his responses to political challenges. By examining these narratives of fear, I discuss how Evliya Çelebi perceived his cosmos, depicted the lands he traveled, and presented his political and personal positions.

FEAR FROM CENTRIFUGAL SUBJECTS

The question of where Evliya Çelebi felt himself in danger could illuminate Evliya Çelebi's identity as an Ottoman elite and the boundaries of the Ottoman hegemony. The Ottoman historians have often studied the interaction between Evliya

Çelebi and the social groups which he encountered during his travels through the concept of the “other”. Jean-François Staszak defines the other as “member of a dominated out-group, whose identity is considered lacking and who may be subject to discrimination by the in-group”.⁷¹ Keeping this definition in mind, I argue that Evliya Çelebi does not construct and present his selfhood through colonialist racial, ethnic or religious binaries between the self and the other. Rather, he portrays himself as a traveler who has security concerns and as an Ottoman elite who has reasons to have fear of robbers and pirates.

To date, a number of scholars have offered different perspectives on Evliya Çelebi’s others. Among them, Arzu Erekli focuses on the content and presents a survey on how Evliya Çelebi narrates different kinds of others in different volumes. According to her, the first volume presents Evliya Çelebi’s views on being an Ottoman. She discusses the second volume as the perception on Turkishness, the fourth on Kurds, the sixth, the seventh and the eight volumes on “West” and “Westerns,” and the tenth volume on “the East”.⁷² Her work presents a survey of the ten volumes and a collection of Evliya Çelebi’s views. Differing from Erekli, Yeliz Özay approaches Evliya Çelebi’s others through a study of narrative structure and argues that Evliya Çelebi presented them as “strange and wondrous” (*acıb ve*

⁷¹ Jean-François Staszak, “Other/Otherness”, in *International Encyclopedia of Human Geography*, ed. Rob Kitchin and Nigel Thrift, (Amsterdam: Elsevier, 2009), vol. 8, 2008, p.43.

⁷² Arzu Erekli, “Bir Seyyahın Zihninde Seyahat” in *Evliya Çelebi*, p. 346. Also Erekli examines the construction of the other in the *Seyahatnâme* through the differentiation between masculine and feminine. According to her, ‘West’ constructs the ‘East’ as feminine and Evliya Çelebi as a representative of the ‘East’ constructs the ‘West’ as feminine as well. Arzu Erekli, “Seyahatname’de Ötekine Bakış”, in *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, p. 154.

garaib). Her study focuses on the “strange” rather than the other as an opposite of the self-identity.⁷³

Both of these works are important contributions to Ottoman studies but they construct a colonialist binary between the self and the other overlooking how the other is subject to change as well as the self. The definition of the self and the other, and their use as concepts, are not static, but constructed historically.⁷⁴ Therefore, we cannot perceive the early modern as if there were monolithic identities and responses to wonder.⁷⁵ Suavi Aydın presents a theoretical and historical framework to understand the other in the *Seyahatnâme*. He argues that contrary to the common assumptions sociological, cultural, and ethnical others in the Ottoman Empire could be found before the nineteenth century. He examines the *Seyahatnâme* as a source of the subjective view of the others by a member of the Ottoman elite. He presents these others as “naïve and humanistic” (*naif ve insancıl*) and separates them from the “objectified” and “scientific” others of the colonialism.⁷⁶ In this vein, Sooyong Kim emphasizes that travel writers create discursive maps of the self and the other but he

⁷³ Yeliz Özey, “Evliya Çelebi’nin Acayip ve Garip Dünyası,” Unpublished Ph.D. dissertation, (İhsan Doğramacı Bilkent University, 2012), pp.120-130.

⁷⁴ Cemal Kafadar, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*, pp. 21-23.

⁷⁵ Paul Allen Miller raises the same criticism for the concept of other in Foucauldian approach. He writes, “[Foucauldian] archeology seems to freeze history, describing discursive formations and seeking general rules which are valid for all points of time but neglecting the temporal series within these formations and reducing chronology to the point of rupture when one discursive formation is substituted for an other”. Paul Allen Miller, “The Suppression of the Negative Moment in Foucault’s History of Sexuality” in *Cultural History After Foucault*, ed. John Neubauer, (New York: Aldine de Gruyter, 1999), p. 207.

⁷⁶ Suavi Aydın, “Seyahatnâme’yi Bir Etnografya Metni Gibi Okumak ya da İlk Etnologlardan Biri Olarak Evliya Çelebi” in *Evliya Çelebi*, pp. 391-392.

distinguishes the *Seyahatnâme* from his early modern European counterparts.⁷⁷ According to him, the *Seyahatnâme* does not reflect a European imperialist-colonialist ideology even when Evliya Çelebi narrated “contact zones” of the Russian steps and Austria. He also argues that Evliya Çelebi’s encounters did not transform him personally because it is an account of an his own imperial realm.⁷⁸

As Sooyong Kim suggested, we cannot find the “idea of self-fashioning” in the *Seyahatnâme* like its early modern European counterparts.⁷⁹ Therefore, we have to note that each early modern author, who defined others including the travel writers, had their own agenda. As discussed in detail by Scott D. Juall “early modern travel writers often undertake deliberate rhetorical and narrative strategies in order to pursue specific political and religious agendas”.⁸⁰ Like these travel writers, Evliya Çelebi also shaped his narratives according to his own political and personal tendencies. Suraiya Faroqhi draws attention to Evliya Çelebi’s identity as an Ottoman urban upper class. For Evliya Çelebi the Ottoman state was only fully present in its cities and thus he rarely depicted the life at the villages. When he did, he presented them as sites of transgression of the state authority populated by robbers and rebels.⁸¹ Thus, I suggest examining the ways in which Evliya Çelebi presents his

⁷⁷ Sooyong Kim, “The *Seyahatnâme* in World Travel Writing” in *Studies and Essays Commemorating the 400th Anniversary of His Birth*, ed. Nuran Tezcan, Semih Tezcan and Robert Dankoff, (İstanbul: Ministry of Culture and Tourism, The Bank Association of Turkey, 2012), pp. 363-364.

⁷⁸ Kim, “The *Seyahatnâme* in World Travel Writing”, pp. 363-364.

⁷⁹ Kim, “The *Seyahatnâme* in World Travel Writing”, p. 364.

⁸⁰ Scott D. Juall, (Re)writing Self and Other in Early Modern French Travel Literature, *L'Esprit Créateur*, vol. 48, no. 1, 2008, p. 3.

⁸¹ Faroqhi, “In Search of Ottoman History”, 224.

selfhood through a discussion of his portrayal of centrifugal groups as sources of fear in the particular historical context of his milieu. I discuss how he presents his own fears when he narrates the *Kalmuks* in Circassia, pirates in the Aegean and Dalmatia coasts, nomads in the Arab lands, and robbers in Anatolia who threatened travelers and challenged the Ottoman state hegemony.

Evliya Çelebi most frequently uses the word fear when he narrates the stories about the *Kalmuks* in the seventh and eighth volumes.⁸² Here he narrates his travels from Crimea to Dagestan in the retinue of Mehmed IV Giray, the Khan of the Crimea (r. 1641 - 1644 and 1654-1666). During these travels, Evliya Çelebi reported his fear from the *Kalmuks* because they attacked the Khan's company in 1666.⁸³ He warns his readers from this fearful group by citing Caliph Ali who reportedly said "the People of Rey and Sol'at! Protect yourself from these little eyed people (*Kalmuks*)".⁸⁴ He also presents interesting depictions of the *Kalmuks* which have been introduced by Dankoff as examples of Evliya Çelebi's approach to strange

⁸² For some studies on the *Kalmuks* see Oktay Berber, "Kalmuk Adı Üzerine Bazı İncelemeler", *Avrasya Araştırmaları Dergisi*, vol.2, 2012, pp. 47-62, Mualla Uydu Yücel, "Kalmuklar" in *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, vol. 24, (İstanbul: İSAM, 2001), pp. 267-268.

⁸³ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, ed. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman and Robert Dankoff, vol. 7, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), pp. 288-297-306-309-315-321 and Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, ed. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, and Robert Dankoff, vol. 8, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), pp. 1-5. See Appendix for these and the following references to the *Seyahatnâme* with respect to the relevant footnote number.

⁸⁴ Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, vol.7, p. 322. Also Evliya Çelebi continues his quotation in the following passage and says "fear them".

customs. Dankoff discusses how Evliya Çelebi noted their longevity, belief in transmigration, and the strange ways they dispose of their dead.⁸⁵ Following Dankoff's study, Yeliz Özay has focused on the *Kalmuks* to discuss how Evliya Çelebi constructed his text to narrate their strangeness to present them as the "strange and wondrous" (*acayib ve garaib*). She discusses how this "strangeness" is the way Evliya Çelebi approached "other" communities in the *Seyahatnâme*.⁸⁶

Although Evliya Çelebi's approach to the *Kalmuks* as "strange and wondrous" is important, we also have to note the fear he wanted to share with his readers. What is important here is that *Kalmuks* were at war with the Ottoman Empire in its borderland. The Ottoman authorities were not able to protect these areas from their attacks. It had no hegemony and power to shape economical and social mechanisms in Circassia in the modern sense. In his study of the Circassian lands, Murat Yaşar emphasizes that the region was a borderland where alliances easily shifted.⁸⁷ In this context, the *Kalmuks* challenged the Ottoman hegemony in Northern Circassia and became a source of fear for Evliya Çelebi.

This is not to say Evliya Çelebi feared only the dangerous borderlands. Subjects in the areas on major trade routes close to the capital city could also be dangerous for a traveler from Istanbul. The Croatian, Aegean, and Dalmatian "infidels" (*küffar/kefere*) appear as a source of fear in a number of stories. Evliya Çelebi's first mention of his fear from the "infidels" is for the *Uskoks* in Suvişçe

⁸⁵ Dankoff, *An Ottoman Mentality*, p. 60.

⁸⁶ Yeliz Özay, Evliya Çelebi'nin Acayip ve Garip Dünyası, p. 122.

⁸⁷ Murat Yaşar, "Evliya Çelebi in the Circassian Lands: Vampires, Tree Worshipers, and Pseudo-Muslims", *Acta Orientalia*, vol. 67, no. 1, 2014, p. 75

region in Bosnia.⁸⁸ The *Uskoks* had been known as a cruel Croatian group which resisted against the Ottoman occupation in the North Dalmatia since the sixteenth century. John A. V. Fine describes them as “active raiders against the Turks, both on land and at sea, and as corsairs, they attacked Venetian ships almost as regularly as they did Turkish prey”.⁸⁹ Thus, neither Venetians nor Ottomans were able to control the *Uskoks* who conducted guerilla warfare to protect their own interests. Evliya Çelebi’s narrative shows that the *Uskoks* were still active in his time and continued their piracy throughout the seventeenth century.

Like the *Uskoks*, Morean, Dalmatian and Aegean “infidels” threatened sea travel. Evliya Çelebi narrates his fear from “infidel” frigates when travelling from Athens to the Morea in the Aegean Sea.⁹⁰ He also presents his fear from “infidel” frigates in İzakilse (Zakynthos), Manya and Çuha (Kythira) Islands, which are in the Adriatic Sea, as well as in the Gulf of Mekri (Fethiye) in the Aegean Sea.⁹¹ Apart

⁸⁸ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, ed. Yücel Dağlı, Seyit and İbrahim Sezgin, vol. 5, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), p. 234.

⁸⁹ John A.V. Fine, *When Ethnicity Did Not Matter In the Balkans: A Study of Identity in Pre-Nationalist Croatia, Dalmatia, and Slavonia in the Medieval and Early-Modern Periods*, (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2006), p. 217. Also see Fred Singleton, *A Short History of the Yugoslav Peoples*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), pp. 44-48 and Daniel Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, (Cambridge: Cambridge University Press: 2004), pp.190-191.

⁹⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 8, pp. 124-125.

⁹¹ For İzakilse Island see Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 8, p. 135; for Manya and Çuha see Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 8, p. 139; for the Gulf of Mekri see Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 452, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini*, ed. Yücel Dağlı, Seyit Ali

from these encounters on sea, he also narrates his fear from the “infidel” robbers in Pireveze (Preveza). Interestingly, all his fears of “infidels” take place at sea with the exception of Preveze, which is also an important port. Although mainland Greece and Dalmatia belonged to the Ottoman Empire and the Aegean Sea was under Ottoman control, Evliya Çelebi’s narrative shows that these seas were not safe enough.

In these narratives, we do not know what Evliya Çelebi meant by ‘*küffar*’. He might have meant both the fleets of European powers and the local corsairs and pirates. I believe he must have used the term for the pirates because they were an important challenge for the Ottoman state during this period. The Ottoman Empire used privateering as an instrument to gain control over the Western Mediterranean against the Habsburgs.⁹² Yet, their enemies also used the same force against the Ottomans. As for the Aegean, the seventeenth century traveler Thévenot notes that there were always robbers in its islands.⁹³ He includes records of pirates and their activities when describing many Aegean Islands.⁹⁴

Like the seas, the deserts were sites of fear for an early modern traveler. Similar to the *Kalmuks* and the “infidels” on sea, the “*urbans*”, nomad Arabs, are presented as uncontrollable and unsettled people from whom Evliya Çelebi fears. In

Kahraman and Robert Dankoff, vol. 9, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), p. 137, for Pireveze see Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 8, p. 284.

⁹² Emrah Safa Gürkan, “The Centre and the Frontier: Ottoman Cooperation with the North African Corsairs in the Sixteenth Century”, *Turkish Historical Review*, vol.1, no. 2, 2010, pp. 125-163.

⁹³ Jean Thévenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, trans. by Ali Berktaş, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009), p. 120.

⁹⁴ Thévenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, pp. 137 and 140.

his description of the castle of Hidde-i Iraq, Evliya Çelebi writes how he spent the night in a tent in fear from the merciless *urban*.⁹⁵ He narrates his fears from the *urban* again in Örenhan between Mosul and Kirkuk.⁹⁶ And lastly, he tells his fear of *urban* in a village where he stayed during his travels from Egypt to Damascus. Here Evliya Çelebi does not only use fear of the *urban* but also add the word “robber”. He writes “it is not easy to cross this region because of the fear of *urban* robbers”.⁹⁷

Robbers in Anatolia are also a source of fear for Evliya Çelebi. Among them were Kara Haydarzade and Katırcızade. Although they were well-known *celalis* Evliya Çelebi presented his fears from them calling them “robber” instead of “*celali*”. Evliya Çelebi met them when he was staying in a village near Ankara. He wrote how he did not fear them at first because he did not know them. But when he found out their identities, he expressed his fears.⁹⁸ Thus, although Evliya Çelebi usually narrates that people were in “the fear of *celali*” in his ninth volume, when he himself met “*celalis*” he presents them as “robbers”. Thus, he differs himself from the people and presents himself as not fearing “*celalis*”.⁹⁹

⁹⁵ Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, vol. 3, p. 99.

⁹⁶ For Örenhan see Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, vol. 4, p. 320.

⁹⁷ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 5793, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini*, ed. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı and Robert Dankoff, vol. 10, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), p. 529.

⁹⁸ Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, vol. 2, p. 221.

⁹⁹ For a discussion on Evliya Çelebi’s approach *celalis* see Erdem Sönmez, “Celaliler ve Üç Evliya Çelebi”, *Kebikeç*, no. 33, 2012, pp. 87-110.

Robbers in Milas and Kemer in Western Anatolia also became a source of fear for him.¹⁰⁰ It is interesting to see that Thévenot also gives up travelling to Ephesus because of robbers.¹⁰¹ Thévenot presents these robbers a result of the Dardanelle Wars between the Venetians and the Ottomans in the mid-seventeenth century. He describes them as the Muslims who escaped from the war, settled in the Aegean coast, and were now living from the stolen goods of the travelers. They had no mercy and even killed their victims.¹⁰² These *celali* activities must have reached a peak in the mid-seventeenth century during Venetian attacks to the Dardanelles. Metin Tuncel writes how the town of Gallipoli was destroyed during the clashes between Venetians and Ottomans in 1656. He gives the example of the traveler Grelot who found Gallipoli as only a big village with 3.000 inhabitants.¹⁰³ The case of Gallipoli must have been one of the many other towns which suffered a chaotic political and economic situation along the Aegean coast.¹⁰⁴

¹⁰⁰ For Milas see Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 9, p. 78 and for Kemer see vol. 9, p.110. Also he very briefly narrates his fear of robber in Şehrezul, a village in Kurdistan. Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 4, p. 317.

¹⁰¹ Thévenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, p. 119.

¹⁰² Thévenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, p. 117.

¹⁰³ Metin Tuncel, “Çanakkale” in *Diyanet Vakfî İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, 1993), vol.8, p.198

¹⁰⁴ Actually, Ottomans and Venetians fought for Crete and especially for Candia. Both the war and conquest of Candia was really a significant event, which caused transition between Muslims and non-Muslims and social and economic problems as well. For a detailed research on the Candia War and interactions between Muslims and non-Muslims see Molly Green, *Shared World Christians and Muslims in the Early Modern Mediterranean*, (New Jersey, Princeton: Princeton University Press, 2000).

To conclude this section, we have seen that rather than a timeless and homogenous “other”, the subjects of Evliya Çelebi’s fears were the groups which were not under the control of Ottoman Empire during the seventeenth century and threatened him during his travels. If we mark the regions where Evliya Çelebi recorded his fear on a map of the Ottoman Empire, we will use our pen mostly for the Aegean and Dalmatian region, the Central Anatolia, the Iraq, and Northern Circassia. Rather than a “western,” “eastern” or “Kurdish” others as suggested by Erikli, we see what makes a group ‘fearful’ have many dimensions including the state hegemony and security for its officials. In the case of *Kalmuks*, we have seen that they have become an object of fear because the Ottoman state could not strictly control its borderlands. As well as the borderlands, other regions situated on major trade routes and economic centers could also be under threat. The seventeenth century Ottoman state cannot be perceived as a modern state in terms of its power to control the regions even near its capital. The robbers, nomads, and pirates whom Evliya Çelebi feared had common features: they did not pay tax, resisted against the state hegemony, and did not accept to be subjects of the empire.

FEAR FROM “SUPERNATURAL” BEINGS

Evliya Çelebi also presents his ‘fears’ from beings which we call “supernatural” today including *gûl-i beyâbân*, *kara koncoloz*, *obur* and *cadû*. It is challenging to work on these beings as subjects of history. Modern scholars have often approached his narratives of these beings through our modern conception of a binary opposition between reality and fiction, although we have not yet systematically analyzed how Evliya Çelebi perceived “reality” and “fiction”. One of the most frequent questions to the *Seyahatnâme* is whether Evliya Çelebi

exaggerated or even lied in his narratives.¹⁰⁵ In response, some historians have attempted to prove the validity of the information Evliya Çelebi provided in his stories.¹⁰⁶ In my approach to these beings, I follow Persis Berlekamp's approach to the wonder in medieval Islam. Berlekamp writes,

Today, we define wonder and marvels through post-enlightenment polarities such as religious- scientific, fantastic-real, and legendary-historical. These polarities are basic to our thought, because they are also the polarities through which we define reality.¹⁰⁷

In fact, these post-enlightenment prejudices are products of history. In his study of European witches and vampire, Klaniczay shows how the eighteenth century French intellectuals such as Voltaire "attempted to shift public attention from mythical vampires to 'bloodsuckers' in the real social sense of the term".¹⁰⁸ A similar fight against the "supernatural" can be found in the in the late Ottoman and early republican Turkish literature. As discussed by Şahmurat Arık, Hüseyin Rahmi

¹⁰⁵ For an exceptional study, see Michael Sheridan, "The 'Lies' of Courtiers: A Performative Analysis of the Aleppan Tall Tales in Evliya Çelebi's Book of Travels", *Milli Folklor*, no. 92, 2011, pp. 86-94.

¹⁰⁶ Pierre MacKay, "Evliya Çelebi'nin Seyahat Anlatımlarında Gerçek ve Fanteziyi Ayırmak: Sekizinci Ciltten Bazı Örnekler" in *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi* pp. 259-280 and Musa Duman, "Evliya Çelebi Yalancı mıydı?" in *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, pp. 171-187.

¹⁰⁷ Persis Berlekamp, *Wonder, Image, and Cosmos in Medieval Islam*, (London and New Haven: Yale University Press, 2011), p. 8.

¹⁰⁸ Gábor Klaniczay, "Decline of Witches and Rise of Vampires in 18th Century Habsburg Monarchy", *Ethnologia Europea*, vol. 17, 1987, p. 178.

Gürpınar waged war against superstition in his novels *Gulyabani* and *Cadı* (Witch).¹⁰⁹

There have been some attempts to overcome such historiographical prejudices. Alphan Akgül argues that if we read the *Seyahatnâme* with both secular and religious perceptions, we can see how Evliya Çelebi used “fantastic” and understand what he intended to tell in his ‘supernatural’ stories. Akgül theorizes the concept of “fantastic” using Sartre’s argument in *Aminadab or the Fantastic Considered as a Language* where he writes “The fantastic is the revolt of means against ends”.¹¹⁰ However, Akgül does not mention how Sartre also emphasizes that “in order to achieve the fantastic, it is neither necessary nor sufficient to portray extraordinary things” in the same article.¹¹¹ If we follow Sartre’s argument, we can argue that Evliya Çelebi might have constructed the fantastic through his narration of ordinary events that were usually accepted as reliable information. In this respect, an investigation of the reliability of Evliya Çelebi’s account by separating the “ordinary” and “extraordinary” becomes an unproductive attempt. It could be more productive to focus on the specific aspects of these beings which Evliya Çelebi feared and discuss how they presented the fears which existed in the lands he visited. Franco Moretti’s study of *Dracula* and *Frankenstein* shows us what we can learn from specific characteristics of the feared beings by studying their particular

¹⁰⁹ Şahmurat Arık, “Osmanlı Döneminde Bir Cadı Avı ve Türk Romanında Cadı Kavramı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, vol. 29, 2006, pp. 149-150.

¹¹⁰ Alphan Akgül, “Evliya Çelebi ve İhsan Oktay Anar’ın Ortak Üslubu: Fantastik mi, Keramet mi?” in *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, p. 50. Akgül quotes this passage from Jean Paul Sartre, “*Aminadab or the Fantastic Considered as a Fantastic*” in *Literary and Philosophical Essays*, trans. Annette Michelson, (New York: Collier Books, 1962), p. 65.

¹¹¹ Sartre, “*Aminadab or the Fantastic Considered as a Fantastic*”, p. 61.

historical contexts. Rather than discussing the “reality” of the vampire and the monster, Moretti presents them as products of the emerging capitalism.¹¹²

It is also important to note that Evliya Çelebi probably did not create a ‘supernatural’ being about which his contemporaries had never heard. What he feared was also fearful for his contemporaries. He learned about these beings from the lands he had visited. He then recorded their folklore through his personal viewpoint. Thus, these passages reflect local folklore and public memory as shaped by a seventeenth century Ottoman traveler from Istanbul.

The first fearful “supernatural” being we find in the *Seyahatnâme* is the *gûl-i beyâbân* whom Evliya Çelebi sees in the Jewish cemetery at Hasköy.¹¹³ As presented by Metin And in his study of Ottoman mythology, the *gûl* was believed to be a demonic and female jin in pre-Islamic Arabia. Although the Prophet Mohammad said there were no *gûls*, the belief continued throughout the centuries. Ottomans also believed in these beings and called them as *gûl-i beyâbân*.¹¹⁴ Evliya Çelebi narrates his own encounter with a *gûl-i beyâbân* while he was trying to find a cure to love sickness in a Jewish cemetery. In desperation, Evliya Çelebi had cried out, ‘Come what may, O Fate!’ What appeared was the *gûl-i beyâbân*. With great fear, he took refuge in the nearby Ayna Ayazma, a holy spring of the Greek orthodox, where he spent the night. Unfortunately, we have very little description of the *gûl-i beyâbân* in

¹¹² Franco Moretti, “The Dialectic of Fear”, *New Left Review*, vol. 136, 1982, pp. 67-85.

¹¹³ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, ed. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı, vol. 1, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), p. 204.

¹¹⁴ Metin And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), p. 291.

this narrative and it is also difficult to understand Evliya Çelebi's intentions for depicting this encounter. According to Dankoff, this passage shows how Evliya Çelebi was able to empathize with the values he did not share as a Sunni Muslim Ottoman Turk, and a graduate of the Ottoman palace. Also he argues that this narrative shows us how he could partake in the traditions of another community like those of Jews and Orthodox Christians of Hasköy. He visited their holy sites and participated in their practices in search of a cure. Dankoff evaluates this passage as a sign of his broadmindedness.¹¹⁵ In another evaluation of this passage, Dankoff discusses how Evliya Çelebi reported a disturbed psychological state brought on by seeing a beautiful woman.¹¹⁶ Thus, for Dankoff this encounter presents both a tolerant and a religiously conservative profile of Evliya Çelebi.

When we scrutinize the *Seyahatnâme* for other records of the *gûl*, we find them in the context of inconvenient situations and unpleasant places. He uses the word as a pejorative adjective to define Sincar Kurds, Özü "infidels," and Tatars.¹¹⁷ He also associates them with the disagreeable jins by locating the tribe of *gûl-i beyâbân* among the jin tribes.¹¹⁸ Finally, he narrates the places where they live as unpleasant locations.¹¹⁹ It is striking to see that *gûl-i beyâbans* usually live in the deserts and in

¹¹⁵ Dankoff, *An Ottoman Mentality*, p. 48.

¹¹⁶ Dankoff, *An Ottoman Mentality*, p. 118.

¹¹⁷ Sincar Kurds in Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol.4, p. 48; Özü "infidels" in Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, vol. 6, p. 184; and Tatars in Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* vol. 10, p. 54.

¹¹⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol.4, p. 360.

¹¹⁹ These places are: Mount Elburz (Elbrus) in Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 7, p.293 and vol.10, p.287. He claims that he saw *gûl-i beyâban's* foot signs there. The Heyhât Desert in

Circassia, areas where Evliya Çelebi also fears nomad Arabs and the *Kalmuks*. The only place in which he uses the word ‘fear’ to tell his feelings about *gûl-i beyâbân* is a Jewish Cemetery in Hasköy. Thus, rather than shared values, he might have tried to show his audience how a Jewish cemetery was not a suitable place for a night visit in search of a cure.

The second fearful being we find in the *Seyahatnâme* is a *kara koncoloz* in Bulgaria. Evliya Çelebi writes about their encounter when he stayed at the house of an “infidel” with his slaves. One night, he wakes up suddenly when a very ugly woman comes inside. As translated by Dankoff, “the woman took a handful of ashes from the fireplace, and rubbed them onto her vagina. Then she recited a spell over the ashes left in her hand and scattered them over the seven little boys and girls who were lying naked next to the fireplace. At once all seven turned into plump chickens and started to go ‘cheep cheep.’”¹²⁰ These chickens, which protect the horses from red mite, march around the horses. Evliya Çelebi writes “[...] that is why you never see farriers’ shops without chickens or horse-driven mills without pigs or wealthy people’s houses without Jews”.¹²¹ Then a slave urinates on them and turn them back to human. Villagers explain the situation to Evliya Çelebi that this woman “used to turn into a witch once a year on a winter’s night, but this year she turned into a hen. She doesn’t harm anyone”.

Özü, Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 7, p.193, and lastly the Tih Desert in the Sinai Peninsula Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/424.

¹²⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol.3, p. 210 and Dankoff, *An Ottoman Mentality*, p. 202.

¹²¹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol.3, p. 210 and Dankoff, *An Ottoman Mentality*, p 203.

Dankoff translates *kara koncoloz* into English as “witch” because the word ‘*câdû*’ is a general term in the Ottoman language. It can include different kinds of ‘supernatural’ beings such as *kara koncoloz*, *gûl-i beyâbâni*, *vampire*, and *witch*.¹²² In this case, I believe Evliya Çelebi consciously chose to use *kara koncoloz* as it is a specific belief in Northeastern Anatolia and Southeastern Europe.¹²³ In her study of Anatolian folklore, Ayşe Duvarcı describes *kara koncoloz* as a being which hurts people in the coldest days of Winter. It is known as *congolos* in Yozgat which urinates on food and thus makes people sick.¹²⁴ As well as modern studies on folklore, we also learn about these beings from historical surveys. In his study of the spread of the early modern witch beliefs, Ginzburg presents *kara koncoloz*, known as *kallikantzaros* in Greece, as a being which appears during the Christmas days, pisses on food, and has an ability to transform itself into all sorts of animals.¹²⁵ The resemblance of his depiction with the story of Evliya Çelebi is striking.

One important difference between Ginzburg’s study of *kallikantzaros* in Greece and Evliya Çelebi’s account of *kara koncoloz* in Bulgaria is their gender.

¹²² Ferit Devellioğlu, “Câdû” in *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2011), p.137.

¹²³ Metin And also tells how people still tries to keep away *kara koncoloz* from their villages in Trabzon. And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, p. 46.

¹²⁴ Ayşe Duvarcı, “Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar”, *Bilig*, vol. 32, 2005, p. 126. In fact, supernatural things such as vampires and witches are widely known and have a reputation as spreaders of sickness. Gabor Klaniczay also points out the same function of the vampires in the case of Transylvania. Klaniczay, “Decline of Witches and Rise of Vampires in 18th Century Habsburg Monarchy”, p. 179.

¹²⁵ Carlo Ginzburg, *Ecstasies Deciphering the Witches’ Sabbath*, trans. by Raymond Rosenthal, (New York: Pantheon Books, 1991), p. 169.

Ginzburg writes that *kallikantzaros* were only male.¹²⁶ However, the *kara koncoloz* in Evliya Çelebi's story is female. Evliya Çelebi emphasizes her sex by narrating that the *kara koncoloz* started its transformation by rubbing ashes to her vagina. This difference shows that there might be a possibility to liken *kara koncoloz* to witch in "Western" sense.¹²⁷

Other terrifying beings which might harm the people are the *obur* and *cadûs*. Evliya Çelebi writes how he witnesses a battle between seven *oburs* of the Circassians and seven *cadûs* of the Abkhazians in Circassia. Here he also presents information about a different kind of *oburs* who suck the blood of people and spread plague. He narrates that Circassians take precautions against this kind of *oburs* and do not allow their girls to marry outsiders. He explains this as a reason for the lack of plague in Circassian lands.¹²⁸

These stories support Suavi Aydın's comments about the *Seyahatnâme's* value as a rich source for local beliefs and practices.¹²⁹ While the *kara koncoloz* story reflects views on the Jews in Bulgaria, *obur* story presents an explanation for the marriage policy among the Circassians. His uses the number "seven" for seven

¹²⁶ Carlo Ginzburg, *Ecstasies Deciphering the Witches' Sabbath*, p. 169.

¹²⁷ According to Mehmet Zeki Pakalın's definition, *cadû* usually refers to "old woman". Thus, it differs from vampire. Mehmet Zeki Pakalın, "Cadı" in *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983), vol. 1, p. 253. For a study that compares the "witch" of "West" and the "*cadû*" of Ottoman see Cem Doğan, "Osmanlı Devleti'nde Cadı Avı Var mıydı? (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)", *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, vol. 2, no. 1, 2013, pp. 218-240.

¹²⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 7, pp. 279-280.

¹²⁹ Aydın, "Seyahatnâme'yi Bir Etnografya Metni Gibi Okumak ya da İlk Etnologlardan Biri Olarak Evliyâ Çelebi", pp. 391-407.

children turned into chickens and seven *obur* and *câdû* warriors also reveal the significance of this special number for different religions and regions.¹³⁰ According to Yaşar, seventeenth century folklores were fluid and Evliya Çelebi presents a transitional world. A close reading of the *kara koncoloz*, *obur* and *cadû* stories with their motifs of transformation, marriage, and shared symbols also suggest the fluidity between different cultures.

FEAR FROM NATURE

Evliya Çelebi rarely uses the word ‘fear’ to directly express his fear of natural phenomena. There are only a few natural events which he wanted to record as sources for fear. These are the great waves and the severe winter during his travels at the Black Sea.¹³¹ When Evliya Çelebi’s ship gets lost and sinks in the middle of a

¹³⁰ For example, the myth of Seven Days of Genesis and *Ashab-ı Kehf*.

¹³¹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol.2, p. 72. In addition, Evliya Çelebi tells his fear of lions and wolves during his travel from *Yeni Ruhbe* to Mosul in the desert. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 3, p. 362. Evliya Çelebi tells another story in Egypt. He describes the Valley of Halfa and expresses his fear of wild monsters. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, v. 10, p. 438. Although these stories have not enough detail to interpret them, there are some interesting studies on animals in the Ottoman Empire. They usually focus on the relations between “human” and “animal” and discusses how Ottomans used animals in their production system and labor regime. Alan Mikhail, “Unleashing the Beast: Animals, Energy, and the Economy of Labor in Ottoman Egypt”, *The American Historical Review*, vol. 118, no. 2, 2013, pp. 317-348; Alan Mikhail, *The Animal in Ottoman Egypt*, (Oxford: Oxford University Press, 2014); Suraiya Faroqhi (ed.), *Animals and People in the Ottoman Empire*, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2010). Such studies surely will make a history of animals possible in future. Despite Evliya Çelebi’s account is not rich to understand his fears of animals, his account is a fruitful source to understand the position of animals in the Ottoman world. He relates many myths to animals in numbers of time. In other words, animals had a very significant position in the cosmos of the seventeenth century.

storm, he presents the Black Sea as “neither a route nor any guidance for the route is present on the inauspicious sea”.¹³² The Black Sea seems to have been a “special” sea for Evliya Çelebi. Robert Dankoff also draws attention to Evliya Çelebi’s fear of the Black Sea.¹³³ Evliya Çelebi describes the strength of its waves in detail while he does not include similar depictions for the other seas. He also includes lengthy explanations of the creation of the Black Sea. For instance, he writes how Khidr suggests İskender-i Zülkarneyn to dig a canal as a war strategy which created the Black Sea.¹³⁴ According to Kafadar, Evliya Çelebi uses particular myths to explain the natural world which includes earthquakes, the formation of mountains, and the seas. In an interview, he says “today, of course, it is much easier for us to accept ideas such as tectonic shifts. But before there were mix matched stories about the ways how great gorges, mountains, hills and lakes were formed. Using a mix of history, myth and observation with the naked eye, people created these stories”.¹³⁵ Evliya Çelebi’s stories about the Black Sea, including his fears from its waves and weather, show us this sea’s significance for him as a source of fear and fascination. Still, it is interesting that the Black Sea is unique as a source of Evliya Çelebi’s fear from the natural events. Such fears, even if they had existed, were not found fitting to be included in the *Seyahatnâme*.

¹³² Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 2, p. 70.

¹³³ Dankoff, *An Ottoman Mentality*, p. 2.

¹³⁴ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, ed. Rovert Dankoff, Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı, vol. 1, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), pp. 15-16.

¹³⁵ *The Rumor is That It is Definite*, documentary, director: Nurdan Arca. I am grateful to Nurdan Arca for allowing me to access her documentary.

FEAR FROM GOD

Surprisingly, in the narratives of Evliya Çelebi, there are only a few uses of the word “fear” that pertain to the scope of religious fears. According to Mustafa Kara, half of the “fears” mentioned in Koran express mundane concerns and the other half are religious concerns such as the fear of God and the Hereafter.¹³⁶ The fear of God endows Muslims with a guidance to engage in religiously proper behaviors with a good faith in the hereafter.¹³⁷ But these were not the fears Evliya Çelebi included often to his narrative.

He does not discuss such fears of God related to his religious beliefs and practices. The only instance where he presents his fear of God is where he discusses the case of Defterzâde Mehmed Pasha. While he was in the retinue of Defterzâde Mehmed Pasha, the governor of Erzurum, the Pasha was dismissed from office and ordered to go to Kars. At the same time, Varvar Ali Pasha revolted against the state and encouraged Defterzâde to join him. Defterzâde refused to go to Kars. He and his companions including Evliya Çelebi wandered in Anatolia to recruit an army with plans to march towards Istanbul.¹³⁸ During these events, Kızılırmak flooded killing many among Defterzâde’s retinue. There were also many complaints from *reaya*

¹³⁶ Mustafa Kara, “Havf” in *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, vol. 16, (İstanbul: DİA, 1997), p. 529. Also for a study on havf in the Kuran see Hacer Çelik, *Kur’an-ı Kerim’de Havf ve Haşyet*, Unpublished MA dissertation, (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2012); Mehmet Gözel, *Kur’an’da Havf Kavramı*, Unpublished MA dissertation, (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013); and Ahmet Baydar, *Kur’an Açısından Korku ve Büyü*, (İstanbul: Beyan Yayıncılık, 1999).

¹³⁷ This issue is the beyond of scope of this thesis and belonged to a philosophical and epistemological discussion among the scholars.

¹³⁸ This story will be examined in the next chapter.

about the looting of his *sekban* and *sarıca*. When narrating this political turmoil, Evliya Çelebi first blames the viziers in Istanbul for their arbitrary orders which harmed Defterzâde Mehmed Pasha. Then, he narrates his fear of God.¹³⁹ He writes how God the Almighty was punishing the soldiers of Defterzade with numerous troubles. This brief passage shows how he tried to explain the condition of Defterzade's retinue in which he belonged. He approved neither the pasha's actions nor the state's orders. Instead, he constructs himself as an outsider and presents the divine wrath suffered by Defterzâde Mehmed Pasha and his army by presenting his fear from God.

CONCLUSION

In this chapter, I have examined the fears of Evliya Çelebi from a variety of actors, beings, and events. First, I have shown how Evliya Çelebi feared centrifugal social groups who opposed the state order and hegemony. Contrary to common assumptions, Evliya Çelebi's fears were not defined through a timeless binary opposition between the self and the other. This examination shows that Evliya Çelebi presents his fears as an Ottoman traveler and state official. Also these groups, with the exception of the *Kalmuks*, were not far from the centre of the empire. Second, I have shown how not all of "supernatural beings" which Evliya Çelebi feared can be classified as "strange and the marvelous," but should be seen as Evliya Çelebi's records of rich folkloric traditions including those with which he was familiar. And finally, I have discussed two unique cases where Evliya Çelebi presented his fears of natural events and God. Thus, I have shown the significance of his travels in the

¹³⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 2, p. 215.

Black Sea and his participation in the retinue of a *celali* as significant sources of fear for this seventeenth century traveler.

CHAPTER TWO

FEAR IN THE CASE OF İBŞİR MUSTAFA PASHA

This chapter explores Evliya Çelebi's narratives of fear about one of the most feared political actors in the *Seyahatnâme*. The rebel turned Grand vizier İbşir Mustafa Pasha (İbşir Pasha) terrorized the power holders of Istanbul when he marched to the city and attempted to re-order the state apparatus. Political factions against him in Istanbul had reasons to fear him. When he took the grand vizierate, he executed and exiled his prominent enemies. Evliya Çelebi discusses these fears including fears of his patron Melek Ahmed Pasha in detail in his *Seyahatnâme*. His account also includes İbşir Pasha's fears from his enemies. Through an analysis of these narratives of fear, in this chapter I discuss Evliya Çelebi's views on the political positions of different actors at a time of revolt and transformation in the seventeenth century Ottoman Empire.

The seventeenth century is generally accepted as a period of transformation period for many early modern empires and kingdoms. While some of these empires and kingdoms have been interpreted as the "rising powers" such as Netherlands and Sweden, the majority including the Ottoman Empire, Ming China, Habsburg Spain, and the Great Britain have been studied through the concepts of crisis and change.¹⁴⁰

¹⁴⁰ For a study that interprets the seventeenth century Sweden as an "Age of Greatness" and argues that the eighteenth century was the decline period, see Paul Douglas Lockhart, *Sweden in the Seventeenth Century*, (Houndmills: Palgrave MacMillan, 2004). For another study that focuses on the case of Netherlands see Ivo Schöffer, "Did Holland's Golden Age Coincide With a Period of Crisis?" in *The General Crisis of the Seventeenth Century*, eds. Geoffrey Parker and Lesley M. Smith, (London and New York: Routledge, 1997), pp. 88-

These studies cover a wide range of aspects from military technology, architecture, climate changes and population pressure to religious practices, literature and rebellions.¹⁴¹

The Ottoman scholarship on the seventeenth century has been especially interested in the *celali* rebellions and the discussion on the state apparatus with a focus on decentralization.¹⁴² The study of rebellions and transformation of the state is not uncommon in the scholarship of the early modern world. In his classical work, *Revolution and Rebellion*, Jack A. Goldstone compares different early modern empires including the Ottoman Empire, the Chinese Empire, the Great Britain and France, and argues that there were periodic waves of state breakdown in the early

109. An edited volume which discusses the seventeenth-century transformations in Russia refutes that the seventeenth century was the “twilight” of the Russian Middle Ages. Instead, it suggests that pre-Petrine reforms in the seventeenth century had crucial importance in Russia’s transition to one of the great powers of the world. Jarmo Kotilaine and Marshall Poe eds., *Modernizing Muscovy Reform And Social Change in Seventeenth-Century Russia*, (London and New York: RoutledgeCurzon, 2004).

¹⁴¹ For an interesting example that rejects the idea of drastic transformations in the seventeenth century in terms of military technologies see John Childs, *Warfare in the Seventeenth Century*, (London: Cassell&Co, 2001). Childs argues that military historians of sixteenth and seventeenth century Europe have been obsessed with defining a military revolution for these periods. According to Childs, there were expected evolutionary developments rather than such revolutionary and drastic developments.

¹⁴² For some common discussions on the seventeenth century and decentralization, see Suraiya Faroqhi. “Crisis and Change 1590-1699” in *An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300-1914*, eds. İnalcık and Quataert, (Cambridge: Cambridge University Press, 1994) vol. 2, pp. 411-636. Dina Rizk Khoury, “The Ottoman Centre versus Provincial Power-Holders: An Analysis of the Historiography” in *The Cambridge History of Turkey Volume 3 The Latter Ottoman Empire 1603-1839*, ed. Suraiya N. Faroqhi, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), vol. 3, pp. 135-156.

modern world. According to him, these rebellions started in the 1590s, peaked with the assassination of the Sultan İbrahim in 1648, and ended with the suppression of the revolt of Abaza Hasan Pasha, who was a supporter of İbşir Pasha in 1658.¹⁴³

For Goldstone and other Ottoman historians, intra-elite struggles and elite revolts were the reasons behind the seventeenth-century crisis along with the drastic changes in economic and social structures.¹⁴⁴ İbşir Mustafa Pasha was one of the most powerful of these rebel elites in the seventeenth century. He lived in different regions of the Ottoman Empire such as Budin, Silistre, Hotin, Özi and Bosnia in the patronage of Abaza Mehmed Pasha and governed different regions including Budin, Silistre, Maraş, Mosul, Karaman and Temeşvar until 1644. After 1644, he took a new political role. The Ottoman state used him to suppress the riots such as Haydaroğlu Mehmed, Varvar Ali Pasha and Gürcü Nebi Pasha. After governing Aleppo where he was defeated by *Durzis*, he was appointed governor of Sivas again in 1650. During this time, Abaza Hasan revolted because of a conflict about the appointment of Turkmen Agha. İbşir Mustafa Pasha joined Abaza Hasan's revolt when Katırcıoğlu Mehmed Pasha was appointed to suppress Abaza Hasan. His last appointment was to the grand vizierate in 1654. At first, he thought of this as a plan to execute him and decided to not go to Istanbul until gathering an army. Then the palace succeeded convincing him. He went to Istanbul with his army and married Ayşe Sultan, the daughter of Sultan Ahmed I and Kösem Sultan. After a short term about two months, he lost his popular support and was killed as a result of an uprising in Istanbul.

¹⁴³ Jack A. Goldstone, *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*, (Berkeley: University of California Press, 1991), p. 12. Another study that usually uses Goldstone's work for the case of Ottoman Empire see Geoffrey Parker and Lesley M. Smith eds., *The General Crisis of the Seventeenth Century*, (London and New York: Routledge, 1997).

¹⁴⁴ Goldstone, *Revolution and Rebellion*, p. 18.

Modern historians have offered different portraits of İbşir Pasha. Münir Aktepe argues that İbşir Pasha wanted reform by banishing bribes, and redistributing wealth and posts justly. He also aimed to change governors, *sancak* governors and *kadis* triennially and tried to make peace between *sipahis* and janissaries.¹⁴⁵ The majority of historians, especially the late Ottoman and early Republicans, have blamed him for these reform attempts.¹⁴⁶ İsmail Uzunçarşılı, for instance, describes him as “ignorant, gullible, and captivated by reputation”.¹⁴⁷ When describing İbşir Pasha’s precautions before his arrival to Istanbul, İsmail Hami Danişmend writes, “Although he was famous with his illiteracy and mindlessness, he took those precautions”.¹⁴⁸ Danişmend and Uzunçarşılı believe that the palace appointed İbşir Pasha as the grand vizier to prevent a possible rebellion.¹⁴⁹ According to Uzunçarşılı and Danişmend, there is only one way to control someone who is as powerful as him: make him the second man of the empire.

In more recent scholarship, İbşir Pasha is an example of transformations in the seventeenth century Ottoman Empire. In his study, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Daniel Goffman discusses the emergence of semi-independent

¹⁴⁵ M. Münir Aktepe, “İbşir Mustafa Paşa ve Kendisile İlgili Bâzı Belgeler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, no. 24, 1970, p. 48.

¹⁴⁶ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic-ül Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, vol. 1-2, ed. Neşet Çağatay (Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları: 1979), pp. 257-258.

¹⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), vol. 3, p. 231.

¹⁴⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972), vol. 3, pp. 419-420.

¹⁴⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, vol. 3, p. 231 and Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, vol. 3, pp. 419-420.

notables in the early seventeenth century Ottoman Empire.¹⁵⁰ Goffman defines these new elites in three groups. One group was the representatives of eminent local elites. They reasserted themselves, their families, clans, or ethnic groups using the opportunities of a destabilized and distracted central government. Another group was the emerging elites. They took advantage of new political and economic situations and inserted themselves into the new administrative networks. The last group was the rebels. They gathered around soldiers and carved out semi-autonomous fiefdoms. Goffman locates İbşir Pasha into the first group of these categories. He argues that İbşir Pasha challenged the government's authority when he marched an army to the outskirts of Istanbul in 1651. Then he was bought off with the grand vizierate in the following year.¹⁵¹ Goffman sees the rise of İbşir Pasha as an example of emerging independent notables of a 'decentralized' state structure. According to him, the seventeenth century decentralization provided new networks and new opportunities for the emerging elites. Thus, Goffman partakes in the new historiographical attempt to challenge the state-centered decline paradigm. However, this discussion of the decline of the central government and the rise of the local elites can reproduce the decline paradigm. This paradigm defines the state through the tension between central powers and local powers. Furthermore, in the decline paradigm the state is equated with central powers which appear only as the palace politics.

Leslie Peirce develops a different view of the Ottoman power structure and governance apparatus. She focuses on changes in the biological reproduction policies

¹⁵⁰ Daniel Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, (Cambridge: Cambridge University Press: 2004), p. 201.

¹⁵¹ Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, p. 201. Although, Goffman writes that İbşir Mustafa Pasha became Grand vizier in 1652, the primary sources reveals it as 1654.

of the palace and construction of the family politics. According to Peirce, Mehmed IV and the queen mother Turhan adopted a new strategy to control İbşir Pasha. Peirce's first argument is that the palace appointed İbşir Pasha to the Grand Vizierate to make him a member of the legitimate political system. Peirce also shows how İbşir Pasha was made an imperial son-in-law through marriage to Ayşe Sultan to ensure his loyalty.¹⁵² İbşir Pasha was the seventh husband of Ayşe Sultan, a striking example of the family politics in the Ottoman palace.

İbşir Pasha controlled important areas in Anatolia and could even threaten the throne by marching his army to Istanbul. Then why did such a powerful official accept the palace's governance strategy based on marriage connections? Peirce provides two answers. First, being a member of the royal family was prestigious. İbşir Pasha wanted to benefit from this prestige.¹⁵³ Second, Peirce asserts that İbşir Pasha had no other alternative. He had to agree to marry Ayşe Sultan and accept the Grand Vizierate, because if he had decided to resist the Ottoman central power, he would have had trouble with the Safavid Empire. Peirce writes that there was "no alternative" for all rebellions including that of İbşir Pasha.

This lack of alternative was largely the result of the lasting division of the Near East between the stable and powerful Ottoman and Safavid

¹⁵² Leslie Peirce, *The Imperial Harem, Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, (New York, Oxford, Oxford University Press, 1993), p. 147. Also Rhoads Murphey draws attention to the same issue: Murphey, "The Historical Setting" in Robert Dankoff's *The Intimate Life of an Ottoman Statesman: Melek Ahmed Pasha (1588-1662)*, p. 32. Karen Barkey also refers to Murphey and interprets these marriages as a manipulation strategy of the state. Karen Barkey, *Bandits and Bureaucrats: the Ottoman Route to State Centralization*, (Ithaca; NY: Cornell University Press, 1994), p. 29.

¹⁵³ Peirce, *The Imperial Harem, Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, p. 147.

states, accomplished largely by the 1550s: any breakaway state would be crushed by the one or the absorbed by the other.¹⁵⁴

Madeline Zilfi provides an interesting perspective on İbşir Pasha in *The Politics of Piety The Ottoman Ulema in the Postclassical Age (1600-1800)*.¹⁵⁵ She discusses how elites legitimated themselves when they wanted to reform order. According to her, İbşir Pasha invoked the Sultan's name to legitimate reform aims. For the sake of restoration, he "decided on remedial law codes of their (his) own".¹⁵⁶ According to Zilfi, "İbşir did all that he could to encourage Anatolians to regard him as the Mahdi. The secular order of his law codes was to be decked out in messianic prophecies of a new era of justice and order".¹⁵⁷ Thus, although Goffman and Peirce ignore the agency of İbşir Pasha, Zilfi focuses on how he constructed this agency.

Could another motivation of İbşir Pasha's political actions be his admiration of the past? Did he only restore the former state order? In the Ottoman context, the *Nasihâtname* literature of the seventeenth century depicts the fifteenth and sixteenth

¹⁵⁴ Peirce, *The Imperial Harem, Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, p. 182.

¹⁵⁵ Madeline Zilfi, *The Politics of Piety: The Ottoman Ulema in the Postclassical Age (1600-1800)*. (Minneapolis: Bibliotheca Islamica, 1988).

¹⁵⁶ Zilfi, *The Politics of Piety*, pp. 199-200.

¹⁵⁷ Zilfi, *The Politics of Piety*, p. 200. Zilfi refers to Naima's messianism. This is a brief passage. "[...] *cevr ü ceberût ile dünyayı halkın başına teng etmiş iken 'Bu dünya ma'mûr olursa bizim elimizle olur ve devlete nizam verirsek biz veririz' deyip gûyâ lisân-ı hâlle mehdi-i âhir zaman var ise biziz davasını eyleyip halktan utanmadığı hayret efzâ-ı ukalâdır.*" Na'îmâ, *Târih-i Nâ'ima: Ravzatü'l-hüseyin fi Hulâsati Ahbâri'l-hâfikayn*, ed. by Mehmet İpşirli, vol. 4, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007), p. 1560. It is important to emphasize the difference between *lisan-ı hâl* and *lisan-ı kâl*. This passage should be evaluated again. Here, rather than İbşir's own arguments we have Naima's interpretation and representation.

centuries as Golden Age of the Ottoman Empire.¹⁵⁸ According to Oktay Özel, this depiction can be found in both the seventeenth century Ottomans' vision and in modern Ottoman historiography.¹⁵⁹ Kafadar also criticizes this depiction's position in the modern Ottoman historiography calling it a 'golden age myth'. According to Kafadar, the seventeenth century authors including Evliya Çelebi criticized the past and faced the problems of their era.¹⁶⁰ Kafadar also writes,

The literature of decline and reform that permeates Ottoman intellectual life in the post-Süleymanic age can be seen as evidence of *vigor* rather than *decline*. A public forum, in which intellectuals and bureaucrats could openly criticize institutions and policies, as well as the personalities and actions of the sultans, was one of the strengths of the pre industrial Ottoman order up until the nineteenth century establishment of more modern and effective means of both political opposition and control over ideas.¹⁶¹

İbşir Pasha's political project can be read through this intellectual and political atmosphere. He seems to have challenged the existing political structure. However, it is not possible to say that he challenged a modern "nation-state". El-Haj writes,

¹⁵⁸ Golden Age as a mythical and political discourse, of course, is broader topic from Ancient Greek history to present. For a study on position of the golden age discourse in the Nasihatnâme literature see: Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadîmin Peşinde Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010).

¹⁵⁹ Oktay Özel, *Dün Sancısı Türkiye'de Geçmiş Algısı ve Akademik Tarihçilik*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009), p. 98.

¹⁶⁰ Cemal Kafadar, "Osmanlı Siyasal Düşüncesinin Kaynakları Üzerine Gözlemler", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Tanzimat ve Mesrutiyet'in Birikimi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), p. 26 and Cemal Kafadar, "The Myth of the Golden Age: Ottoman Historical Consciousness in the post-Suleimanic Era", in *Süleyman the Second and his Time*, eds. by Cemal Kafadar & Halil İnalcık, (İstanbul: Eren, 1993), pp. 37-48.

¹⁶¹ Cemal Kafadar, "The Question of Ottoman Decline", p. 47. Italicized words are of Kafadar.

the nation state comprises a highly developed and clearly defined set of bureaucratic and meritocratic practices and institutions. Mixing up the two forms state scarcely permits a fair evaluation of the performance of Ottoman society as a whole.¹⁶²

Weberian approaches are very influential in Ottoman studies. Although this issue is beyond the scope of this thesis, it is important to note that state-centered approaches are mainly based on Weber's concepts and assumptions about the modern nation-state. Then, how can we develop an alternative perspective to İbşir Pasha's story? There are different views of the sixteenth and seventeenth century rebellions. According to Karen Barkey, all those revolts were the fabric of the state and "they did not represent a threat to the state in the traditional sense since it did not attempt to destroy the social structure".¹⁶³ Leslie Peirce argues that rebellions in the seventeenth century were different from the sixteenth century, because these rebel pashas "opted to stay with the system rather than break away".¹⁶⁴ Mustafa Akdağ, however, argues that rebellions of the seventeenth century were very different from the *celali* revolts of the sixteenth century, because the seventeenth century rebels marched to Istanbul in order to overthrow the government.¹⁶⁵ Evliya Çelebi's presentation of the case of İbşir Pasha is an important example to question the definitions of local, centre and the state which these modern historians discuss.

¹⁶² Rifa'at Abou-El-Haj, *Formation of the Modern State: The Ottoman Empire, Sixteenth to Eighteenth Centuries*. (Albany, NY: SUNY Press, 1991), p. 60.

¹⁶³ Barkey, *Bandits and Bureaucrats: the Ottoman Route to State Centralization*, , p. 22

¹⁶⁴ Peirce, *The Imperial Harem, Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, p. 182.

¹⁶⁵ Mustafa Akdağ, "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* vol. 4 no. 6, 1966, p. 219.

Evliya Çelebi's fear narratives question the general acceptance of the centre (or state, because the majority of studies accept centre as state) in a homogenous structure.

“Fear” plays important role in portraits of İbşir Pasha. Münir Aktepe, like many other historians, presents him as “feared and disliked, but had strong personal following”.¹⁶⁶ Evliya Çelebi usually uses the word ‘fear’ when he writes about İbşir Pasha. Interestingly, his use of the word ‘fear’ does not imply the same thing in every story.¹⁶⁷ We can observe İbşir Pasha's political life in five periods. Shifts in his political actions overlap Evliya Çelebi's shifts in his narratives of fear. These five periods are: 1) İbşir Pasha was the most trusted to suppress the riots for the state. In this period, Evliya Çelebi constructs a *despised* İbşir Pasha and describes *his own fear of İbşir Pasha*. 2) İbşir Pasha was a rebel who redistributed posts and resources. Evliya Çelebi scarcely writes about İbşir Pasha in this period, thus changes in word ‘fear’ cannot be observed. 3) İbşir Pasha projected a state-reform and marched his army to Istanbul. Evliya Çelebi constructs a *favorable* İbşir Pasha and describes *some political groups who fear İbşir Pasha in Istanbul*. 4) İbşir Pasha was the grand-vizier. In this period, Evliya Çelebi explains *İbşir Pasha's fear of the Sultan*. 5) İbşir Pasha was executed. After his death, Evliya Çelebi eulogizes him and tells *Khan of Rumiyye's fear of İbşir Pasha*. Let us now turn to a close reading of the *Seyahatnâme* following this periodization and discuss Evliya Çelebi's portrait of İbşir Pasha.

¹⁶⁶ Münir Aktepe, “İpshir Mustafa Pasha” in *Encyclopedia of Islam New Edition*, ed. B. Lewis, V. L. Menage, CH. Pellat and J. Schacht, vol. 3, (Leiden: Brill, 1986), p. 1248.

¹⁶⁷ For example, Robert Dankoff analyzes Evliya Çelebi's use of the word ‘disgrace’ in order to show how his reference points shifted in the *Seyahatnâme* as I stated in the introduction part of this thesis. Dankoff, “Ayıp Değil!” in *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*.

FEAR FROM İBŞİR PASHA THE SUPPRESSOR OF REVOLTS

In the beginning of the *Seyahatnâme* Evliya Çelebi presents İbşir Pasha's career as a suppressor of revolts. We have a despised figure whom Evliya Çelebi himself fears. Evliya Çelebi claims personally meeting İbşir Pasha twice. In the first meeting, Evliya Çelebi was appointed to carry Defterdaroğlu Mehmed Pasha's letters to Varvar Ali Pasha who rebelled in 1648. According to Naima, one of the reasons of the rebellion involved İbşir Pasha, Sultan İbrahim ordered Varvar Ali Pasha to send İbşir Pasha's wife, Peri Han, to the palace but Varvar Ali Pasha rejected the order.¹⁶⁸ Naima also presents a financial reason. The state demanded thirty thousands *guruş* as the Ramadan payment from Varvar Ali Pasha, who rejected it too high of an amount.¹⁶⁹ Varvar Ali Pasha responded to the orders with a rebellion. He decided march his army to Istanbul to kill Sheik ul-Islam, the Grand Vizier and the aghast who had great political influence in the palace during this period.¹⁷⁰ When "rebel

¹⁶⁸ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, vol. 1, ed. by Seyit Ali Kahraman & Yücel Dağlı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), p. 129.

¹⁶⁹ Na'imâ, *Târih-i Nâ'ima*, vol. 3, p. 1131.

¹⁷⁰ *ibid.*, "[...] *tashîh-i ahvâl-i âlem sevâsiyla halkı başına devşirip [...]*" Evliya Çelebi writes that Varvar Ali Pasha clearly declared his intentions in a letter to Defterdâroğlu Mehmed Pasha. In this letter, he wrote that Defterdâroğlu Mehmed Pasha would be the Grand vizier, he would be the governor of Egypt, İbşir would be the governor of Damascus, Süleyman Pasha would be the governor of Baghdad, Çavuşzade would be the governor of Aleppo, Melek Ahmed Pasha would be the governor of Erzurum. ("*Bir vezîr oğlu vezîrsin, mührü sana, Mısır'ı bana, İpşir oğluma Şâm'ı, Süleymân Paşa oğluma Bağdâd'ı, Çavuşzâde oğluma Haleb'i, Melek Ahmed Paşa oğluma Erzurûm'u isteriz.*") Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 2, p. 231. This also portrays a possible alliance network among the rivals of the pasha.

re'âyâ and *levendât*¹⁷¹ gathered around Varvar Ali Pasha, İbşir Pasha was appointed to suppress his riot. According to Evliya Çelebi, İbşir Pasha defeated Varvar Ali Pasha through a cunning strategy. Evliya Çelebi happened to be there during the war. He had to meet İbşir Pasha unwillingly as a member of the entourage of Defterdaroğlu Mehmed Pasha. During this meeting, Evliya Çelebi was terrified because Defterdaroğlu Mehmed Pasha was also a rebel, and an enemy of İbşir Pasha. Evliya Çelebi wrote how Defterdaroğlu Mehmed Pasha wrote a letter to warn Varvar Ali Pasha not to trust İbşir Pasha. He accused İbşir of being the coward (*korkak*) Abaza¹⁷².

In this account, Evliya Çelebi presents his disapproval of İbşir Pasha by describing him as the “cruel and traitor İbşir”.¹⁷³ He stresses İbşir Pasha’s cruelty in his own words and in the words of Varvar Ali Pasha.¹⁷⁴ He relates how İbşir Pasha asked him why he accompanied Defterdaroğlu Mehmed Pasha and then threatened to kill him like Varvar Ali Pasha. Evliya Çelebi writes that he had many words to say to İbşir Pasha, but he shut his mouth. He did not speak in accordance with a hadith which says “one who holds his tongue escapes the danger”.¹⁷⁵ Evliya Çelebi also

¹⁷¹ Na’îmâ, *Târih-i Nâ’ima*, vol. 3, p. 1114; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 2, p. 198. Çelebi uses only *levendât* and does not choose to define people who gathered around Varvar Ali Pasha as *rebel reâyâ*.

¹⁷² Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 2, p. 232.

¹⁷³ “*zâlim İbşir fâ’in ü hâ’in*”, Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 1, p. 129.

¹⁷⁴ “*İbşir Paşa hîle ve hud’aya sâlik olup*”, Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 2, p. 238. “*Eğer bu rüsvâ-yı âmlığı ve bu güne fezâhat u bed-nâmlığı tahrîr eylesek başka bir sergüzeştname olur.*” Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 2, p. 239.

¹⁷⁵ *İşte senin paşan bu fakîr Alî Paşa’yı başdan çıkarup celâlî edüp kendi dariya çıkup gen yakadan temâşacı oldu. İnşâallahu'r-rahmân yakında anın dahi Varvar gibi hakkından gelinir*” *dedikde hakîrin derûnunda niçe ilzâm edecek kelimâtlar var idi. Ammâ ‘men*

writes about his fears. He wanted to escape from İbşir when İbşir Pasha ordered the execution of Varvar Ali Pasha.¹⁷⁶ In this account, although Varvar Ali Pasha was rebellious, Evliya Çelebi presented him as an honorable man. This might be because his patron Defterdaroğlu Mehmed Pasha's, alliance with Varvar Ali Pasha. Evliya Çelebi might have been favorable to the ally of his patrons. Another reason might be Evliya Çelebi's displeasure with the political situation of his period. He might have shared Varvar Ali Pasha's political vision.

FEAR FROM İBŞİR PASHA THE REBEL TURNED GRAND VIZIER

In 1650, Abaza Hasan revolted against the Ottoman Empire because of an issue about the appointment of Turkmen Agha. At first, the palace considered to use İbşir Pasha in order to suppress this riot, but then the decision was not followed because of İbşir Pasha's friendship and ethnic solidarity with Abaza Hasan.¹⁷⁷ When Katircioğlu Mehmed Pasha was entrusted with suppressing Abaza Hasan's riot, İbşir Pasha decided to join Abaza Hasan. He invaded Ankara and Eskişehir. He ordered the executions of the local notables of these cities and claimed his sovereignty through sending orders with his own *tuğra* as well as sending his own tax collectors. To solve these crises and end their revolts, the palace appointed him the governor of

hafaza'llisâne selleme mine'l-afat' (Dilini tutan, tehlikeden emin olur) hadîsiyle amel edüp summun bükmiin olup âsûde-hâl durdum." ibid.

¹⁷⁶ "Ammâ hakîr hayfe düşüp Varvar tevâbi'i hakkına emirler sâdır olunca hakîre telâş el verüp ba 'de'l-asr doğru İpşir Paşa'ya varup eyitdim." Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 2, p. 240.

¹⁷⁷ Aktepe, "İpşir Mustafa Pasha", p. 1248. and Aktepe, "İpşir Mustafa Pasha" in *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, vol. 22, (İstanbul: İSAM, 2000), p. 375.

Aleppo and Abaza Hasan the Turkmen Agha.¹⁷⁸ İbşir Pasha's last appointment was the Grand Vizierate in 1654. Thus he turned from a suppressor of rebellions to a Grand Vizier. This appointment created great fear among the ruling elite in Istanbul. Evliya Çelebi presents a detailed account of their fears, including the fears of his patron Melek Ahmed Pasha. When İbşir Pasha marched with his great army to accept the grand vizierate, Evliya Çelebi was in Istanbul. He records the fears of three groups; *ser-i kârda olan kimesneler* (those who are in charge), *İslâmbol a'yânı* (Istanbul notables) and janissaries. These three groups were anxious about the arrival of İbşir Pasha and were against his grand vizierate.

Who were these "*ser-i kârda olan kimesneler*"? Evliya Çelebi seems to refer to those who have political and economic power in the palace, but he does not give their names. He presents their views about İbşir Pasha through the story of Jelali Nasûh Paşazâde Hüseyin Pasha. Nasûh Pasha had revolted against the state in 1643. He marched his army to Üsküdar but was defeated and executed. According to Evliya Çelebi, "*ser-i kârda olan kimesneler*" hoped that "İbşir Mustafa Pasha would not reach Istanbul but that, as he was a *celali*, he would be broken at Üsküdar and would run away, as happened to Nasûh Paşazade Hüseyin Pasha".¹⁷⁹ Evliya Çelebi's

¹⁷⁸ Aktepe also gives a document in which İbşir Pasha requests to the Sultan reinstatement for Abaza Hasan. Aktepe, "İbşir Mustafa Pasha ve Kendisi ile İlgili Bâzı Belgeler", p. 55. For detailed information about struggle for being Turkmen Agha see: Onur Usta, *Türkmen Voyvodası, Tribesmen and the Ottoman State (1590-1690)*, Unpublished M.A. dissertation, (İhsan Doğramacı Bilkent University: 2011). According Aktepe, he aimed to "put an end to the influence of the *aghâs* in the capital, to restore the Duruz to submission and to support the cause of the *sipahis* won him a strong following." Münir Aktepe, "İbşir Mustafa Pasha", p. 1248.

¹⁷⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 3, 282 and Dankoff, *Intimate Life of an Ottoman Statesman*, p. 124.

narration also shows that they did not want to see İbşir Pasha as a grand vizier. During the consultation for the appointment, a group tried to convince the Sultan to appoint Moralı Defterdar Mustafa Pasha in return for two thousands golden pouches. This group consisted of the admiral Kara Murad Pasha who provoked the janissaries against İbşir Pasha, Melek Ahmed Pasha's steward (*Kudde Kethüdâsı*), Defterdâr Moralı Mustafa Pasha whom Naima presents as the leader of *ser-i kâr* with his *Mevkûfâtı* Mehmed Efendi, Topkapulu, and Gümrük Emîni Hasan Ağa.¹⁸⁰ They had reasons to fear İbşir Pasha, because the first thing İbşir ordered after his appointment was the execution of Defterdar Moralı Mustafa Pasha, his *Mevkûfâtı* Mehmed Efendi and Melek Ahmed Pasha's steward.¹⁸¹

The other two groups who waited for İbşir Pasha's arrival in fear were the *İslambol a'yânı* and the janissaries. Evliya Çelebi again does not clearly identify the *İslambol a'yânı*. Naima names two of them as Reîsülküttâb Şâmî-zâde Efendi and Gümrük Emînî Hasan Ağa.¹⁸² We do not know whether they also had reasons to fear İbşir Pasha. Ottoman historians do not mention their executions and we do not know

¹⁸⁰ According to Naima, Kapudan Murad Pasha supported the Grand Vizierate of İbşir Pasha instead of the Grand Vizierate of Defterdâr Moralı Mustafa Pasha. The supporters of Moralı Defterdâr Mustafa Pasha tried to beat and kill him when he told the Sultan his opinions. Na'îmâ, *Târih-i Nâ'ima*, vol. 4, p. 1575-1576. Yet he then became the leader of rebel groups who revolted against İbşir Pasha.

¹⁸¹ Abdurrahman Abdi Paşa, *Abdurrahman Abdi Pasha Vekâyi'-Nâmesi (Tahlil ve Metin Tenkidi)*, ed. Fahri Ç. Derin, (İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2008), p. 75. Abdurrahman Abdi Pasha was an Ottoman official who became the janissary Agha in 1668 and also served as the governor of Baghdad in 1674, Egypt in 1676, and Bosnia in 1681. However, we do not have much information about him. His narrative usually does not clearly support a particular position in political struggles. See, Abdülkadir Özcan, "Abdurrahman Abdi Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: İSAM, 1988), vol. 1, p. 156.

¹⁸² Na'îmâ, *Târih-i Nâ'ima*, vol. 4, p. 1574 and 1578.

much about them. As for the janissaries, Evliya Çelebi presents the admiral Kara Murad Pasha who feared İbşir Pasha as the one who leded them and provoked their actions. Naima also records janissary fears by relating dream narratives. For instance, the Janissary Agha Kara Hasan-zâde Hüseyin Ağa dreams two moons rising from the East when night turns into day. Then these two moons fall, one after another, and darkness spreads to the realm (*âlem*). Some men appear in the minarets and announce to the people “Be aware, God has wrath for you. Come to the Holy Mosque and pray for forgiveness”. In another dream, a dragon cleaves the sea and walks from the sea as if to swallow people of Istanbul. For Naima, these dreams foretold İbşir Pasha’s evil intentions and his demise.¹⁸³

All of these three groups held power at the highest positions of the Ottoman state apparatus. Then why did such a powerful group fear İbşir Pasha? What were İbşir Pasha’s goals? Münir Aktepe discusses how İbşir Pasha marched to Istanbul in order to voice his demands. He uses a treatise to identify these demands based on a letter of İbşir Pasha to the Sultan. İbşir Pasha demands the prohibition of intervention of the aghas to the state matters. He also wants to take revenge from the Damascus Durzis who defeated him in 1650 and he demands the protection of the rights of cavalry corps (*Sipahis*).¹⁸⁴ Although the palace accepted his demands, he made a call for a gathering to reform the state order (*ıslah-ı alem*) in 1652.¹⁸⁵ He declared his intended reforms: oppressions would be abolished, official posts would not be sold in return of bribery, cavalry soldiers who were dismissed would be recruited and paid,

¹⁸³ Na’îmâ, *Târih-i Nâ’ima*, vol. 4, p. 1581.

¹⁸⁴ Aktepe, “İbşir Mustafa Pasha ve Kendisi ile İlgili Bâzı Belgeler”, p. 48. His source is *Risâle-i Kürd Hatib*, Topkapı Sarayı Müzesi, Emânet Hazine Ktp. Nr. 1400, vrk. 5/a.

¹⁸⁵ Aktepe, “İbşir Mustafa Pasha ve Kendisi ile İlgili Bâzı Belgeler”, p. 49.

guardhouses would be given to janissaries, *ulufes* would be paid as one hundred and twenty *akçe* for a golden, eighty *akçe* for a *qurus*, and one drachma for ten new *akçe*.¹⁸⁶ Naima's account also supports these points. He likens İbşir Pasha to the messiah and writes how İbşir Pasha redistributed or sold state offices (*mansıb*) to his supporters during his march to Istanbul. İbşir Pasha appointed Seydi Ahmed Pasha as the governor of Karaman and put irregular militias (*sekban u sarıca*) under his order in case his enemies would attempt to kill him. He appointed almost all of his supporters to high positions. He killed or imprisoned his rivals when he began his grand vizierate. Many politicians who managed to protect their positions feared İbşir Pasha and suffered from his cruel actions.¹⁸⁷ According to Naima, İbşir Pasha wanted to redistribute state sources to new elites using the reformation of the state order (*ıslah-ı alem*) discourse. He seems to have aimed to change the holders of political and economic power. Therefore, current holders of power feared him.

Evliya Çelebi's patron Melek Ahmed Pasha was also among them. His steward, Kudde Kethüdâ, Mevkûfatî Mehmed Efendi, Topkapulu, and Gümrük Emîni Hasan Aghas gathered together to protest İbşir Pasha's appointment as a grand vizier. They wanted the grand vizierate of Defterdar Moralı Mustafa Pasha. The Sultan rejected their demands. According to Evliya Çelebi, Melek Ahmed Pasha wrote friendly letters to İbşir Pasha to show he was not a part of this faction. İbşir Pasha was not convinced of his innocence. He responded with denunciatory letters which increased Melek Ahmed Pasha's fears. Evliya Çelebi discusses Melek Ahmed

¹⁸⁶ “*Sipahilerin çalıkları tashih olunup, gulamiyeleri ödenecek, yeniçerilere kanun üzere kullukları verilecek, ulufeler altın yüz yirmi akçe kuruş seksen akçe ve çil akçenin de onu bir dirhem olmak üzere te'dil edilecekti.*” Aktepe, “İbşir Mustafa Pasha ve Kendisi ile İlgili Bâzi Belgeler”, p. 50.

¹⁸⁷ Na'îmâ, *Târih-i Nâ'ima*, vol. 4, p. 1589 (...*devleti tashih sevdasıyla...*)

Pasha's fear of İbşir Pasha through the narratives of a dream, meeting with a dervish, and military precautions. These three narratives explain how Melek Ahmed Pasha was able to cease his fears of İbşir Pasha.

The first narrative is the story of a dream which Melek Ahmed Pasha had before his wife Kaya Sultan's death. Before his dream, Melek Ahmed Pasha was appointed to an undesired province of Van with İbşir Pasha's suggestion to the Sultan.¹⁸⁸ Melek Ahmed Pasha told Evliya Çelebi a dream he had at this troubled time. In the dream, Sultan Murad had given Melek Ahmed Pasha a piece of bloody bread and said, "Ahmed, do you see this bread? It is very tasty. A man in Kurdistan bakes it. İbşir once asked that Kurd for this bread, but the man would not give him. [...] take and eat this bread Ahmed". Melek Ahmed Pasha said, "It is smeared with blood, how can I eat it?" Sultan Murat responded, "Send some of that bloody part to my daughter, Kaya Sultan, your wife. Let her wash it and eat it".¹⁸⁹ Melek Ahmed Pasha interpreted this dream as a sign of the death of his wife who just had a miscarriage. However, Evliya Çelebi interpreted it as an auspicious sign. He told Melek Ahmed Pasha that the dream foretold the end of his fears İbşir Pasha.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 3, pp. 291-292.

¹⁸⁹ I benefited from Dankoff's translation. Dankoff, *Intimate Life of an Ottoman Statesman*, p.143. For the full narration of this dream see: Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 4, pp. 134-135.

¹⁹⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 3, p. 293; Dreams in the *Seyahatnâme* surely are very important for better understandings of Evliya Çelebi's narrative. However, being focused on dreams are beyond the this research. For more focused studies on dreams, see: Aslı Niyazioğlu, "16.yy Sonunda Osmanlı'da Kadılık Kabusu ve Nihani'nin Rûyası", *Journal of Turkish Studies – Türklük Bilgisi Arastırmaları*, vol.27, no.1, 2007, pp.133-143 and Aslı Niyazioğlu, *Ottoman Sufi Sheikhs Between This World and Hereafter: a Study of Nev'îzâde Atâî's Biographical Dictionary*, Unpublished Ph.D. dissertation, (Harvard University, 2003).

The other story is about the good tidings of a dervish. One day Evliya Çelebi, Telhisci Hasan Agha and Melek Ahmed Pasha were discussing İbşir Pasha's possible political actions when he would reach to the capital with his army. A Bektaşî appeared suddenly among them. He was a messenger of a good-tidings saint.¹⁹¹ When the dervish left, Melek Ahmed Pasha told that it was a relief from the fear of İbşir Pasha.¹⁹² In addition to these two stories, Evliya Çelebi also describes the military precautions of Melek Ahmed Pasha. On their way to Van, Melek Ahmed Pasha and Evliya Çelebi learned about the executions of Melek Ahmed Pasha's steward (*kudde kethüda*), Moralı Defterdar Pasha and Mevkûfâtî Mehmed Efendi. Evliya Çelebi suggested that Melek Ahmed Pasha recruit soldiers in Kurdistan, since İbşir Pasha could also aim to take his revenge from him. Melek Ahmed Pasha accepted and sent some of his aghas to *Engürü* (Ankara), *Kânkırı* (Çankırı), *Amasiyye* (Amasya), *Çorum* and *Merzifon* to recruit *sekbân* and *sarıca* soldiers.¹⁹³

But why did Melek Ahmed Pasha fear İbşir Pasha? During his grand vizierate in 1651, Melek Ahmed Pasha did not prevent the dismissal of Abaza Hasan, an ally of İbşir, from his post. This was the first instance of tension between Melek Ahmed Pasha and İbşir Pasha.¹⁹⁴ The second conflict took place when Melek Ahmed Pasha was appointed as the deputy vizier (*kaymakam*) of İbşir Pasha. However, İbşir was reluctant to come to the capital because he suspected a plot against him. Moralı Defterdar Pasha's faction tried to convince the Sultan that İbşir Pasha did not want to

¹⁹¹ Mübtecel Hoca Cafer, one of the saints of İspaniye, and Derviş Angel Haydar. We do not know who they were.

¹⁹² Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 3, p. 281.

¹⁹³ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 4, pp. 9-10.

¹⁹⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 3, p. 158 and Na'îmâ, *Târih-i Nâ'ima*, vol. 4, p. 1587.

come to Istanbul because he had become a Celali. They suggested Moralı Defterdar as a grand vizier instead when the Sultan asked. Melek Ahmed Pasha did not object to this idea.¹⁹⁵ According to Naima, Melek Ahmed also angered İbşir Pasha because he made decisions himself without asking for İbşir Pasha's opinions. Evliya Çelebi gives more details about these decisions. İbşir Pasha did not let tax collectors (*mütesellims*) control the offices distributed by Melek Ahmed Pasha. When, these tax collectors demanded their office fees (*kalemiye*), Melek Ahmed Pasha had to pay 1060 golden pouches. In return, Melek Ahmed Pasha did not let Kulaksız Şahin Agha to control the tax payment of *kıptîyâns*.¹⁹⁶

A contemporary of these events, *Solak-zâde Mehmed Hemdemi Çelebi*, portrays a different view of the relation between İbşir Pasha and Melek Ahmed Pasha. He praises İbşir Pasha and his decisions such as his redistributions of posts. He explains İbşir Pasha's appointments of members of his household, Tayyazâde as the governor of Aleppo, Şehsüvaroğlu as the governor of Damascus, and Seydi Ahmed Pasha as the governor of Anatolia/Rum as a result of his generosity.¹⁹⁷ He also claims that Melek Ahmed Pasha's steward tried to convince the Sultan to re-

¹⁹⁵ Na'imâ, *Târih-i Nâ'ima*, vol. 4, pp. 1575-1576.

¹⁹⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 3, p. 278.

¹⁹⁷ Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, ed. Vahid Çabuk, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), vol. 2, p. 612. İszâde also describes this redistribution attempt of İbşir Pasha. However, he unfavourably tells the same event. İszâde, '*İszâde Târîhi (Metin ve Tahlîl)*', ed. Ziya Yılmaz, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1996), pp. 13-14. We do not have sufficient knowledge about İszâde in order to understand his motivations to criticize İbşir Pasha. See: Ziya Yılmaz, "İszâde Târîhi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: İSAM, 2000), vol. 22, p. 490.

appoint Melek Ahmed Pasha as the grand vizier.¹⁹⁸ We do not have enough information to understand Solakzâde's obvious support for İbşir. Yet his account shows a different view of Melek Ahmed Pasha's relation with İbşir Pasha. We can perhaps argue that Melek Ahmed Pasha was not a member of Moralı Defterdar Pasha's faction, but he did not completely support the grand vizierate of İbşir Pasha. Thus the seventeenth century Ottoman political struggle between different factions was the reason for Melek Ahmed Pasha's fear of İbşir Pasha. In fact, his fear had a good reason. İbşir Pasha punished all of the members of these factions with different methods such as executions and exiles.¹⁹⁹

FEARLESS EVLİYA ÇELEBİ AND İBŞİR PASHA THE REFORMER

It is important to note that in this second phase of İbşir Pasha's career Evliya Çelebi is not among those who feared him. In fact, Evliya Çelebi's second meeting with İbşir Pasha presents a shift in the *Seyahatnâme*. While Evliya Çelebi depicts a despicable figure whom he feared in his first meeting, he presents favorable portrait in his second meeting. This was a meeting to which he was sent as an envoy of Melek Ahmed Pasha.

İbşir was appointed as the grand vizier but he had fears about coming to İstanbul. Melek Ahmed Pasha sent Evliya Çelebi to convince him. His aims were two fold. First, Melek Ahmed Pasha had insisted on İbşir Pasha's appointment. His arrival would relieve him from the pressure of his enemies who oppose his

¹⁹⁸ Solak-zâde, *Solak-zâde Tarihi*, p. 613. EÇ locates Kudde Kethüdâ into the faction of Defterdâr Moralı Mustafâ Pasha.

¹⁹⁹ İsâ-zâde, '*İsâ-zâde Târîhi*, p. 12, Solak-zâde, *Solak-zâde Tarihi*, p. 612, Abdurrahman Abdi Paşa, Abdurrahman Abdi Pasha Vekâyi'-Nâmesi, p. 75.

appointment. Second, as we have seen, Melek Ahmed Pasha feared İbşir. He wanted Evliya Çelebi to convince İbşir Pasha of his support for the appointment. Evliya Çelebi's description of İbşir Pasha's camp in his meeting is very positive. He compares İbşir Pasha's royal pavilion (*serâperde*) to the tent of Afrasiab²⁰⁰ and he recites laudatory verses in his second meeting.²⁰¹ He seems to have completely forgotten what he had written about İbşir Pasha in his first meeting.

One may assume that Evliya Çelebi's use of the word 'fear' in his narrative changes according to his patronage relations. Recent scholarship has presented the significance of patronage and often tends to interpret decisions of the Ottoman elites according to their career path. Although patronage relations seem to have played crucial role in Evliya Çelebi's life, I argue that Evliya Çelebi's political preferences were as important as his patronage relations. Evliya Çelebi was in the retinue of two different Pashas during Varvar Ali Pasha's rebellion in 1647 and İbşir Pasha's march towards Istanbul in 1654. Evliya Çelebi was in the retinue of Defterdaroğlu Mehmed Pasha during Varvar Ali Pasha's rebellion, which was suppressed by İbşir Pasha. After his dismissal from the governance of Erzurum in 1647, Defterdaroğlu Mehmed

²⁰⁰ The king of Turan in Iranian Epic.

²⁰¹ “*Âfâkı beğim ma‘deletin nûr-ı pür etsin/ Hurşîd gibi encümen-i dehre çerâğ ol/ Geh nâfe gibi eyle deri deşt-i mu‘attar/ Geh gonca-sıfat gülşene gel-i zîynet-i bâğ ol/ Dâdâr-ı cihân eylesin âlemi sensiz/ Her kande isen âsâf-ı şâh dünyada sağ ol.*” Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 3, p.283. Dankoff's translation of these verses: “May your justice, my Beg, fill the horizons with light/ Be like the sun a lamp to the council of time/ Now liven like the musk-pod the perfumed plan/ Now smile like the bud in the rose-garden and be the garden's ornament/ May the Ruler of the World not deprive the world of you/ Wherever you are in the world, oh royal vizier, may you be well.” Dankoff, *Intimate Life of an Ottoman Statesman*, p. 126. Dankoff also writes “Evliya uses the same verses, with slight variations, to greet the sultan. The same verses are also found in disguise as a dervish, addressing Shah Ismail!). Dankoff, p. 163.

Pasha had also joined the Varvar Ali Pasha's rebellion and prepared his own army in order to march to Istanbul.²⁰² As discussed above, Evliya Çelebi presents his disapproval with İbşir Pasha's attitude against those rebel Pashas. He tried to convince İbşir Pasha that Defterdaroğlu Mehmed Pasha and İbşir Pasha are kinsman and there is no reason to march to Defterdaroğlu Mehmed Pasha as he did Varvar Ali Pasha. Did Evliya Çelebi take a stand against İbşir Pasha because he was in the retinue of Defterdaroğlu Mehmed Pasha? Can one argue that Evliya Çelebi determined his political opinions according to only patronage relations? Evliya Çelebi's account provides an interesting answer to those questions about İbşir Pasha while he was in the retinue of Melek Ahmed Pasha.

In 1651, İbşir Pasha had changed his position in the political system and supported Abaza Hasan Agha's revolt. After 1651, Evliya Çelebi portrayed İbşir Pasha favorably even when Melek Ahmed Pasha feared İbşir Pasha. In addition to this attitude, Evliya Çelebi also seems to try to sublimate and rehabilitate İbşir Pasha's image after his execution. He does this through the speech of Khan of *Rûmiyye*. In this speech, the Khan asks why the Ottoman Empire killed such a great warrior pasha whose brave and powerful attacks had terrified the people of Iran.²⁰³ The Khan of *Rûmiyye* also indicates that they could not feel peace in their homes in

²⁰² Dankoff, *Intimate Life of an Ottoman Statesman*, p. 3.

²⁰³ “*Husûsan şimdi İbşir-i beşir vezîr-i bî-nazîri ve ol mankâle sâhib-serîri niçün katl edüp kellesin galtân ederdi ki eyle bir nâmdâr kahramân-ı zamân u sâhibkırân-ı bî-amân, yahşiye yahşi yamana yaman bir vezîr-i Âl-i Osmân'a kıydı. Anın savlet ü salâbeti havfından İrân-zemîn kavmi değil belî zemîn [ü] âsumân dir dir berg-i hazân gibi ditrerdi.*” Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 4, p.192.

Iran due to their fear of İbşir Pasha.²⁰⁴ There could be two reasons for this favorable portrayal. First, Melek Ahmed Pasha might have known intimately, or at least had common interests, with İbşir Pasha as he did not take a stand against his grand vizierate. Second, Evliya Çelebi was probably politically pleased with the grand vizierate of İbşir Pasha. He was neither against İbşir Pasha's intentions nor feared İbşir Pasha after 1651. Thus, Evliya Çelebi's portrait of İbşir Pasha changes during different periods of Evliya Çelebi's career. When he was in the retinue of Defterdaroğlu Mehmed Pasha, who was also a rebel, he feared İbşir Pasha and humiliated him because of his position against the rebel Varvar Ali Pasha. His attitude shows a similarity with his patron's interest. However, he did not follow the same attitude when he was in the retinue of Melek Ahmed Pasha in 1655. Although his patron feared İbşir Pasha, Evliya Çelebi praised İbşir Pasha. It is striking that in both cases Evliya Çelebi praised the Pashas who wanted to reform the state order.

İbşir Pasha and his household did not want to simply capture the state's power in the dream of a "golden age". Instead, İbşir Pasha's revolt and his integration into

²⁰⁴ "Evliyâ (Çelebi) akay, eyle ise Âl-i Osmân İpşir'in katliyle İrân-zemîne yahşı hürmet edipdir. Biz İpşir havfından hânemizde râhat yatabilmezdik." Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* vol. 4, p.193. Evliya Çelebi follows the same method in his narrative when he criticizes the execution of Seydi Ahmed Pasha, who was in the household of İbşir Pasha, through the speech of Nemse Çâsâr (hung emperor of the Holy Roman Empire) Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol. 5, p.323. Interestingly enough, Evliya Çelebi also compares Melek Ahmed Pasha with İbşir Pasha and his supporter Seydi Ahmed Pasha. He tells that only their skills in fighting with a sword were similar to Melek Ahmed Pasha's. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, vol.6, p.82. Metin Kunt draws attention to ethnic solidarity in the seventeenth century Ottomans. He also emphasizes Evliya Çelebi's account. Evliya Çelebi, İbşir Pasha, Melek Ahmed Pasha and Seydi Ahmed Pasha were circassian. This ethnic connection clearly affects Evliya Çelebi's narration. Metin Kunt, "Ethnic-Regional (Cins) Solidarity in the Seventeenth-Century Ottoman Establishment", *International Journal of Middle East Studies*, vol. 5, no. 3, 1974, pp.233-239.

the Ottoman palace through his marriage with Ayşe Sultan might have been a sign of transforming politics of the Ottoman Empire in the age. İbşir Pasha seems to have tried to convert the state's mechanisms through establishing new relations and institutions. Cemal Kafadar has argued that we cannot interpret janissaries as only a military group in the seventeenth century. Kafadar explains how janissaries articulated themselves in the commercial life of Istanbul and defines this articulation as the *esnafization* process. He writes,

In 1655, the Yeniçeris revolted against another reforming Grand Vezir, İbşir Paşa, who had designs for replacing the kapıkulu forces of Istanbul with a new army of sekbans that he would recruit from Anatolia. Similar in conception to the plans of Osman II, İbşir Paşa's projected reform again constitutes a break from the traditional order toward a totally a new institution in the Ottoman state.²⁰⁵

El-Haj draws attention to the important changes in the composition of the ruling elite which was accompanied by the loss of a consensus of power in the sixteenth century. According to his argument, this loss of consensus led to a more open intra-elite political struggle at the center.²⁰⁶ İbşir Pasha's seventeenth century rebellion might be interpreted in a similar way. It can be seen as an example of El-Haj's assumption about the more open intra-elite political struggle in the sixteenth century.

Bourdieu, Wacquant and Farage define the state as the culmination of a process of concentration of different species of capital (economic capital, symbolic capital and so on) and conceptualize the historical process of the state from the dynastic

²⁰⁵ Kafadar, *Yeniçeri-Esnaf Relations: Solidarity and Conflict*, pp. 97-98.

²⁰⁶ El-Haj, *Formation of the Modern State*, p. 14.

form to the bureaucratic form.²⁰⁷ I locate the form of the Ottoman state in the seventeenth century between dynastic form and bureaucratic form in their conceptual frame. Contrary to modern perceptions, we cannot assume that there was neither a stabilized and omnipotent dynastic field of the state for which the elites struggled against each other in other political spheres nor “the [bureaucratic] state constituted as a field of forces and a field of struggles oriented towards the monopoly of the legitimate manipulation of public goods”.²⁰⁸ In this respect, there was no ‘spheres of the politics’ or legal rational bureaucracy in Weberian sense. İbşir Pasha’s political aim was not to threaten the state in a traditional sense, stay with the system or overthrow the government as a local power. Rather, İbşir Pasha’s political project was an element (and also a symbol) of the establishment process of new fields of power/spheres of politics in the form of the state. Recent studies have shown that there was both an economic and a political crisis throughout Anatolia from the late sixteenth to the late seventeenth centuries. Huri İslamoğlu-İnan asserts that the “legitimizing idiom was the belief in the ruler’s ability to perpetrate order (*nizam-ı alem*) and dispense universal justice. And [...] the moral discourse that constituted the legitimizing idiom of state power”²⁰⁹ was not trustworthy any longer in Anatolia. İbşir Pasha, rather, wanted to re-legitimate the legitimizing idiom of the state power for the sake of the state. Thus, he could have established new institutions with new

²⁰⁷ Pierre Bourdieu; Loic J.D. Wacquant; Samar Farage, “Rethinking the State: Genesis and the Structure of the Bureaucratic Field”, *Sociological Theory*, vol. 12, no. 1, p. 4.

²⁰⁸ Pierre Bourdieu, “From the King’s House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field”, *Constellations*, vol. 1, no. 11, 2004, p. 16.

²⁰⁹ Huri İslamoğlu-İnan, *State and Peasant in the Ottoman Empire: Agrarian Power Relations and Regional Economic Development in Ottoman Anatolia during the Sixteenth Century*, (Leiden, New York, Köln: Brill, 1994), pp. 5-6.

actors and fields of power. In this respect, İbşir Pasha does not symbolize the decline of the state. Contrary to the decline, the construction of the state proceeds with the construction of the fields of power. Thus, the state gains an ability to control all kinds of capital such as economic capital, cultural capital and symbolic capital. The state reproduces itself through new fields of power in which holders of capital struggle for power over the state in Bourdieuan terms.²¹⁰ One of these fields is the bureaucratic field; one could observe its emergence at this time. Therefore, at first İbşir Pasha revolted against the state and used his military power; after he chose to use the prestige of being a son-in-law (*damad*) and grand vizier in the bureaucratic field of the state.

Finding a comprehensive explanation for İbşir Pasha's motivation is beyond the scope of this research; yet, it is clear that he succeeded in making the holders of power in the capital anxious with his intentions. Then, how did he have a chance to realize his political aims? Which social and economic dynamics provided this power to him?

İbşir Pasha is generally represented as a seventeenth century Ottoman Pasha who benefited militarily from the unstable economic and social situation of Anatolia through the recruitment of *sekban* and *sarıca* soldiers. He recruited irregular troops (*levendât leşkeri*) from the landless peasantry population.²¹¹ As Oktay Özel noted, in

²¹⁰ Bourdieu; Wacquant; Farage, "Rethinking the State: Genesis and the Structure of the Bureaucratic Field", p. 5.

²¹¹ For a study on how *levendat* emerged, see: Mehmet Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, (İstanbul: İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, 1965).

some sense rebel leaders such as İbşir Pasha and peasants had common interests.²¹² Recruitment meant subsistence for the peasants and peasants meant manpower for the rebel Pashas.²¹³ Melek Ahmed Pasha also used the same method against İbşir Pasha when İbşir Pasha appointed him to the governance of Van as a punishment. Recruiting soldiers for their political aims was the general strategy of the Ottoman pashas when they did not feel safe themselves.

İbşir Pasha's economic power is also noteworthy. He was one of the wealthiest Ottoman figures in the seventeenth century; thus, he gathered bigger armies than his rivals. This power gave him a chance to conduct the universal mission of the notables: *noblesse oblige*. Watenpaugh's study on imperial architecture and urban experience in Aleppo reveals his economic power. İbşir Pasha had a waqf in Aleppo and provided income for his household from this waqf which "is the only charitable endowment in the second century of Ottoman rule comparable in magnitude to the

²¹² Suraiya Faroqhi focuses on how the sheiks and dervishes used their religious privileges to protect their position in the economic networks in the seventeenth century Anatolia. She tells a story of sheik, Sheik Kasım Dede of Kayseri. She writes "He had been granted the abandoned village of İncesu. In order to merit this privilege, Kasım Dede had induced villagers to settle on the abandoned site. Apparently this newly gained prosperity roused the covetousness of a certain Kara Said, who in the confusion of the İbşir Pasha uprising was able to take over the settlement by promising payment of a much higher tax." Suraiya Faroqhi, "Sainthood as a Means of Self-Defense in Seventeenth-Century Ottoman Anatolia", *Coping with the State Political Conflict and Crime in the Ottoman Empire 1550-1720* (İstanbul: The Isis Press, 1995), p. 51. The story continues but it is interesting to see the effect of İbşir Pasha's uprising in Anatolia in terms of political economy. Such studies surely will contribute to our understanding of what happened in Anatolia in 1654-1655.

²¹³ Oktay Özel, *Goşa'nın Gözleri*, p. 185.

Great Waqfs of the sixteenth century”.²¹⁴ According to El-Haj, these kinds of “munificences should be interpreted as the necessary sacrifice of a small portion of the elite’s personal wealth”.²¹⁵ Thanks to *noblesse oblige*, İbşir Pasha had a chance to enhance his reputation. Significantly, none of the Ottoman writers based in the center noted İbşir Pasha’s complex in Aleppo.²¹⁶ Watenpaugh also emphasizes that İbşir Pasha’s primary concern was securing the routes for traders and pilgrims although he challenged the central authority in Istanbul.²¹⁷ I will argue, however, that this shows that İbşir Pasha’s political and cultural identity was shaped by the ‘centre’s’ way of thinking.²¹⁸ This waqf enhanced his own reputation as well as the reputation of the empire by protecting and supporting the *hajj*.²¹⁹ İbşir Pasha tried to re-legitimize the legitimating idiom of the state power through reproducing the state’s moral discourse.

İbşir Pasha also seems to have had a strong belief in eliminating certain political groups like janissaries to reform order. These factions represented the current state in his eyes. Watenpaugh explains his conflict with the janissaries in Aleppo. Mutawalli of his waqf was composed of the *naqib al-ashraf*, which was a

²¹⁴ Heghnar Z. Watenpaugh, *The Image of an Ottoman City, Imperial Architecture and Urban Experience in Aleppo in the 16th and 17th Centuries* (Leiden; Boston: Brill, 2004), pp. 14 and 155.

²¹⁵ El-haj, *Formation of the Modern State*, p. 58.

²¹⁶ Watenpaugh, *The Image of an Ottoman City*, p. 155.

²¹⁷ Watenpaugh, *The Image of an Ottoman City*, p. 158.

²¹⁸ Also Watenpaugh states that endowment was a product of imperial culture. Watenpaugh, *The Image of an Ottoman City*, p. 172.

²¹⁹ *Ibid.*

political faction against the janissaries in Aleppo.²²⁰ Similarly, Stanford Shaw states that İbşir Pasha “used his governance of Aleppo to get the support of Anatolian sipahis and Celali leaders by promising them new revenues and positions in return for support against Janissary opposition in Istanbul”.²²¹ Additionally, the janissaries assembled the biggest revolt in the history according to Mehmed Halife.²²²

İbşir Pasha also had an influence among the Turcomans who actively supported the rebellion of Abaza Mehmed Pasha and Abaza Hasan.²²³ When Abaza Hasan revolted for the *Türkmen Voyvodalığı* in 1651, İbşir Pasha supported Abaza Hasan and showed his influence over the Turcomans. Before Abaza Hasan revolted, he already had employed Turcomans to put down the riot of Varvar Ali Pasha. We do not know the reason why he gained such strength among the Turcomans. Perhaps he

²²⁰ Watenpaugh, *The Image of an Ottoman City*, p. 172.

²²¹ Stanford Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey Volume I: Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280-1808*, (New York, Melbourne: Cambridge University Press, 1976), p. 206.

²²² Mehmet Halife, *Târih-i Gilmânî*, ed. Kâmil Su, (İstanbul: Devlet Kitapları, 1976), p. 48. Marc Baer also draws attention to the same passage of Mehmed Halife. Marc Baer, *Honored by the Glory of Islam Conversion and Conquest in Ottoman Europe*, (New York: Oxford University Press, 2008), p. 47 Also Karaçelebizâde describes Istanbul and the Hippodrome to explain who opposed to İbşir Pasha, his army and the sheikhulislam: “The city of Constantinople was like the Day of Judgement, the heavens full of battles.” when İbşir Pasha and his army arrived. (from *Ravzatü’l-ibrâr zeyli*, quoted in *Honored by the Glory of Islam Conversion and Conquest in Ottoman Europe*, p. 47) and the hippodrome was filled with “sipahis, Janissaries, the rabble, armorers, artillerymen and gunners, other soldiers, scoundrels, and bandits.”. (from *Ravzatü’l-ibrâr zeyli*, quoted in *Honored by the Glory of Islam Conversion and Conquest in Ottoman Europe*, p. 47) Karaçelebizade Abdulaziz Efendi. *Ravzatü’l-ibrâr zeyli* (Tahlîl ve Metin). 1732, ed. Nevzat Kaya, (Ankara: Turk Tarihi Kurumu Basimevi, 2003), p. 191-192 and 196.

²²³ Usta, *Türkmen Voyvodası, Tribesmen and the Ottoman State (1590-1690)*, p. 26.

took over the Turcoman network from his uncle, and former patron, Abaza Mehmed Pasha. A contemporary courtier and chronicler, Mehmed Halife, states that İbşir Pasha brought along a large number of Turks who wore sandals (*çarık*).²²⁴ Also another contemporary courtier, Abdurrahman Abdi Pasha, states that some courtiers complained by asking why İbşir Pasha brought along a large number of brigands (*eşkiya*).²²⁵ All of these chroniclers possibly refer to the irregular peasant militias (*sekban* and *sarıca*) whom İbşir Pasha recruited from Anatolia to secure himself.

CONCLUSION

Evliya Çelebi's account of İbşir Pasha shows how his narratives evolved according to his political and social positioning. Evliya Çelebi's choices in the use of the word 'fear' in the case of İbşir Pasha proves that he had personal interests and positions which may not have been entirely defined by the positions of his patrons. This changing attitude presents how Evliya Çelebi constructed himself as a social actor.²²⁶ It shows his individual decisions within different networks and political concerns.

Evliya Çelebi's fear narratives about İbşir Pasha also allow us to observe different actors' political positions which we cannot find in other contemporary sources and provides a fruitful ground to ask different research questions about the

²²⁴ Mehmet Halife, *Târih-i Gilmânî*, p. 48.

²²⁵ Abdurrahman Abdi Paşa, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-Nâmesi*, p. 76.

²²⁶ For an fruitful discussion on how individual constructs his/her narrative as a social actor see: Mary Jo Maynes, Jennifer L. Pierce, Barbara Laslett *Telling Stories The Use of Personal Narrative in the Social Sciences and History*, (Ithaca, London: Cornell University Press, 2008).

seventeenth century rebellion. According to Caroline Finkel, “İbşir Pasha was only one of a succession of provincial governors who had used the opportunity afforded by distance from Istanbul to attempt to throw off central control.²²⁷” In this chapter, I argued that he did not attempt to throw off central control. Rather, he tried to reproduce central control in transforming state form that would provide legitimacy to the state again. His tension with the ‘centre’ could not be read through the tension between local and central powers. He was equipped with the political concerns of the “center” while at the same time he benefited from the new economic and social circumstances in Anatolia to consolidate his power. Rather than attempting to gain independence from the centre, he marched to the centre and integrated himself with an aim to transform the order. He was one of the most powerful political actors and was feared the most in the *Seyahatnâme*.

²²⁷ Caroline Finkel, *Osman’s Dream The Story of the Ottoman Empire 1300-1923*, (New York: Basic Books, 2005), pp. 246-247.

CONCLUSION

This study examined the narratives of fear in the *Seyahatnâme* through the focus on Evliya Çelebi's uses of the word "fear" to describe his own fears and the fear from a powerful political figure. My goal is to understand how Evliya Çelebi represented himself through his fears and how he observed fears of different political actors of the seventeenth century Ottoman Empire.

The introduction presented a survey of three major historiographical issues in the study of the seventeenth century Ottoman history. First, although the decline paradigm was discredited by the scholarship, especially written in English, how does the recent scholarship study the seventeenth century Ottoman Empire? Second, which ways do these recent studies suggest to use first-person narratives as sources for "history"? And lastly, what are the tensions of the historical research on emotions?

After a brief discussion on the "decline thesis" and the changing research interest areas in the Ottoman scholarship, I discussed the uses of the first-person narratives as historical sources in the examples of the works of Piterberg and Kafadar. Then, I evaluated the studies on the *Seyahatnâme* and discussed its value to study seventeenth century Ottoman perceptions. And finally, I presented a survey on historical research on emotions and suggested this overlooked field in Ottoman studies as a promising way to explore the *Seyahatnâme*. I have showed how emotions, fear in this case, have been neglected in the Ottoman studies, and although the Ottoman first person narratives like the *Seyahatnâme* are very rich sources for emotions, they have not yet been studied.

As one of the preliminary research in this field, in the first chapter I examined how Evliya Çelebi perceived his cosmos and presented his personality through the narratives of fear. I suggested to categorize these fears in four general categories according to their occurrence and function in the text. I argued that Evliya Çelebi's fear of particular centrifugal groups such as the *Kalmuks*, infidels, nomad Arabs and robbers depict the limits of the power of the Ottoman Empire. Rather than defining these fears as a timeless other, I have discussed them in their particular historical context. These fears also show how he presented his selfhood as an Ottoman state official and traveler in the seventeenth century. Interestingly enough, although the *Seyahatnâme* comprises wide range of narratives about "supernatural", this research has showed that Evliya Çelebi's fears of "supernatural" like *gûl-i beyâbân*, *kara koncoloz*, *obur* and *câdû* are rare in the *Seyahatnâme*. Nevertheless, I argue that such fears present the richness of Evliya Çelebi's account in terms of traditional folkloric information. Finally, in this chapter I discussed Evliya Çelebi's particular fear from the Black Sea as a traveler and his narration of fear of God to legitimize his political position.

While the first chapter has presented Evliya Çelebi's mindset through a study of his own fears, the second chapter aimed to investigate this mindset in the context of the seventeenth century crises. Here I aimed to use a first-person narrative as a source of history. With this aim, I examined Evliya Çelebi's narratives of fear about one of the most feared political actors in the *Seyahatnâme*, İbşir Mustafa Pasha, by comparing them with contemporary narrative sources like *Îsâ-zâde Târîhi*, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-Nâmesi*, *Târih-i Gilmânî*, *Târih-i Nâ'ima*, and *Solak-zâde Tarihi*. I have argued that contrary to the current interpretation of this rebellion, İbşir Mustafa Pasha did not try to throw off central control. Rather, he tried

to reproduce the legitimacy of the Ottoman state apparatus and this created fear among the ruling elite of İstanbul. In this chapter, I have also argued that although the recent scholarship on Ottoman elites have mostly focused on the significance of career and patronage relations, Evliya Çelebi's use of the narrative of fear about the case of İbşir Mustafa Pasha show the significance of his personal political views which may sometimes contradict with his patronage relations.

This thesis has two crucial limitations. First, this research neither has no claim of providing all kinds of fear in the *Seyahatnâme* nor suggest any theoretical definition for fear. Although I have focused only on the word "fear," Evliya Çelebi must have had numerous ways to express his fear apart from using the word "fear". It is a strong possibility that he might have hidden his fears intentionally to conduct a specific narrative strategy. The second limitation is Evliya Çelebi's representativeness. In this stage of the scholarship without enough information on the life of Evliya Çelebi and the contemporaneous Ottoman elite, it was not possible to discuss whether Evliya Çelebi's fears reflect the fears of his contemporaries who shared his social position, patronage relations, or political views. Further research on Ottoman fears is needed to tackle these limitations.

In this study, I have tried to show the *Seyahatnâme*'s value as a source for the seventeenth century Ottoman history. But to benefit from the *Seyahatnâme* we first have to develop our approaches to this rich source. The studies on the *Seyahatnâme* usually approach this book as a bulk of unconnected passages. And thus, the *Seyahatnâme* still needs a complete structural analysis to understand it as a whole text. Besides this necessity, some particular contents of the *Seyahatnâme* such as the Ottoman rural life have been neglected in the scholarship because the majority of the studies focus on especially İstanbul. However, the rural presentation in the

Seyahatnâme could be very useful to understand the seventeenth century *celali* rebellions. In this respect, the *Seyahatnâme* could be used as a main source when used along with archival sources like court registers. Thus, there is a need to develop studies which use different kinds of sources, narrative as well as archival. Similarly, there is also a crucial need to compare the *Seyahatnâme* with other seventeenth century narrative works. Rather than falsifying the information provided in these works, such comparisons should seek to depict similarities and differences between authors' narrative strategies and their personal differences. And lastly, the studies on the *Seyahatnâme* tend to see Evliya Çelebi and his account as a timeless and unique product of Ottoman literature. It could be more fruitful to examine the *Seyahatnâme* in a larger context that includes other first-person narratives written in different languages and different periods to locate the *Seyahatnâme* in its historical context.

Although the history of emotions has crucial theoretical and methodological ambiguities, it is a promising and burgeoning field to penetrate into sources of history. The sources which had already been studied often and used frequently in writing Ottoman history, such as chronicles, could be re-interpreted with a particular attention to emotions. This thesis has showed, for instance, that Nâ'ima used the word "fear" almost as much as Evliya Çelebi. A study of Nâ'ima's fear narratives would allow historians to ask new research questions. Moreover, fear is a perennial theme which permeates society from top to bottom, a historicized analysis of fear enables the study of the interaction between social structures and individual experiences. Such an analysis provides an opportunity to explore the transformation of state and politics through the agents within and outside the state especially in the seventeenth and eighteenth centuries. In addition to the first-person narratives like the *Seyahatnâme*, dream letters, chronicles, and court registers which have recently

begun to be explored in detail as well as thus far neglected dictionaries and treatises on morals would be significant sources for this future inquiry.

BIBLIOGRAPHY

Reference Works

Encyclopedia of Islam, new edition, Leiden: Brill.

Encyclopedia of Witchcraft: The Western Tradition, Santa Barbara: ABC-CLIO.

International Encyclopedia of Human Geography, Amsterdam: Elsevier, 2009.

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.

Primary Sources

Abdurrahman Abdi Paşa. Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-Nâmesi (Tahlil ve Metin Tenkidi), edited by Fahri Ç. Derin. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2008.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı, Vol. 1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı, Vol. 2. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı, Vol. 3. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman and Robert Dankoff, Vol. 4. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Yücel Dağlı, Seyit and İbrahim Sezgin, Vol. 5. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Seyit Ali Kahraman and Yücel Dağlı, Vol. 6. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman and Robert Dankoff, Vol. 7. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, and Robert Dankoff, Vol. 8. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 452, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman and Robert Dankoff, Vol. 9. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 5793, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini*, edited by Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı and Robert Dankoff, Vol. 10. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

İsâ-zâde, *İsâ-zâde Târîhi (Metin ve Tahlîl)*, edited by Ziya Yılmaz. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1996.

Karaçelebizade Abdulaziz Efendi. *Ravzatü'l-ibrâr zeyli (Tahlîl ve Metin)*. 1732, edited by Nevzat Kaya. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 2003.

Mehmet Halife. *Târih-i Gilmânî*, edited by Kâmil Su. İstanbul: Devlet Kitapları, 1976.

Mustafa Nuri Paşa. *Netayic-ül Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, edited by Neşet Çağatay, Vol. 1-2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1979.

Na'îmâ, *Târih-i Nâ'ima: Ravzatü'l-hüseyn fi Hulâsati Ahbâri'l-hâfikayn*, edited by Mehmet İpşirli, Vol. 3-4. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007.

Risâle-i Kürd Hatib, Topkapı Sarayı Müzesi, Emânet Hazine Ktp. Nr. 1400, vrk. 5/a.

Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, edited by Vahid Çabuk,
Vol. 2. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Secondary Sources

Abou-El-Haj, Rifa'at Ali. *Formation of the Modern State: the Ottoman Empire, Sixteenth to Eighteenth Centuries*. Albany: State University of New York Press, 1991.

Akdağ, Mustafa. "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 4, no.6 (1966): 201-247.

Akgül, Alphan. "Evliya Çelebi ve İhsan Oktay Anar'ın Ortak Üslubu: Fantastik mi, Keramet mi?" In *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan, 49-54. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.

Aksoy Sheridan, R. Aslıhan, and Michael D. Sheridan. "Evliya Çelebi'nin Hayatı: Zamandizimsel Bir Döküm." In *Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan and Semih Tezcan, 20-36. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.

Aktepe, Münir. "İpşir Mustafa Pasha." In *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Vol. 22, 375-376. İstanbul: İSAM, 2000.

Aktepe, Münir. "İpshir Mustafa Pasha." In *Encyclopedia of Islam New Edition*, edited by B. Lewis, V. L. Menage, CH. Pellat and J. Schacht, Vol. 3. Leiden: Brill, 1986.

Aktepe, Münir. "İpşir Mustafa Paşa ve Kendisi ile İlgili Bâzı Belgeler." *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, no. 24 (1970): 45-59.

- And, Metin. *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Arık, Şahmurat. “Osmanlı Döneminde Bir Cadı Avı ve Türk Romanında Cadı Kavramı.” *Akademik Araştırmalar Dergisi* 29 (2006): 139-154.
- Arslantürk, Zeki. *Naîma'ya göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Ayıışığı, 1997.
- Aydın, Suavi. “Seyahatnâme’yi Bir Etnografya Metni Gibi Okumak ya da İlk Etnologlardan Biri Olarak Evliya Çelebi.” In *Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan and Semih Tezcan, 391-407. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.
- Barkey, Karen. *Bandits and Bureaucrats: the Ottoman Route to State Centralization*. Ithaca; NY: Cornell University Press, 1994.
- Baydar, Ahmet. *Kur'an Açısından Korku ve Büyü*. İstanbul: Beyan Yayıncılık, 1999.
- Berber, Oktay. “Kalmuk Adı Üzerine Bazı İncelemeler.” *Avrasya Araştırmaları Dergisi* 2 (2012): 47-62.
- Berktaş, Halil. “The Search for the Peasant in Western and Turkish History/Historiography.” In *New Approaches to State and Peasant in Ottoman History*, edited by Halil Berktaş and Suraiya Faroqhi, 109-184. London: Frank Cass, 1992.
- Berktaş, Halil, and Suraiya Faroqhi, eds. *New Approaches to State and Peasant in Ottoman History*. London: Frank Cass, 1992.

- Berlekamp, Persis. *Wonder, Image, and Cosmos in Medieval Islam*. London and New Haven: Yale University Press, 2011.
- Bilkan, Ali Fuat. *Hayrî-nâme'ye göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Bourdieu, Pierre. "From the King's House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field." *Constellations* 1, no. 11 (2004): 16-36.
- Bourdieu, Pierre, Wacquant Loic J.D., and Farage Samar. "Rethinking the State: Genesis and the Structure of the Bureaucratic Field." *Sociological Theory* 12, no. 1 (1994): 1-18.
- Cezar, Mehmet. *Osmanlı Tarihinde Levendler*. İstanbul: İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, 1965.
- Childs, John, *Warfare in the Seventeenth Century*, London: Cassell&Co, 2001.
- Çelik, Hacer. *Kur'an-ı Kerim'de Hayf ve Haşyet*. Unpublished MA dissertation, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2012.
- Çetin, Halis. *Korku Siyaseti ve Siyaset Korkusu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Dağlı, Yücel. "Evliya Çelebi Esnaf Alayı'nı İzliyor." In *Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan and Semih Tezcan, 277-282. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.
- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. Vol. 3. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972.

- Dankoff, Robert. *The Intimate Life of an Ottoman Statesman: Melek Ahmed Pasha (1588-1662): As Portrayed in Evliya Çelebi's Book of Travels (Seyahat-nâme)*. Albany: State University of New York Press, 1991.
- Dankoff, Robert. "Ayıp Değil!." In *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan, 109-122. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Dankoff, Robert. *An Ottoman Mentality: The World of Evliya Çelebi*. Leiden; Boston: Brill, 2006.
- Dankoff, Robert. "Evliya Çelebi and the Seyahatname." In *The Turks*, edited by Hasan Celâl Güzel, Vol. 3, 605-626. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Darling, Linda. *Revenue-Raising and Legitimacy: Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire, 1560-1660*. Leiden; New York: E.J. Brill, 1996.
- Devellioğlu, Ferit. "Câdû." In *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 137. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2011.
- Doğan, Cem "Osmanlı Devleti'nde Cadı Avı Var mıydı? (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)." *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2, no. 1 (2013): 218-240.
- Duman, Musa. "Evliya Çelebi Yalancı mıydı?." In *Evliya Çelebi Konuşmaları/Yazıları*, edited by M. Sabri Koz, 171-187. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Duvarcı, Ayşe. "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar." *Bilig* 32 (2005): 125-144.

- Elias, Norbert. "On Human Beings and their Emotions: A Process-Sociological Essay Theory." *Culture & Society* 4 (1987): 339-361.
- Elliott, J.H. "Self-Perception and Decline in Early Seventeenth-Century Spain." *Past and Present*, no.74 (1977): 41-61.
- Erekli, Arzu. "Bir Seyyahın Zihninde Seyahat." In *Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan and Semih Tezcan, 346-355. Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı, 2011.
- Erekli, Arzu. "Seyahatname'de Ötekine Bakış." In *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan, 147-154. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Eren, Meşkure. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*. İstanbul: Nurgök Matbaası, 1960.
- Faroqhi, Suraiya, ed. *Animals and People in the Ottoman Empire*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2010.
- Faroqhi, Suraiya. *Approaching Ottoman History: An Introduction to the Sources*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Faroqhi, Suraiya. "Sainthood as a Means of Self-Defense in Seventeenth-Century Ottoman Anatolia." In *Coping with the State Political Conflict and Crime in the Ottoman Empire 1550-1720*, 43-58. İstanbul: The Isis Press, 1995.
- Faroqhi, Suraiya. "Crisis and Change, 1590- 1699." In *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, edited by Halil İncalcık and Donald Quataert, Vol.2, 413-636. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1994.

- Faroqhi, Suraiya. "In Search of Ottoman History." In *New Approaches to State and Peasant in Ottoman History*, edited by Halil Berktaş and Suraiya Faroqhi, 211-241. London: Frank Cass, 1992.
- Fine, John A.V. *When Ethnicity Did Not Matter In the Balkans: A Study of Identity in Pre-Nationalist Croatia, Dalmatia, and Slavonia in the Medieval and Early-Modern Periods*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2006.
- Finkel, Caroline. *Osman's Dream The Story of the Ottoman Empire 1300-1923*. New York: Basic Books, 2005.
- "Forum: History of Emotions." *German History* 28, no. 1 (2010): 67-80.
- Ginzburg, Carlo. *Ecstasies Deciphering the Witches' Sabbath*, trans. Raymond Rosenthal. New York: Pantheon Books, 1991.
- Goffman, Daniel. *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press: 2004.
- Goldstone, Jack A.. *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*, Berkeley: University of California Press, 1991.
- Gözel, Mehmet. *Kur'an'da Havf Kavramı*. Unpublished MA dissertation, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013.
- Grant, Jonathan. "Rethinking the 'Ottoman Decline': Military Technology Diffusion in the Ottoman Empire, Fifteenth to Eighteenth Centuries." *Journal of World History* 10, no.1 (1999): 179-201.
- Green, Molly. *Shared World Christians and Muslims in the Early Modern Mediterranean*. New Jersey, Princeton: Princeton University Press, 2000.

Gürkan, Emrah Safa. "The Centre and the Frontier: Ottoman Cooperation with the North African Corsairs in the Sixteenth Century." *Turkish Historical Review* 1, no. 2 (2010): 125-163.

Hathaway, Jane. "Problems of Periodization in Ottoman History: the Fifteenth through Eighteenth Centuries." *The Turkish Studies Association Bulletin* 20, no.2 (1996): 25-31.

İnalcık, Halil. "Bir Musahibin Anıları ve Seyahat Notları." In *Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan and Semih Tezcan, 331-339. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.

İnalcık, Halil. "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman." *Archivum Ottomanicum* 6 (1980): 283-337.

İslamoğlu-İnan, Huri. *State and Peasant in the Ottoman Empire: Agrarian Power Relations and Regional Economic Development in Ottoman Anatolia during the Sixteenth Century*. Leiden, New York, Köln: Brill, 1994.

Juall, Scott D. "(Re)writing Self and Other in Early Modern French Travel Literature." *L'Esprit Créateur* 48, no. 1 (2008): 1-4.

Kafadar, Cemal. *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken Dört Osmanlı: Tüccar, Yeniçeri, Derviş ve Hatun*. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.

Kafadar, Cemal. "Osmanlı Siyasal Düşüncesinin Kaynakları Üzerine Gözlemler." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

- Kafadar, Cemal. "The Question of Ottoman Decline." *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 4, no:1-2 (1997-98): 30-75.
- Kafadar, Cemal. "The Myth of the Golden Age: Ottoman Historical Consciousness in the post-Suleimanic Era." In *Süleyman the Second and his Time*, edited by Cemal Kafadar and Halil İnalcık, 37-48. İstanbul: Eren, 1993.
- Kafadar, Cemal. "Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth Century İstanbul and First Person Narratives in Ottoman Literature." *Studia Islamica*, no.69 (1989): 121-150.
- Kafadar, Cemal. *Yeniçeri-Esnaflar İlişkileri: Dayanışma ve Çatışma*. Unpublished MA dissertation, McGill University, 1981.
- Kara, Mustafa. "Havf." In *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Vol. 16, 528-531. İstanbul: DİA, 1997.
- Karateke, Hakan, and Hatice Aynur, eds. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Yazılı Kaynakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2012.
- Khoury, Dina Rizk. "The Ottoman Centre versus Provincial Power-Holders: An Analysis of the Historiography" in *The Cambridge History of Turkey Volume 3 The Latter Ottoman Empire 1603-1839*, ed. Suraiya N. Faroqhi, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, vol. 3, pp. 135-156.
- Kim, Sooyong. "The Seyahatnâme in World Travel Writing." In *Studies and Essays Commemorating the 400th Anniversary of His Birth*, edited by Nuran Tezcan, Semih Tezcan and Robert Dankoff, 361-364. İstanbul: Ministry of Culture and Tourism, The Bank Association of Turkey, 2012.

- Klaniczay, Gábor. "Decline of Witches and Rise of Vampires in 18th Century Habsburg Monarchy." *Ethnologia Europea* 17 (1987): 165-180.
- Kotilaine, Jarmo and Poe, Marshall eds., *Modernizing Muscovy Reform And Social Change in Seventeenth-Century Russia*, London and New York: RoutledgeCurzon, 2004.
- Koziak, Barbara. "Homeric Thumos: The Early History of Gender, Emotion and Politics." *The Journal of Politics* 61, no. 4 (1999): 1068-1091.
- Kunt, Metin. *The Sultan's Servants: the Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650*. New York: Columbia University Press, 1983.
- Kunt, Metin. "Ethnic-Regional (Cins) Solidarity in the Seventeenth-Century Ottoman Establishment." *International Journal of Middle East Studies* 5, no.3 (1974): 233-239.
- Lewis, Bernard. *The Emergence of Modern Turkey*. London; New York: Oxford University Press, 2001.
- Lewis, Bernard. "Ottoman Observers of Ottoman Decline." *Islamic Studies* 1 (1962): 71-87.
- Lewis, Bernard. "Some Reflections on the Decline of the Ottoman Empire." *Studia Islamica*, no.9 (1958): 111-127.
- Lockhart, Paul Douglas, *Sweden in the Seventeenth Century*, Houndmills: Palgrave MacMillan, 2004.

- Lowry, Heath. *Evliya Çelebi'nin Ayak İzlerinde Bir Rehber Kitap Olarak Seyahatname*, translated by M. Alper Öztürk. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Lutz, Catherine, and Geoffrey M. White. "The Anthropology of Emotions." *Annual Review of Anthropology* 15 (1986): 405-436.
- Lutz, Catherine. "Emotion, Thought, and Estrangement: Emotion as a Cultural Category." *Cultural Anthropology* 1, no.3 (1986): 287-309.
- Lyon, Margot. "Missing Emotion: The Limitations of Cultural Constructionism in the Study of Emotion." *Cultural Anthropology* 10, no.2 (1995): 244-263.
- MacKay, Pierre. "Evliya Çelebi'nin Seyahat Anlatımlarında Gerçek ve Fanteziyi Ayırmak: Sekizinci Ciltten Bazı Örnekler." In *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, translated by Aslıhan Aksoy Sherian, edited by Nuran Tezcan, 259-280. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Mallon, Ronald, and Stephen P. Stich. "The Odd Couple: The Compatibility of Social Construction and Evolutionary Psychology." *Philosophy of Science* 67, no.1 (2000): 133-154.
- Maynes, Mary Jo, Jennifer L. Pierce, and Barbara Laslett. *Telling Stories: The Use of Personal Narrative in the Social Sciences and History*. Ithaca, London: Cornell University Press, 2008.
- Matt, Susan. "Current Emotion Research in History: Or, Doing History from the Inside Out." *Emotion Review* 3 (2011): 117-124.

- Mikhail, Alan. "Unleashing the Beast: Animals, Energy, and the Economy of Labor in Ottoman Egypt." *The American Historical Review* 118, no. 2 (2013): 317-348.
- Mikhail, Alan. *The Animal in Ottoman Egypt*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Miller, Paul Allen. "The Suppression of the Negative Moment in Foucault's History of Sexuality." In *Cultural History After Foucault*, edited by John Neubauer, 185-208. New York: Aldine de Gruyter, 1999.
- Moretti, Franco. "The Dialectic of Fear." *New Left Review* 136 (1982): 67-85.
- Murphey, Rhoads. "Continuity and Discontinuity in Ottoman Administrative Theory and Practice During the Late Seventeenth Century." *Poetics Today* 14, no.2 (1993): 419-433.
- Murphey, Rhoads. "The Historical Setting." In Robert Dankoff's *The Intimate Life of an Ottoman Statesman: Melek Ahmed Pasha (1588-1662): As Portrayed in Evliya Çelebi's Book of Travels (Seyahat-nâme)*, 21-41. Albany: State University of New York Press, 1991.
- Naphy, William G. "Fear." In *Encyclopedia of Witchcraft: The Western Tradition*, edited by Richard M. Golden, 354-356, Santa Barbara: ABC-CLIO, 2004.
- Naphy, William G., and Penny Roberts, eds. *Fear in Early Modern Society*. New York: Manchester University Press, 1997.

- Niyazioğlu, Aslı. “16.yy Sonunda Osmanlı’da Kadılık Kabusu ve Nihani’nin Rûyası.” *Journal of Turkish Studies – Türklük Bilgisi Araştırmaları* 27, no.1 (2007): 133-143.
- Niyazioğlu, Aslı. *Ottoman Sufi Sheikhs Between This World and Hereafter: a Study of Nev’izâde Atâi’s Biographical Dictionary*. Unpublished Ph.D. dissertation, Harvard University, 2003.
- Oğuzoğlu, Yusuf. *Osmanlı Devlet Anlayışı*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2005.
- Owen, Roger. “The Middle East in the Eighteenth Century – An ‘Islamic’ Society in Decline? A Critique of Gibb and Bowen’s Islamic Society and the West.” *Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies)* 3, no.2 (1976): 110-117.
- Öz, Mehmet. *Kanun-ı Kadîmin Peşinde Osmanlı’da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları: XVI. Yüzyıldan XVIII Yüzyıl Başlarına*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.
- Özay, Yeliz. *Evliya Çelebi’nin Acayip ve Garip Dünyası*. Unpublished Ph.D. dissertation, İhsan Doğramacı Bilkent University, 2012.
- Özcan, Abdülkadir. “Abdurrahman Abdi Paşa.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Vol. 1. İstanbul: İSAM, 1988.
- Özel, Oktay. *Türkiye 1643 Goşa’nın Gözleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Özel, Oktay. *Dün Sancısı Türkiye’de Geçmiş Algısı ve Akademik Tarihçilik*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009.
- Özel, Oktay, and Gökhan Çetinsaya. “Türkiye’de Osmanlı Tarihçiliğinin Son Çeyrek Yüzyılı Bir Bilanço Denemesi.” *Toplum ve Bilim* 91 (2002): 8-38.

- Pakalın, Mehmet Zeki. "Cadı." In *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Vol. 1, 253. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- Parker, Geoffrey and Smith, Lesley M. eds. *The General Crisis of the Seventeenth Century*, London and New York: Routledge, 1997.
- Peirce, Leslie. "Changing Perceptions of the Ottoman Empire: The Early Centuries." *Mediterranean Historical Review* 19, no. 1 (2004): 6-28.
- Peirce, Leslie. *The Imperial Harem, Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Piterberg, Gabriel. *An Ottoman Tragedy: History and Historiography at Play*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2003.
- Plamper, Jan. "The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, and Peter Stearns." *History and Theory* 49 (2010): 237-265.
- Robin, Corey. *Fear: The History of a Political Idea*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Rosenwein, Barbara. *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. New York: Cornell University Press, 2007.
- Reddy, William. *The Navigation of Feeling A Framework for the History of Emotions*. New York: Cambridge University Press, 2004.
- Rosenwein, Barbara. "Worrying about Emotions in History." *The American Historical Review* 107, no. 3 (2002): 821-845.
- Rosenwein, Barbara H. "Problems and Methods in the History of Emotions." *Passions in Context I*, Vol. 1, (2010): 1-32.

- Sajdi, Dana. "Decline, its Discontents and Ottoman Cultural History: By Way of Introduction." In *Ottoman Tulips, Ottoman Coffee Leisure and Lifestyle in Eighteenth Century*, edited by Dana Sajdi, 1-41. London: Tauris Academic Studies, 2008.
- Sajdi, Dana. "A Room of His Own: the 'History' of the Barber of Damascus (fl. 1762)." *The MIT Electronic Journal of Middle East Studies* 4 (2004): 19-35.
- Sartre, Jean Paul. "Aminadab or the Fantastic Considered as a Fantastic." In *Literary and Philosophical Essays*, translated by Annette Michelson, 60-78. New York: Collier Books, 1962.
- Schöffler, Ivo. "Did Holland's Golden Age Coincide With a Period of Crisis?" in *The General Crisis of the Seventeenth Century*, eds. Geoffrey Parker and Lesley M. Smith, London and New York: Routledge, 1997, pp. 88-109.
- Sezgin, İbrahim. "Evliya Çelebi'nin Gelibolu Hakkında Verdiği Bilgilerin Arşiv Belgeleri ile Karşılaştırılması." In *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan, 377-382. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Shaw, Stanford. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey Volume I: Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280-1808*. New York, Melbourne: Cambridge University Press, 1976.
- Singleton, Fred. *A Short History of the Yugoslav Peoples*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Sönmez, Erdem. "Celaliler ve Üç Evliya Çelebi." *Kebikeç*, no. 33 (2012): 87-110.

Staszak, Jean-François. "Other/Otherness." In *International Encyclopedia of Human Geography*, edited by Rob Kitchin and Nigel Thrift, Vol. 8, 43-47. Amsterdam: Elsevier, 2009.

Stearns, Peter N. *American Fear: The Causes and Consequences of High Anxiety*. New York: Routledge, 2006.

Stearns, Peter, and Carol Stearns. "Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards." *The American Historical Review* 90, no. 4 (1985): 813-836.

Terzioğlu, Derin "Man in the Image of God in the Image of the Times: Sufi Self-Narratives and the Diary of Niyazi-i Mısrî (1618-94)." *Studia Islamica*, no.94 (2002): 139-165.

Tezcan, Baki. *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World*. New York: Cambridge University Press, 2010.

Tezcan, Nuran. "1814'den 2011'e Seyahatname Araştırmalarının Tarihçesi." In *Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan and Semih Tezcan, 78-115. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.

Tezcan, Nuran. "Seyahatname'nin Genel Yapısı, Önemli Yazmaları ve Baskıları." In *Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan and Semih Tezcan, 116-130. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.

Tezcan, Semih. "Bir Dâhinin Seyahâtnamesi." In *Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan and Semih Tezcan, 15-19. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.

- Tezcan, Semih. "Evliya Çelebi'nin Okçuluğu." In *Evliya Çelebi*, edited by Nuran Tezcan and Semih Tezcan, 43-53. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.
- Thévenot, Jean. *Thévenot Seyahatnamesi*, translated by Ali Berktaş. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009.
- Timur, Taner. *Osmanlı Toplumsal Düzeni*. Ankara: İmge Kitabevi, 2010.
- Tuncel, Metin. "Çanakkale." In *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Vol.8, 197-199. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, 1993.
- Usta, Onur. *Türkmen Voyvodası, Tribesmen and the Ottoman State (1590-1690)*. Unpublished M.A. dissertation, İhsan Doğramacı Bilkent University, 2011.
- Uydu Yücel, Mualla. "Kalmuklar." In *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Vol. 24, 267-268, İstanbul: İSAM, 2001.
- Wacquant, Loic. "Decivilizing and Demonizing: The remaking of the Black American Ghetto." In *The Sociology of Norbert Elias*, edited by Steven Loyal and Stephen Quilley, 95-121. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Watenpaugh, Heghnar Z. *The Image of an Ottoman City, Imperial Architecture and Urban Experience in Aleppo in the 16th and 17th Centuries*. Leiden; Boston: Brill, 2004.
- Wickham, Gary, and Barbara Evers. "Elias in the Footsteps of Hobbes?." *Human Figuration*, 1, no.1 (2012).
<http://quod.lib.umich.edu/h/humfig/11217607.0001.106?view=text;rgn=main>.
- Yaşar, Murat. "Evliya Çelebi in the Circassian Lands: Vampires, Tree Worshipers, and Pseudo-Muslims." *Acta Orientalia* 67, no. 1 (2014): 75-96.

Zilfi, Madeline. *The Politics of Piety: The Ottoman Ulema in the Postclassical Age (1600-1800)*. Minneapolis: Bibliotheca Islamica, 1988.

APPENDIX I

Table I

The number of times Evliya Çelebi uses the word “*havf*” in the ten volumes are given below

Volume I: 36
Volume II: 57
Volume III: 59
Volume IV: 57
Volume V: 53
Volume VI: 69
Volume VII: 100
Volume VIII: 63
Volume IX: 78
Volume X: 90
TOTAL: 662

Table II

Evliya Çelebi's own fears (totals/the numbers of this thesis includes)

Volume I: 1/1
Volume II: 7/6
Volume III: 4/2
Volume IV: 6/3
Volume V: 4/1
Volume VI: 2/0
Volume VII: 8/7
Volume VIII: 13/11
Volume IX: 7/4
Volume X: 4/2
TOTAL: 56/37

Table III

The list of Evliya Çelebi uses the word “*havf*” for his own fears which are not included in this thesis

Volume II

p. 222: They feel fear of *nefir-I âm* in Ankara, therefore they wear their armors.

Volume III

p. 87: Evliya Çelebi, İslam Giray Khan and his army fear from turning back on the same route.

p. 229: Evliya Çelebi feels a little fear to be tested by a fountain which shows the liars.

Volume IV

p. 60: He fears from crossing a bridge on horseback in Batman.

p. 104: He fears an ambiguous voice of a legendary dragon in Van, but he does not see it.

p. 150: He feels fear because he is caught between two fires at a war in Bitlis.

Volume V

p. 22: He and his company fear some riders and escape them in Kurdistan.

p. 92: He and his company fear from Kazaks in Özü.

p. 104: He fears a bullet during a chaos in Özü.

Volume VI

p. 5: He fears around the Castle of Jidvar during his travel.

p. 217: He fears from the situation during a war.

Volume VII

p. 204: He tells his fear of *Âl-î Cingiziyân*.

Volume VIII

p. 102: He and his company sleep in the castle in Mudunuç because of their fear.

p. 221: They decide not to go to more forward because of fear around the Castle of Aktabya in Adana.

Volume IX

p. 28: He fears in Oklu Çam.

p. 118: He fears around the Castle of Bodrum.

p. 382: He fears to enter into *Beyt-I Şerîf* in Mecca.

Volume X

p. 148: He fears from sleeping in outside.

p. 456: He describes how Black people became Black and White people became White and tells what if the Black men decides to fire them under the Sun to make them black either.

Table IV

The number of times Evliya Çelebi uses the word “*havf*” for the fears presented in this appendix are given below.

EVLIYA ÇELEBİ'S FEARS (Except the fear of İbşir Mustafa Pasha)
Fear from centrigual subjects (29)
Kalmuks (11), Robbers (7), Infidel Frigate (5), Nomad-Rebel Arab (3), Infidel Robber (2), Uskok (1)
Fear from supernatural beings (3)
Gûl-I beyaban (1), kara koncoloz (1), Obur and Cadû (1)
Fear from nature (3)
Great waves and severe winter of Black Sea (1), Lions and wolves (1), wild monsters of Egypt (1)
Fear from God (1)
God (1)

FEAR IN THE CASE OF İBŞİR MUSTAFA PASHA
Fear from İbşir Mustafa Pasha (13)
Evliya Çelebi (1), Melek Ahmed Pasha (4), janissaires (2), <i>ser-I kârda olan kimesneler</i> (those who are in charge) (1), <i>İslâmbol a'yânı</i> (1), Kaya Sultan (1), People who meet İbşir Mustafa Pasha (1), People of Iran (1), Khan of Rumiyye (1)
Fears of İbşir Mustafa Pasha (2)
Sultan and death (1), falling into trap in İstanbul (1)

Table V

The list of number of times Evliya Çelebi uses the word “*havf*” for political figures

İbşir Mustafa Pasha: 13
Süleyman Han: 9
Hız. Ömer: 5
Fir'avn: 5
Nureddin-i Şehid: 4
Karayazıcı: 3
Seydi Ahmed Pasha: 3
Selim Han: 3
Kapudan Kılıç Ali Paşa: 2
Hız. İsa: 2
Amr ibnü'l-Âs: 2
Murad Han: 2
Seyyid Battal: 2
Fatih Sultan Mehmed: 2
Şah Tahmasb: 2
I. Murad: 2
Timur: 2
Melek Ahmed Pasha: 2
Hasan Pasha (celali): 2
Köpürlü Mehmed Pasha: 2
Kemen Yanoş Kral: 2
Nemse Kralı: 2
İskender-i Kübra: 2
Defterzade Mehmed Pasha: 1
Takyanus: 1
Hız Muhammed: 1
Dişlen Hüseyin Pasha: 1
Ahmed Çelebi (Hezerfan): 1
Hız. Hamza: 1
Kütahiyye Paşa: 1
Mısır Padişahı Yusuf Selahaddin: 1
Şehzade Bayezid: 1
Cemşid: 1
Serdar Firari Mustafa Pasha: 1
Hafız Ahmed Pasha: 1
Abdal Han: 1
Baba Ahmedzade İsmail Bey: 1
İsfaç Kralı: 1
Gürcü Paşa: 1
Köpürlüoğlu: 1
Küçük Mehmed Pasha: 1
Deli Hasan: 1

Abdülmelik Halife: 1
svet Nikola: 1
Meryem: 1
Kalenderoğlu: 1
Mu'viye: 1
Hüseyin Pasha: 1
Sultan Kayıtbay: 1
Defterdâr Ahmed Pasha: 1
Kara Haydaroğlu: 1
Sa'd Arab: 1
Şeyh İzzeddîn: 1
Fortacı Ahmed Pasha: 1

APPENDIX II*

CHAPTER ONE: FEARS OF EVLİYA ÇELEBİ

Fear From Centrifugal Subjects

Footnote 83

Volume 7, p. 288

Evsâf-ı kirmân-ı Arslan Beğ

Sene (---) târîhinde bu Arslan Beğ Noğay on iki bin bahâdır Noğayıyla Maskov re'âyâsiyken ceng ede ede Heşdek kavmi içinden geçüp ve nehr-i Edil'i ve nehr-i Cayık'ı botlar ve gemiler ve tulumlar ile beri tarafa geçüp Heyhât sahrâsında Kalmık askeriyle ceng-âşûb ede ede Kazan vilâyetine andan Alatır vilâyetine gelüp tavattun edelim derken Kalmık askeri bunları kova kova Heyhât sahrâsın aşırup ve nehr-i azîm Kuban'ı beri geçüp Kabarti beğlerine el-amân deyü dahil düşüp geldiklerinde Mehemmed Geray Hân hân-ı âlîşân iken bu kal'ayı Arslan Beğ için yasayup mesken [ü] me'vâ etdiler. Hâlâ bu kal'a-i zîbâ nehr-i Cincik kenârında şekl-i murabba' bir çit sarp kal'adır.

Ancak taraf-ı şimâle bir ağaç kapusu vardır. Cirmi dörd yüz germe adımdır. İçinde aslâ ev yokdur, ammâ keçeden obaları vardır. Ve bir küçük mescidi ve bir Tatar imâmı var. Cebehânesinden ancak üç şâhî topu var. Ve kal'a taşrasında Arslan Beğ'in ve gayri mirzaların taş kârgîr binâ-yı metîn evleri vardır. Üstleri cümle saz örtülüdür. Bunlar her gün Kalmık Tatarıyla ceng ederler.

* The full references of each volume of the *Seyahatnâme* used in Appendix II are included in the bibliography.

Ve bu Arslan Beğ, Hân'a azîm at etleri ve boza ve talkan ziyâfetleri edüp yorga atlar ile iki bin atlı imdâd verüp Arslan Beğ dahi bile atlanup **Kalmık havflerin** çekerek 5 sâ'atde,

Volume 7, p. 297

Kabak-ı Yarkay: Tavustân hükmünde gâyet ma'mûr kabaktır. Andan 4 sâ'at gidüp emn [ü] emân yerlerden çıkup **Kalmık havfin** çekerek,

Volume 7, p. 308-309

Sitâyiş-i taşra varoş-ı kal'a-i Terek

Nehr-i Terek kenârında on bin kadar dâr-ı nühûsetli ve bâğ u bâğçeli ve cânib-i erba'ası handaklı varoş-ı azîmdir. Ammâ âb [u] hevâsı gâyet latîf olduğundan mahbûb u mahbûbe Maskov güzelleri çokdur.

Hakîr bu şehirde zevk [167b] u safâlar ederken bir gece taşra varoşda bir grîv ü feryâd kopup "Ayâ bu ne ola?" derken bir âteş-i Nemrûd zâhir olup taşradaki varoş-ı mu'azzam âteş-i Nemrûd içinde kaldı. Meğer Kalmık Tatarı ol şeb-i muzlimde şehri basup âteş edüp hemân sâ'at kal'adan tâ vakt-i sehere varınca bin pâre balyemez toplar atıldı.

Çûn sabâh oldu, gördüler kim varoşda âdemden ve evlerden bir nâm u nişân kalmayup ancak kârgîr binâ manastır ve hân ve dekâkînler kalmış. Kâmil on üç bin altmış âdem esîr almış. Mâ-bâkî kefereler gemilere binüp deryâda halâs olmuş. Ne çâre çünki sabâh oldu, kal'adan beş bin kadar atlılar ve üç bin kadar Tatarlar arabalar ile Kalmık Tatarların hayli kovdular. Anlarsa bâd-ı sabâ gibi esüp gitdiler. Yine kal'a kefereleri hâ'ib ü hâsir geldiler ve varoşun bakıyyetü'n-nâr olanların söndürdüler ve yine amâr etmeğe başladılar.

"Bunda bir Kalmık mirzası rehin iken niçün böyle etdiler" dedim, meğer gayri rehinsiz olan Kalmıklar gelüp şehri yakup esîr-i bî-hisâb ve mâl-ı ganâ'im almışlar.

Ba'dehu hikmet-i Bârî bu Terek kal'asına Kabarti'den bir yeni rehin Çerkez beği gelüp öbür mirza Kabartay'a gidüp bu yeni rehin beğ ile mukaddemâ çok hukûkumuz olmak ile dünyâ kadar hazz edüp Mehemed Geray Hân'ın ve yine Dağıstân pâdişâhı Şamhal Şâh'ın mektûbların yeni rehin olan Kabarti beğine gösterüp cihân cihân hazz edüp hakîre ikrâmlar etdi. Ve her bâr anlar ile cân sohbetleri ederdik.

İbtidâ bu şehirde beyâz ve siyâh semmûrun sağların gördük. Hemân Rûm'un sansarı gibi bir mahlûkdur ve gâyet enîs ü mûnis hayvândır kim şehir oğlancıkları omuzlarında gezdirüp beslerler, ammâ beyâz semmûru gâyet mahbûb oluyor. Ve beyâz kakum dahi gâyet çokdur. Kedi gibi evlerde beslerler. Bu dahi kediden küçük mahbûb ve mûnîs cândır. Ve cumran nâm sincâb gibi tüğlü ve ol kıt'ada ve cüssede bir mahlûk var, ammâ kuyruğu sincâb gibi uzun değildir. Lâkin ol kadar şüh ve şengül ve şakrak hayvândır kim kaçan karnı aç olsa kendü kendüye âdemler önünde taklalar ve rakslar ve perendeler atup ol kadar perendebâz ve lu'bedebâzlıklar eder kim âdem gülmeden hayrân olur, ammâ karnı doydudan sonra batıyyü'l-hareke olup âdem yanına gelmez ve gâyet müstağnî olur. Hattâ incecik çubuk ile ursan feryâd edüp oynamaz, kedi gibi mırlar ve âdemden ırağ bir yerde yatır. Necâseti Habeş vilâyetinin zebat kedisi gibi necâseti kokar, keferelerde makbûldür. Kedi gibi et ve ekmek dahi yer cumran nâm bir mudhik hayvândır.

Bu kal'a-i Terek'de niçe bin temâşâlar etdik, ammâ fakîr Evliyâ kankı birin tahrîr eylesin. El-hâsıl biz bunda iken hikmet-i Bârî Maskov kralından gemiler ile bir küçük elçi Dağıstân pâdişâhına gelüp kendini(?) ve birisi karadan Azağa gider, dediler. Hakîr bin bin hamd [ü] senâ edüp "Ey refîk-i yâr-ı muvâfıklar bulduk" deyüp hamd etdim.

Ol gün Terek kal'ası kapudanına mukaddemâ Alman diyârında Nemse çâsârından yedi aded krallara hitâben aldığımız hatları kapudana gösterüp Nemse lisânın tercümânları kırâ'at edüp rûy-ı zerdine nâmeysi sürüp,

"Sem'an ve tâ'aten, bizim Maskov kralının dostu Alman ve Ungurus vilâyetinin çâsâr inpiratorudur" deyüp yine hatt-ı müstekrehi hakîre verüp sakladım.

Ba'dehu kapudan hakîre elli dâne semmûr derisi ve bir semmûr paçası kürk ve beş aded cevherdâr balık dişleri ve her birimize birer çuka ve birer kumâş ve beş bin nukrad akçe ki Maskov diyârında râyic olan oldur, ammâ sırma gümüşündendir. Sikkesinin bir tarafında kral ismiyle cülûsu târîhi ve bir yanında gûyâ Hazret-i Hızır timsâli at üzre tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kal'ada rehin olup dostumuz olan Kabartay beğinin hatları olmamak ile Tayısı Şâh ve Moyınçak Şâh olan Kalmık pâdişâhlarına ve Maskov vezîrleri ve Maskov kralına Kabarti Çerkezi beğinin hattı yerine bir ağaca kertilmiş bir gûne çetele nişânların alup destimâllar içre pinhân etdim. Ammâ garîb temâşâ çeteledir kim aslâ taklîd kabûl etmez. Ve ağacın bir yanında âteşde kızmış demir tamgası var. Ol dahi bir turfe şeydir kim aslâ ana benzer bir nakış yoktur.

Ba'dehu hakîre Çerkes beği on aded cürd atlı ve Terek kapudanı yigirmi atlı ve yüz aded piyâde tûfengliler verüp bu hakîr deryâdan gitmeğe tevbe etmişken evdeki hisâb bâzâra uymayup bi'z-zarûrî yine refikler ve elçinin âdemleriyle cümle atlarımız yedi pâre gemilere koyup yine Bahr-i [Hare]z sâhilleriyle **Kalmık havfinden** emîn olarak deryâda bir gece poyraz rûzgârıyla gidüp sehel fırtınacık çeküp,

Volume 7, p. 315

Der-beyân-ı imâret-i vilâyet-i Kazan-ı dâr-ı gâziyân

Mâ-tekaddem bu dahi Cinkız Hân'ın tahtgâhı imiş. Niçe mülûkdan mülûka kalmış. Hâlâ dest-i Maskov'da bir dâru'l-mülk-i menhûs olmuş. Niçe bin aded hân ve câmi'

ve imâret ve mescid ve medrese ve tekye ve hammâm ve dekâkînler ve bezzâzistânların kибâbları ve tâk-i kizrâları ve kâ‘aları râygân durur. İbret-nümâ-yı acâ’ibât [u] garâ’ibâtları çokdur. Hâlâ üç bin kadar saz ve kamış örtülü evleri ve yigirmi aded düyûr-ı kenîseler ve yedi aded mesâcidleri var, zîrâ bunda dahi kavm-i Noğay ve kavm-i Heşdek müselmânları çokdur. Ve altı yüz kadar dükkânları var.

.....(2 satır boş).....

Ammâ **Kalmık havfinden** ol gece cümle atlara geçen seneden kalma ölen nâm otlar yedirdik. Bunun dahi hâkimi Maskov kralı tarafından Zakırya nâm vezîr on bin Mujik keferesi ve Heşdek kavmi askere mâlikdir. Şehrinin zemîni (---)

Volume 7, p. 315

Ziyâretgâh-ı Peşeng ibn Tûr: Bu dahi Kazan şehr[i] hâricinde âsûdedir. Andan niçe ziyâretler ve niçe bin âsâr-ı acîbe ve garîbeleri seyr [ü] temâşâ edüp yine şehr-i Kazan'dan garb ile yıldız rûzgârı mâbeynine bir gün bir gece yine Heyhât sahrâsı içre kavm-i Heşdek obaların temâşâ ederek gidüp **Kalmık Tatarları havfin** dahi çeküp,

Volume 7, p. 321

Maskov vilâyetinde Sorotakirmen'den Azak kal‘asına gitdiğimiz konakları beyân eder

Evvelâ sergüzeşt [ü] serencâmımız ne dırâz edelim. Bu elçi on bin askeriyle acele üzre şehzâdesin halâsa gidüp on gün on gece Heyhât sahrâsı içre ol şiddet-i şitâyı çekerek, ba‘zı kirmenlere(?) konarak on birinci günde yine nehr-i Edil kenârına geldik, ammâ yine **Kalmık Tatarları havflerin çekmeğe** başladık.

Hemân elçi ban-ı müdebbir on pâre topların arabalar ile ileri ve on pâre şâhî topların geri koyup at başı berâber gidüp ertesi bir gün cânib-i şimâle gidüp,

Volume 9, p. 1

İbtidâ kal'a-i Azak'dan sene (---) târîhinde kalkup Heyhât sahrâsı içre vilâyet-i Kırım'a andan Âsitâne-i sa'âdete andan gazâ-yı ekber olan cezîre-i Girid'e gitdiğimiz konakları beyân eder

Evvelâ *bism-i İlâh* ile Azak'dan çıkup kible tarafına Heyhât sahrâsı içre basîret üzre giderek 2 sâ'at ileri ve gerü ve yemîn ü yesâra ince karavullar ta'yîn olunup cümle arabaları kal'a gibi küren çatup üç pâre top ileri ve üç pâre top geri koyup beş yüz aded cürd atlı gâzîler ileri çarkacı gidüp 2 sâ'atde,

Menzil-i nehr-i Güğemli kenârında bir kamışlı ve sazlı yerde **Kalmık Tatari havfinden** arabaları tabur çatup meks etdik. Hikmet-i Bârî bu mahalde Şiddet-i Şitâdan dörd yerden güneş doğdu. Âdetullâh üzre cânib-i şarkdan tulû' eden âfitâb-ı âlem-tâb kankısı idiği nâ-ma'lûm idi.

Volume 9, p. 2

Menzil-i Vâdî-i Yey: Bu dahi bir sığınacak yerdir ammâ şorlu suları var. Bu mahalle gelince **Kalmık havfinden** kâmil on üç sâ'at yürüyüp sazlar ve kamışlar içinde konduk. Andan yine cânib-i kibleye gidüp,

Çalpaş: Acı kuyuları var. Menzil yeridir ammâ bizler **Kalmık havfinden konmayup** andan yine semt-i kibleye 5 sâ'at yortup onuncu sâ'atde,

Ba'dehu bu Cibilli nâm mahalde ol gece niçe yaban donbaylarını sayd u şikâr edüp bu mahalle gelince **Kalmık havfinden** aslâ âteşler yakmayup dururduk.

Volume 9, p. 5

Hamd-i Hudâ ne hakîr ve ne memlûk refiklerimi âteş başına komayup dipide ve boranda ağaçlar altında kar üzre oturup bahârlı ıssı şerbetler ve ıssı çobralar yeyüp yattık. Ve ahlad emrûdu ve elma ve göğem erikleri fasılların etdik.

Ve bu gece bu hıyâbân etrâflarına karavul koyup ve her tarafa köşe-bend yüzer yüz ellişer kadar tûfeng-endâz yigitleri ormanlar içre meterislere koyup **Kalmık havfinden** ve Çerkez hırsızı derdinden cânib-i erba'aya karavullar koyup nehr-i Kuban'dan ağırlıkları buz üstünden karşı tarafa geçirmeğe cidd-i ihtimâm edüp cümle ağırlık karşı tarafa geçüp beri tarafda salt atlılar kaldı.

Footnote 84

Volume 7, p. 322

Evsâf-ı sahrâ-yı Heyhât, mesken-i Kılmak kavm-i mühmelât

Hakkâ ki mühmelât mel'ûnât çepelât haşerât bir alay kavm-i nâpâklardır. Bu tâ'ifeye Kalmak ve Kalmık ve Kılmak ve Kılmah ve Kılmağ, cemî'i müverrihân bunlara Benî Asfer kavmi derler. Hattâ kelâm-ı cifr-i Hazret-i Alî'de: "*Yâ bilâde'r-Rey ve's-Sol'ât ihzer 'an sığâri'l-'uyûn min nefsihi*" buyurmuşlar.

Hattâ *Cifr-i Câmi'*de dahi bu Kalmık hakkında çok şey yazmışlar, ya'nî "*Yâ bilâde'r-Rey ve's-Sol'ât*"dan murâd-ı rümûz "**Yâ vilâyet-i Rey halkı ve yâ Sol'ât Kırım halkı, siz hazer edin küçük gözlü âdemden ki kendi nefisleri kabîlesindendir, anlardan korkun**" buyurmuşlar

Footnote 88

Volume 5, p. 234

Menzil-i kasaba-i Suviçse

Bir vâsi' mahsûldâr fezâda Kilis sancağı hâkinde bâğlı ve bâğçeli ve üç yüz hâneli ve bir câmi'li ve bir hânli ve bir hammâmlı ve çârsû-yı bâzârısı bir küçük kasabadır, ammâ ahâlîsi gâyet şeci' ve tûvânâlardır. Hattâ Fâtıma Sultân ehli Koca Yûsuf Paşa bu rabta-i İremde müştak olup Harem-i hâsda perverde olmuşdur. Bu kasabadan kalkup elli aded pür-silâh refikler alup cânib-i garba meyyâlce gi-derken **Venedik kâfiri Uskoklarının havf [u] haşyetlerin** çekerek yüz bin renc [ü] anâ ile hamd-i Hudâ sahrâ-yı Hilevne'ye çıktık. Andan

Footnote 90

Volume 8, p. 124

Der-fütûhât-ı cezîre-i hisâr-ı Egene

Sene (---) târîhinde Gâzî Ebü'l-feth'in fethidir. Venedik elinde iken küffârı itâ'at etmişlerdi. Ba'dehu Venedik ale'l-gafle donanmasıyla gelüp kal'asının ba'zı yerlerin münhedim etmişdir. Ammâ kal'ası hâlâ cezîrenin şimâlinde vâki' olup şekl-i muhammes bir geddâdî seng binâ kal'a-i ra'nâcıktır. İçinde olan kâfir ve müslim âdemler Girit cezîresi fethinden berü cümle ahâlî-i kal'a milk-i emlâklerin birağup karşı Atina hâkine göçmüş-lerdir. Ammâ mâ-tekaddem Mesoya nâm kadılığın tahtgâhı ve kapudan paşanın eyâleti ve hâs kâ'immakâmı oturup hükm-i hükûmât ederlerdi. Hâlâ kadı ve kâ'immakâm dahi küffârın ısyân [u] tuğyânlarından kaçup Atina tarafındaki köylerinde gezüp fenâ kazâ oldu. Lâkin hâlâ bu kal'a kurbunda cümle beş yüz aded kârgîr binâ evler ve yüz mikdârı müselmânlar olup bir câmi'i var, gayri yokdur. Gayrisi kefere re'âyaları ve beş aded kenîseleri var, gayrisi yokdur. Ammâ âb-ı hayât sularıyla bâğları çokdur. Zeytûnu ve limonu ve turuncunun hadd [ü] hasırları yokdur.

Bizimle kâ'immakâm ve kadı Atina'dan bile gelüp cümle re'âyâdan bir günde yedi bin guruş mâl ve mîrî tobra ve çuval ve fitilleri tahsîl edüp **kâfir firkateleri havfinden** ol gece anda yatamayup hemân firkatemize girüp yelken yırtup ol gün eyyâm-ı latîf ile Egene limanının karşı tarafında cümle varullara sular doldurduk. Bir hudâyî liman-ı azîmdir kim yüz pâre barçalı gemiler alır. Ve ağzı gün batısına nâzırdır. Büyük kalyonlar girir.

Volume 8, p. 125

Hudûd-ı vilâyet-i Mora, kal'a-i Meğara

Sene (---) târîhinde Venedik Frengi elinden Ebü'l-feth fethidir. Mora eyâleti hükmünde voyvadalıktır ve yüz elli akçe kazâdır. Ve nâhiyesi (---) aded kurâdır. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve kal'a dizdârı ve merdüm-hisârları mevcûd idi. İbtidâ Girid seferinden berü kâfir kal'asın vîrân edüp cümle kasabası halkı pârekende ve perîşân oldular. Biz dahi **kefere firkateleri havfinden** bu mahalden ale'l-acele ubûr edüp tekrâr gerü şimâl tarafına 3 sâ'at dönüp,

Footnote 91

Volume 8, p. 135

Der-kâ'ime-i eşkâl-i cezîre ve kal'a-i İzakilse

Zakilse dahi derler, ammâ vech-i tesmiyesi bu cezîre kadîm-i evvelde dest-i küffârda iken bunda olan cehele küffâr firkateler ile henüz feth olmuş Mora vilâyetinde niçe yüz aded ümmet-i Muhammedleri esîr-i pâ-y-bestе dil-haste etdiklerinde ol ümmet-i Muhammedlere cevr ü cefâ ve îzâ etdiklerinden İzakilse deyü nâmı kalmış.

Ba'dehu Ebü'l-feth'den sonra Sultân Bâyezîd-i Velî Moton ve Koron kal'aları fetihlerine giderken bu cezîreyi feth edüp cümle îzâ çeken ümmet-i Muhammedleri

esîrlikden halâs edüp îzâ eden cümle kefere ve ruhbânları kılıçdan geçirüp cezîreyi hâli üzre birağır.

Ba'dehu kal'asın amâr edüp içine her mühimmât [u] levâzımâtlarıyla asker-i İslâm doldurup kalırlar. Tâ ki sene (---) târîhinde dest-i İslâmda durup ol sene-i minhde Sultân Murâd-ı Sâlis asrında Uluç Alî Paşa bu cezîreyi Venedik'in Aya Mavra kal'ası ile mübâdele olunup bu cezîre hâlâ Venedik elinde olup Aya Mavra bizde kaldı. Ammâ hâlâ bu cezîre ve kal'ası gâyet ma'mûr sûr-ı üstüvârdır. Ve taşrasında bir şehr-i müzeyyen binâ etmiş.

Ve bu cezîre bir ulu yaylalı dağdır. Ve dâ'iren-mâdâr cirmi seksen mîldir kim Mora cezîresine on mîl karîbdir. Ve Mora ile adaya karîb mâbeynde bir [263b] ulu kaya vardır kim de[r]yâ içindedir. Gemiler ol kayaya karîb varmağa ihtirâz ederler. Ve Holumiç burnu bu kayacığın cânib-i şarkında Mor[a] kıyısında bir âlî burundur, ammâ etrâfi ifrât ile sıgıktır ve ormanlar ile sıklıktır. Mezkûr Holumiç burnuna karîb gemiler varmayalar. Mellâh keştî-bânlar ihtirâz edeler. Hattâ küffâr zamânı bu Holumiç burnunda fânûs yakarlarmış. Cümle rübbân-ı mellâhân gece ile ol fânûsu görüp ol buruna yakın varmazlarmış. Hâlâ fânûs kulesi eseri nümâyândır.

Ve bu cezîre-i Zakilse'de pırankop(?) derler bir gûne kök peydâ olur. Bundan Frengistân'a niçe bin yük yük götürürler. Ve niçe bin denk beyâz sekerled ve beyâz saya çukaları Frengistân'dan yük yük getirüp bu cezîrede mezkûr kök ile la'1-gûn çukalar boyanup bu kökten her sene niçe yüz bin altun hâsıl olur. Anniçün Venedik kâfiri bize Aya Mavra gibi kal'a-i bî-hâsılı verüp yerine pür-mahsûl izakilse cezîresin aldı. Ammâ bu Zakilse bizim elimizde iken ol kökten kimsenin haberi olmayup Girid mankırı gibi bir fülûs-ı ahmer hâsıl olmazdı.

Ve bu cezîrenin kal'ası Mora cezîresinin Holumiç kal'asına mukâbil ve karîb poyraz rûzgârına karşı bir bayır üzre bir geddâdî seng binâ bir küçük kal'a-i ra'nâdır, ammâ

gâyet sa‘b ve metîn kal‘a-i zîbâdır, ammâ âsî kefere destinde olmak ile alarkadan temâşâ etdik. Bî-hadd ü bî-hisâb dağları bâğlardır ve âdem deryâsıyla mâl-â-mâldir.

Ve bu adanın bir eyi limanı var. Karayel tarafında yıldız rûzgârına karşı bir adacık vardır, ismine Paluziye derler, anda a‘lâ yatak yeri limandır.

Ve bu Zakilse cezîresi cem‘î Frengistân ve Mağrib'den gelen gemiler bu adayı ü[z]leyüp gelirler, zîrâ gâyet memerr-i nâsdir. Ve bu cezîre-i İzakilse etrâfında bir gece dolaşup aslâ küffâra zahîre gider firkate ve kayıklara râst gelmeyüp andan kalkup **küffâr havfi çekerek** firkatelerimiz ile cânib-i kibleye gidüp cezîre-i Kefalonya'da esîr olan Durak Kapudan'ın hocası Kara Hasan Hoca'ya küffârdan ıtlâka gitdikde Zakilse'den yigirmi mîl karayelin kertesine serdemend gidüp,

Volume 8, pp. 138-139

Menzil-i karye-i Zursa

Vezîria‘zam iken Sultân İbrâhîm'in hal‘i günü Atmeydânı'nda hezâr-pâre etdikleri Ahmed Paşa'nın oğlu Bâkî Beğ'in serbest ze‘âmeti köyüdür kim bir vâsi‘ öz içinde bâğlı ve bâğçeli ve yü[z] elli evli serâpâ kiremit örtülü ma‘mûr kârgîr binâlı ve bir câmi‘li bir şîrîn karyedir, ammâ kasaba olmağa müsta‘id zemîn-i mahsûldâr[dır].

Der-sun‘-ı Hudâ-yı ibret-eser: Bu karye içre bir âb-ı hayât-ı berrâk ve âb-ı nâb su kaynak havz-ı azîmi var kim bu karye-i ma‘mûrenin etrâfında olan niçe kurâlardan avred ve oğlanlar gelüp bu havz-ı azîm içre şînâverlik edüp benî âdem mâhîleri birbirlerine bilâ-vâsita kuç kucağ olup sohbet-i pür-çîn ederler.

Bu havzın etrâfında âsımâna kad keşân olmuş çınâr-ı müntehâların zıll-ı sâyelerinde gûnâ-gûn nişîmen soffalar ve niçe mastaba ve dikkeler ve çemenzâr yerde gûnâ-gûn maksûrelerde erbâb-ı merâm teferrüc edüp ayşu nûş ederler.

Her dirah-tı şâhdârın her birin onar âdem kucaklayamaz. Aceb sun‘-ı Hallâk-ı Lem-yezel kârı dirah-tı azîmlerdir kim sâyelerinde olan aşren fe-aşr havz-ı azîm üzre ve

zıll-ı himâyesinde olan soffalar üzre sohbet-i hâs eden âdemlere aslâ güneş te'sîr etmez, bir garîb ü acîb teferrücgâh-ı mesîregâh bâğ-ı Merâmıdır kim Mora'da ve sâ'ir diyârda Zursa teferrücgâhı gâyet meşhûrdur.

Bu teferrücgâh için her bâzâr gün bunda etrâf kurâlardan beş on bin âdemler cem' olu[p] alı satı ve bâzâr-ı azîm olur. Bu karye-i ma'mûre Arkadiya kazâsı nâhiyesidir. Ba'dehu bu karyeden elli aded tüfeng-endâz Urûm yiğitlerinden levendâtlar alup Hudâ'ya sığınup (---) sâ'at taraf-ı cenûba gidüp nehr-i Boz'u geçdik. Bu nehir Arkadiya ve Kala[v]rata dağlarından cem' olup bu mahalle karîb Körfez deryâsı'na munsab olur.

Andan Körfez deryâsı kenârına çıkup nîm sâ'at ileri bayırlar başlarına karavullar koyup leb-i deryâ ile sengistân yerleri geçerdik. Bu mahallerde Manya ve Çuka adalarının Freng-i bed-reng pür-ceng kâfirlerinin yatak yerleri olduğundan **kâfir havflerin çekerek** (---) sâ'at dahi taraf-ı kibleye gidüp,

Volume 9, p. 137

Cezîre-i Taman: Altmış iki mîldir. Kefe eyâletidir. Taman kal'ası ve Temrik kal'ası ve Kızıлтаş kal'ası üç kal'adır. Bu mezkûr iki cezîreden gayri Karadeniz içre cezîre yoktur.

Ve Bahr-i Harez'in Dağıstân tarafın ve Terek ve Edil câniblerin geşt [ü] güzâr etdim, bu diyârda aslâ cezîre yoktur. Ve "görmedik" deyü keşfîbânları şehâdet etdiler. Akdeniz cezâyirleri takrîbi ile bu Karadeniz ve Bahr-i Harez dahi tahrîr olundu.

Biz yine sadede rücû' edelim. Cezîre-i Rodos bu cümle cezâyirlerin sedd-i İskender'i ve kilidü'l-bahri olup Deryâ kaleminde eyâlet olmuşdur, *Hafizakallâhu mine'l-âfât.*

Cümle ahvâlâtlarına vâkıf olup bir ay zevk u safâ edüp ba'dehu cümle ahibbâ ile ve Tatar hân sultânları Mübârek Geray ve nûreddîn sultân ve dizdâr (---) ağa ve kadı

efendi ve serdâr Edhem Çorbacı ve Monlâ Çelebiler ve Mütevellî Kâtibi Ömer Çelebi ve Abdülkâdir Paşa kethudâsı Mahmûd Çelebi el-hâsıl cümle ihvân-ı bâ-safâ ile vedâlaşup atlarımız bir firkateye koyup ve hakîre kal'a ağaları elli pür-silâh dayı yiğitler ve niçe me'kûlât [Y 126b] u meşrûbâtlar verüp Anadolu cânibinde **Mekri körfezine** muvâfık keskin batı eyyâmı ile bayrak yırtup ve Allâh'a sığınup altmış mîl şarka engin söküp karşı kıyıda Kurdoğlu Burnu nâm mahalle selâmetle varup **kiüffâr havfinden** emîn olduk. Mezkûr,

Volume 8, pp. 283-284.

Der-temdîhât-ı kal'a-i Pireveze-i atîk-i azîm

İmdi ihvân-ı vefâ bu cihânda böyle kal'a-i azîm binâ olunmamışdır. Hâlâ vîrândır ammâ içinde azîm ma'mûr u âbâdân çiftlikler vardır.

Kal'ası rûy-ı arzda misli meğer İslâmbol kal'ası yâhûd Irâk-ı Dâdyân şehrinin harâbistânı ola. Belki İslâmbol'dan Antakiye ve Kavala kal'asından büyük ola. El-hâsıl cirmi iki günde devr olunmaz.

Ve iki konak yerden bu şehr-i azîme niçe bin kemerler ile âb-ı hayât sular getirmişler. Bu şehr-i harâbistânın seyr [ü] temâşâsında âdem âlem-i hayretde kalup engüş ber-dehen eder. Sebeb-i harâbiyyeti zamân-ı kadîmde İkrît kralı ya'nî Girid'i amâr eden İkrît kralın oğlu Rûm pâdişâhı olan putperest Martin-i pelîd nâm kral-ı dâll Karlheli kralı üzre bin pâre gemilerle gelüp bu şehir Karlheli kralı Markonton nâm kralın tahtı iken Karlheli kralını Girid kralı Martin putperest katl edüp yedi ayda bu şehr-i Pireveze-i azîmi harâb [u] yebâb niçe bin İsevî Rûmların esîr-i kebâb hânelerin türâb edüp hâlâ böyle kalmışdır.

Eğer bunda olan heyâkil-i mutalsamât-ı ibret-nümâ tâk-ı revâk-ı tumpurâkları ve niçe bin kubâbları ve niçe bin amûd-ı müntehâ-yı somâkî-i gûnâ-gûnları tahrîr etsek mecmû‘amız harâb-âbâdnâme olur.

Andan yine şark tarafına nîm sâ‘at gidüp ba‘dehu bir sâ‘at Pireveze deryâsın devr ederek ve balık dalyanların temâşâ ederek giderken,

Hikmet-i Hudâ sergüzeşt-i temâşâ

Leb-i deryâda kum üzre âsûde-hâl giderken önümüz sıra henüz gitmiş bir pâre basılmış at ayağı izi gitmiş ammâ ol iz gide gide dahi büyük iz oldu, el-hâsıl üç karış enli iz oldu. Hakîr gulâmlarıma eyitdim:

"Bire oğlancıklar, şol izi temâşâ etdiniz mi?" dediğimde Ferhâd ve Husrev eyitdiler:

"Vallâ sultânım, acâ’ib büyük âdem izi" deyü yolun sol cânibine bakarlar.

"Bire oğlanlar bu sağ tarafa bakın, nice âdem izidir, işte bu at izidir" dediğimde oğlanlar at izin görüp,

"İşte sultânım bu tarafda bir âdem izi de var" dediler. Meğer at izinin solunda berâber atlıyla gider bir yayan izi var.

Hemân hakîr atdan enüp bismillâhi deyüp âdem izin karışladım. Ka‘be hakkıyçün âdem izi kâmil dörd karış gelüp dahi yeri harâret üzre ısıcak idi. Aklımız başımızdan gidüp,

"Âyâ bu ne hâl ve ne hikmetdir ki" deyü müşâvere edüp, ne çâre edelim.

Ol izler önümüz sıra leb-i deryâda kumluk üzre gidiyor. Allâh'a sığınup gulâmlar ve refîkler ile Âyetü'l-kürsî ve Mu‘avveteyn'e müdâvemet ederek ayak ayak

giderek yol üzere ba'zı evc-i âsımâna ser çekmiş çınâr ve kavak [ve] meşe ağaçlarının âdem beli kalınlığı dalları gûyâ ustura ile kesüp yere bırakmışlar.

Dibelik hakîre dahi ziyâde dehşet hâsıl olup telâş el verdi, ammâ ne çâre, yolumuz oldur, geri dönmek mümkün değil. El-hâsıl bu hâl üzere dağlar ve ormanlar içre 3 sâ'at gidüp Pireveze deryâsı kenârın geçüp dahi büyük çengelîstân ormanlara girdikde [345a] cân başımıza sıçrayup giderken hemân on ad[ed] pür-silâh haydud harâmî kefereleri bizi gördüklerinde,

"El-amân meded bu ne sultânım" deyüp tüfengleri ve kılıçların ormanlar içre atup ağlaşarak atlarımızın ayaklarına sarıldılar. Hakîr bunlardan yine alarka durup,

"Bire nedir mel'ûnlar?" deyü hâllerin su'âl etdim.

"Biz bir alay yolcu kefereleriz, lütf eylesen sizin ileride giden büyük atlı ve bir büyük yayan âdem yoldaşlarınız başları ağaçlara bir olup ol yayan âdemin elinde bir sopa deyeneği ve bir elinde kılıcı var ve atlının elinde bir kılıcı var, yollar üzere ağaçları kese kese giderler. Biz sizin ol yoldaşlarınızı görüp aklımız başımızdan bir kenârda kaldık. Ve ol yayan elindeki sopa ile birimizin başına nice urdu ise hurd-ı haşhaş işte leşi" deyü leşini gösterdiler.

Hakîkatü'l-hâl kefereye eyle nobut urmuş kim âdem vücûdudur diyecek yeri kalmayup cümle hurd olmuş. Ancak keferenin leşi abâsı içinde tiftik tiftik [olmuş.] Biz dahi bu kefereyi bu hâl ile göricek dibelik aklımız başımızdan gitdi. Ammâ bu kefereler harâmîler imiş, mürd olanları başları imiş.

Bu keferelerden dahi havf edüp ormanlar içre atdıkları silâhların cümle alup,

"İşte mel'ûnlar, anlar bizim ileride yoldaşlarımızdır. Tiz bir dahi silâh ile yola çıkman ve harâmîliğe tövbe eylesen" deyü cür'et edüp bir hayli tekellümler eyledim ammâ Hudâ bilir kim bî-cân olayazdım.

Gulâmlarım tokuz aded silâhların alup tokuz nefer kâfirler ormand[a] âlem-i hayretde kalup anda bıraktık, ammâ hakîr dahi ileri gitmeğe aslâ dermânım kalmayup yine "Tevekkeli alâ Hâlıkî" diyerek yola revâne olup (---) sâ'atde yine Pireveze deryâsı kenârınca giderken yine izlerine râst gelirdik, ammâ izleri küçülmeğe başlayup Yanyalı Arslan Paşa oğlu Kaplan Paşa çiftliği yanında izlerin gâ'ib etdik, ammâ yüzlerin görmedik.

Ve bu mahallerde yolculara karşı râst geldikde su'âl etdik, zerre mikdârı haberleri yok idi.

Hemân bu abd-i kemter anı mülâhaza etdim ki cemî'î zamânda ata süvâr oldukda Hazret-i Kur'ân-ı azîme ve Furkân-ı kerîme hıfzen müdâvemet edüp giderdim. Bu yolda ol harâmî keferelere râst gelsek gerek idik. Bir azîm arbedemiz geçüp belki bir kaçımız telef-i nefis edelerdi, ammâ Hazret-i Kur'ân hürmetine Cenâb-ı Allâh bizleri hıfz etmek için önümüz sıra muhâfazacı refîkler görünüp harâmîbaşyı nobut ile katl edüp kefereler dahi bizi anlardan zann edüp amân deyüp tövbe edüp silâhlarına mâlik olup Kur'ân-ı azîm hürmetine harâmîlerden halâs olduk kim sûre-i (---) âye[t] nass-ı şerîfi vardır. Bunun emsâli niçe kerre havâss-ı Kur'ân'ın nef'in müşâhede etmişimdir. Hâzâ min fazlı Rabbî.

Andan nîm sâ'at cânib-i şimâle gidüp,[...]

Footnote 95

Volume 3, p. 99

Evsâf-ı kal'a-i Hıdde-i Irâk

Bir Hıdde dahi Mekke-i Mükerrreme ile Cidde benderi mâbeyninde kasabacıdır. Ammâ bu Hıdde-i Irâk (---) (---) binâsıdır. Nehr-i Furât'ın cânib-i garbında Seleme ve Ane hâkinde ma'mûr kal'adır. Dizdârı ve neferâtı ve ma'diye geçit gemileri

vardır, ammâ bu mahalde Murâd'ı ubûr etmeyüp yine cânib-i garba çöl ile (---) menzilde **bî-amân Urbân obalarında meks edüp havf [u] haşyet çekerek** (---) günde,

Footnote 96

Volume 4, p. 320

Menzil-i Örenhân: Nehr-i Zarb kenârında bir küçük hân vardır. Anda mihmân olup **Urbân haylinden havf u haşyet çekerek** bu hân-ı bî-amândan gayrı imâristân yoktur. Ve bu mahalde,

Footnote 97

Volume 10, p. 529

Beled-i Münîre

Bâğlı ve bâğçeli ma'mûr beledidir. Bu mahalden şimâle Sutûh ta'bîr etdikleri Urbânın arsağahı bî-emân yerdir. **Urbân şakîlerinin havfindan** ubûr etmek müşkildir. Selâmetle bu mahalli ubûr edüp,

Footnote 98

Volume 2, pp. 218-221

Der-beyân-ı kazâ-yı âsumânî şitâsı içre belâ-yı nâgehânî, mülâkât-ı harâmî Kara Haydarzâde ve Katırcızâde ve gayrılar

Bu şiddet-i şitâyı çekerek, kâh düşerek ve kâh kalkarak ve kâh piyâde olup kar sökerek tamâm ki vakt-i asr oldu. "Âyâ, şu yerlerin yemîn ve yesârında, kurâ ve kasabâtdan bir cây-ı menâs var mıdır" deyü te'emmül eylerken Ashâb-ı Kehf'in kelbi "Va'va"i gibi bir "af af" sadâsı istimâ' olundu. Mısra',

Nefsüke kelbü eyâ kelb-i mu' allem dem dem derken bir kelb-i sarîh çomar ve alabaş ve karaman ve tortaman savtı gibi "heft heft" ve "çend çend" hırıldısı dahi istimâ' olup "Bre meded cânım, kelb-i mu' allemler! Benim kelb nefsimin birâderleri! Çend çendine, heft heştine nüh dedüğe kurbân olayım", deyü "Müjde yârânlar! İmâristân vardır. Cenâb-ı Bârî yârî kılup bize selâmet verdi. Hemân şu seglerin sedâsı gelen cânibe gidelim" deyü ileri at bırağup cânım sığır tezeği tütünü âşikâre olup sehl dahi ileri vardıkda bir karye-i azîm nümâyân olup sığır tezeği râyhası dahi ol mahalde müşk-i amber-i hâm râyhası gibi dimâğî mu' attar edüp cânımıza cân katdı. Hakîr bir çit havlı kapusu önüne yigirmi beş refikimizle gelüp "Âşıklar! Siz şu eve konun. Biz şu eve varalım, ammâ zulm etmen. Ben bu eve konayım, ammâ birbirimizden haberdâr olalım" deyüp gulâmımın biri atından inüp çit havlı kapusun açup havlıya dâhil olunca levendâne alay çavuşu gibi tabl-bâza tarralar urup "salât-ı Muhammed" deyü na'ralara rehâ buldurup "ev sâhibi" deyü bir na'ra dahi haykırdım. Âdem-i âdemâtdan bir merd yok. Ammâ havlı içinde on iki esb-i sabâ-sür'at kar üzre kantar sırkalar zemîne zerk olup atlar mızrâklarda deverân etmede, bir na'ra dahi edince hemân içerden bir fetâ yiğit orta kuşak, yalın ayak ve mest ile dal-satır olup iki tüfenkli ve ikisi dahi dal kılıçlı zâhir olup kar içinde seğirderek atlarına yalın ayak bilâ-rikâb süvâr olduklarında biri üzerime at sürünce "Selâmün aleyküm ev sâhibleri! Müsâfir alır mısınız?" dedim. Biri eyitdi "Bre Akyakalıoğlu gelsin" dedikde bir kırmızı serbendli boğazı poşulu yiğit çıkup "Bre hây alındığa" deyince derûn-ı hânedan yedi âdem dahi dal kılıç çıkup üçü hâne içine gerü döndü. Hemân bir pîr-i fânî piyâdece bana doğru "Safâ geldin oğul! deyince atdan inüp "Baba nedir hâlin?" dedim ve aslâ aldırmayup "Bre şehbâzlarım, kardaşlarım! Ne atlanırsız. Müsâfir müsâfiri sevmez, ev sâhibi ikisini sevmez" derken taşrada olan yigirmi aded refiklerime "Bre varın, dediğim yire konun" dedim. Hemân hâne sâhibi pîr, yalın

ayak, dal kılıç atlarına süvâr olan yiğitlerin ellerine ve ayaklarına düşüp "Oğullar! Evimi barkımı harâb edersiz. İşte o ağa atından indi. Dipi ve borandan buymuşlar. İşte evime düşmüşler. Siz dahi atlarınızdan inin" dedikçe "Bre hey hacı baba! Bize olanı sen bilmezsin. Biz bize etdik. Bre getir çizmemiz, bre getir zırhımız, bre getir kürklerimiz, bre getir tüfenk [ü] tırkeşlerimiz" deyü at sırtında kılıçların ve tırkeşlerin kuşanmağa başladılar. Hâne sâhibi ricâ etdikçe, anlar gideriz derler. Bildim ki bizi istiskâl etdiler. Hemân levendnâmdan "Bre hey kardaşlar! Nûr-i îmân ehline yâd olmaz. Siz kendi sohbetinizde olun, biz taşra bir hayâtda bir gice bu kışda, kıyâmetde mihmân olalım. Hey ömrlerimin vârı" dedikde biraz tesellî-i hâtır bulup kılıçların gılâflarına koyup kapudan içeri biri girüp biri dahi yanımda atdan inüp anınla öpüşüp hâl hâtır soruşduk. Ammâ hakîr akıl dâ'iresinden çıkup "Âyâ, bunun aslı ne ola" deyü bunlara im'ân-ı nazar ile nazar etdim. Cümlesi hakîre kec nazar ederler. [354a] Hemen şaka tarafına zâhib olup "Salât-ı Muhammed! Hak sizi hatâdan saklasın şehbâzlarım" dedikde hâne sâhibi "Birbire oğullar! İnin akşâmdır, ta'âmlar yiyin" dedikde "Vallahi hacı baba! Ben ve oğlanlarım alabaş köpek gibi açız. Hemân sofrayı şu kar üstüne getir, burada yeyelim" deyü kar üstüne kasden oturdum "Bre hacı! Allah aşkına olsun. Tiz baba pîr, baba çorbasın evvel getir, sonra su pasdırmasın getir, sonra buzlu hoşaf turşusun getir. Harâretten yürek yandı" dediğimde biri eydür: "Bre beğim! Bu yiğit pek yârândandır. Bundan zarar gelir âdem değildir" dedikde cümlesi sappıradak atlarından inüp ke'l-evvel atların kar üzre sırtlarına kayd edüp odalara girüp hakîri da'vet eyleyüp "Sen kimsin, dediler ve kimin tevâbi'isin. Bu yollarda kuş uçmaz bu kışda, kıyâmetde sen nişlersin" deyü mahşer su'âli etdiler, ammâ gözleri yine kapuda ve silâhlarında. Hakîr eyitdim: "Bize Evliyâ Çelebi derler. Seyyâh-ı âlem, Melek Ahmed Paşa ile bu eve bir dahi konup hacı babanın ni'metin yemişiz. Anınçün bu yolları babam evi gibi bilirim ve tuz,-

ekmek hakkını bilir yiğidim" deyüp latîfe-âmîz niçe kelimâtlar edüp mâ-hazarı ta'âm [u] tenâvül ederken nazar etdim. İçlerinden bir fedâyî esmerü'l-levn, ince belli ve elâ gözlü ve iri kemikli tüvânâ yiğit gelip ocak başına oturup cümlesi ana ri'âyet üzre olup "Beğim şöyle ve beğim böyle" deyü ana ta'zîm edüp hitâb ederler. Esnâ-yı kelâmda ol dahi anların birine "Behey Katırcıoğlu! ğu gidi bizi bu sâ'at allak bullak etdi. Çizmesiz, pabuçsuz ve silâh kuşandırmadan bizi ata bindirdi" deyü hakîri gösterdi. "şundan ibret alsanız ne, cümlemize bu iş nasîhatdir. Şâfil baş terkidedir. Avret gibi boğa-zımız tokluğuna âteş başı deyü kapanmışız. Ya bu yiğit tavlîmbâz çalup na'ra haykırmadan taşra[da]ki yigirmi otuz yiğidiyle bizi çevirse, cümlemizin hâli neye müncer olurdu. Hele düşünün. Ne dersin Oynağanlıoğlu, ne dersin Yeğen Hüseyin, ne dersin Akyakalıoğlu ne dersin ve Kara Memi ne dersin" deyü cümleye hitâb edüp anlarda "Belî, işimiz müşkil olurdu" dediler. Yeğen Hüseyin "Ne olsa gerek, biz hemân ev içinden damı delüp taşra çıkup dam üstünden kurşumlayup gelen baskıncıları alarka ederdim. Siz atlanırdınız. Evin avlısı boldur. At üstüne geldikten sonra ceng ide ide ya kurtulurduk, ya kırılırdık" dedi. Hemân Oynağanlıoğlu, bir lâîfe-gûy şakrak yiğitdir, hakîri gösterüp eydür "Bre şu a....nı s..diğimin gidisi, bizi basmak ne boynuna. Hemân kışdan, kıyâmetden cân kurtarmak için tandır masdısı gibi bizcileyin âteş başı arayarak bu eve geldi. Yohsa cânını seven bugünkü gün kapudan taşra çıkar mı?" deyüp vâfir güft [u] gû etdiler. Ol beğ dedikleri yiğit ocak başında kurulu beş tabancalı tûfengi var, birini hakîre bağışlayup "Yiğit, şunu aşkımıza kullan" deyüp "Siz dahi birer şey bağışlan. Ev sâhibi hacı baba, rızâm vardır. Sen de bu yiğide vâfir şey bağışla" dedi. Hemân Katırcıoğlu Mehemed dediğin yiğit yanında bir gümüş tel sarılı uyluk hıştı vardı, anı ve bir telâtîn kîseli kaşıklık ihsân etdi. Ve Akyakalıoğlu bir sığın paçası derisinden bir tuzluk kîsesi ve bir gümüşli Tarabzon baltası bağışladı. Yeğen Hüseyin eydür "Yiğit,

bizimle bir kaç gün bunda otur. Kışın şiddeti geçsin. Senden hazz etdik. Bir musâhib yiğit imişsin" dedi. Hakîr eyitdim "Vallahi, biz paşalıyız. Paşadan ayrılamazız. Lâkin bu tûfânda târumâr olduk. İnşâallah sabâha dek bu kar teskîn olup paşaya gideriz" dedim. Hemân mezkûr beğim dedikleri eder "Bre ne asıl paşa" idi. Hakîr eyitdim "Erzurûm'dan ma'zûl Defterdâroğlu Mehemmed Paşa" dedim. "Bre ya o kandedir. Yiğit istermiş, biz anı isteriz" dediler. Birisi nihânîce göz kıpdı "Bre ya o paşa şimdi kandedir?" "İşte bu Sarıalan belin aşarken dipi ve borandan târumâr olduk ve Kızılırmak geçidinde niçe yüz yiğit ve niçe yüz at ve deve gark oldu" deyü hikâye eyledim. Hemân beğ yerinden kalkup elim öpüp "Ey imdi yiğit! Sen kışdan bu eve düşüp cân kurtardın. Ammâ hakkâ ki sen de bizden eyi cân kurtardın. Eğer bu evin avlısına girdiğin gibi selâm verüp atdan inmesen bin cânın olsa bizden kurtulmazdın. Sen de bizi oda içinde âteş başında dururken tâ'ifenile bassan biz de cân kurtaramazdık. Allah senden râzî ola. Sen bize, biz sana cân bağışladık. Paşa gelmesinden haber verdin. Şimden gerü bize bu evde kapanmak harâmıdır. Kalkın, tayfa silâhlanın" dedikde cümlesi pür-silâh olurken hemân beğ belinden bir güderi kemer çıkarup "Şu kemerde beş yüz altundur, al bunu kabûl eyle. Lâkin senden ricâm oldur kim bes belli merdsin ve yiğitsin ve tuz ekmek yedik, nân u nemek hakkın bilirsin. Deveyi gördün mü?" dedi. Hakîr eyitdim "Vallahi ve billahi ve tallahi küçüğün bile görmedim". Hemân elin elime verüp kulağıma sarıcalar sırrın söyleyüp "küm" dedi. Hakîr dahi pîr sırrın işâret edüp cümle on iki yiğit [354b] ile öpüşüp görüşüp beğe koynumdan bir Kaya Sultân yağlığı verüp cümlesi ale'l-fevr tarfetü'l-ayn içre atlarına süvâr olup "Hacı baba ve Evliyâ Çelebi! Seni Allah'ıma ısmarladık. Allah sizden râzî ola" deyüp tabl-bâzların urarak gittiler. Gerçi bunlar ile bir gice cân sohbetleri etdim ammâ aslâ safâ-yı hâtırım yok idi. Bunlar gidince konak ve âteşbaşı bana mahsûs olup âsûde-hâl dururken ânî gördüm, hâne sâhibi hacı baba

hareminden iki boğça don gömlek hedâyâ ile bir ekmek ve biraz tuz ve bir gümüşlü ağır kılıç ve bir hüsn-i hat Kelâm-ı İzzet ile gelüp dest bûs-edüp vâfir ağlayup "Kişi basdığını boğazlamaz. Beni sütreyile ve ak sakalıma merhamet eyle" deyü elime eteğime düşüp tazarru' [u] nâlişler eyledi. Ammâ hakîr asl [u] fer'in bilmeyüp ârifâne ve zarîfâne ıgmâz-ı ayn eyledim. Yine sâhib-i hâne tesellî-i hâtır bulmayup eydür: "Oğul! Hak senden râzî ola. Eğer evime geldiğin gibi atdan inmeyüp mudârâ etmesen, eyle basdığına göre ceng eyleseniz sizden ve anlardan çok yiğit şehîd olup evim ve barkım harâb u yebâb olup ehl [u] iyâlim esîr [u] kebâb olurdu" dedi. Hemân hakîr eyitdim "Bre hey hacı baba! Ben senin bir kerre ni'metin yedim, ve eyi adına geldim. Bir ocak sâhibi müsâfir katlanır âdemsin. Sana acıyup el kaldırmayup gayrı yiğitleri karşı komşularınıza kondurdum. Tiz anları çağırınız, gelsinler ve kahve içinler. Ve konak sâhiblerine tenbîh eyle, bizim yoldaşlarımızı bir hoş gözetinler" diye mezkûr paşa çâşnigîr ve kilârcı ve sarıca ve sarrâc yiğitleri konaklarından bizim konaklara cümlesi gelüp tahte'l-kahve yiyüp kahve içüp herkes konaklarına giderken nezâketle anlara "Buradan eksik olman" diye tenbîh edüp gittiler. Ammâ hâne sâhibinin gerisi tutmaz oldu ve kendüye gâyet telâş verdi. "Elbette bunun bir aslı vardır" deyü memlûklerime ve gayrı yanaşma yoldaşıma ve hâldaşıma "Hâne sâhibin göz hapsine alun. Belki firâr eder, sakının gâfil olman" deyü tenbîh ve te'kîd etdim. Ammâ ne aslın ve ne fer'in bilirim. Ancak sâhib-i hâne meyyit-i müteharrik gibi gezindiğinden nakş etmiş idim. Böyle iken bizim sikadan olan memlûkümüz Kâzım nâm gulâmım gelüp "Ağa! Hâne sâhibi selâm etdi. Ağanın hâtırı ne kadar mâl hedâyâ ile hoş olur, anı buyursunlar. Yine senden oğul cevâb isteriz ve sana da bir şey cabalarım, dedi. Ne buyurursunuz" deyü gulâmım bu kelâmı söyleyince hakîr eyitdim: "Sakın kâfirler! Ev sâhibi sizi ferdâya salup firâr eder, ammâ sonra derinizi yüzerim. Hemân netîce herîfe söylen. Vallahi ağa senin iyiliğin işidüp geldi ve hâ-

tırından geçemeyüp el kaldırmayup senin ak sakalına merhamet etdi. Her ne verirse versin. Biz anın ni‘metin yedik. Biz anı kendi rızâsına koduk, deyin" deyü tenbîh etdim. Zîrâ mâddenin aslı, fer‘ini bilmem, Allah âlim [u] dânadır. Böyle olmuşdur. Kâzım gulâm herîfe takrîrimiz üzre söyleyicek mukaddemâ getirdiği nân ve nemeki ve kılıç ve Kelâm-ı İzzeti ve iki donanmış zırh ve beş sîm ü güher-i Mısır rahtı ve beş tırkeş-i sîm mebrûm (?) ve sîm kakma pullu tırkeşler katîfe üzre işlenmiş ve üç gaddâre ve üç kılıç ve bir kîse guruş ve elli top Engürü sûfunun envâ‘-ı gûnâ-gûnu ve bir külçe köse destâr getirüp ağıyarak "Hâlîme merhamet edüp benim hâlîmi kimseye eyitme" diyerek gelüp ayağıma sarıldı ve "Bu sır burada kalsın" deyü ricâ etdi. Hakîr eyitdim "Behey hacı baba! Sır saklamak kolaydır, ammâ bu kadarca şeyi sen bana neden ötürü verirsin. Beğ sana demedi mi, benim rızâm vardır, Evliya Ağa'ya ne kadar şey verirsen ver, demedi mi? Benim iyiliğim sana bu kadar şeyceğiz mi değer, hele bil" dedim. Hâne sâhibi eyitdi: "Lütfeyle! Bu kışda bu kadar yiğit ile gelüp çok derd çekdin. Ammâ beni gel etme. Var mâlîm elimden alup kanıma ekmek doğrama. Neyleyeyim Allah belâ versin. Kütahiyye Paşası havfinden bunlar kaçup bu kışda yedi gicedir bunda yatup beni harâmîler yatağı etdiler. Söylemeğe dermânım yokdur. Allah senden râzî olsun, hele kâfirleri kaçırup beni halâs eyledin. Eğer bir kaçın kanadup ceng ideydin evim barkım harâb olurdu" deyince bu sözlerden nakş-ı bukalemûn ibret-nümûn hisseler alup dibelik yüküm yukaru koyup hâkimâne hareket etdim. Amân fakîr herîfin haberi yok kim biz şiddet-i şitâdan el ayak dutmaz cân atup geldik. Bir şeyden rûhumuzun haberi yok. Anlar içerde âteş başndan kalkmış eli ayağı dutar dal satûr fetâlar, bizden cân halâs etmezlerdi. Ammâ yine hakîr eyitdim: "Hey hacı baba! Ben anları hûb bilirim, ammâ bir kaçını bilemedim. Allah'ı seversen anları bana bildir" dedim. Hacı eyitdi: "Oğul! ğimden gerü oldu olacak. Senden gizli kapaklı nemiz olacak. İşte ocak başında oturup [355a]

sana bir çakmaklı tüfenk bağışlayup beğ dedikleri Kara Haydaroğlu dedikleri kan ağırı afacân ve kağan-arслан odur" dedi. "Bre onu bilirim ve Katircioğlu Mehemed'i bilirim ve Akyakaloğlun bilirim ve Oynağanlıoğlun ve Yeğen Hüseyin'i bilirim ve Kara Memi'yi ve Dayıyı ve Dadaylıoğlun bilir ammâ öbürlerin bilmem" dedim. Ammâ Hudâ âlimdir birin dahi ne gördüm ve ne bilirdim. Ancak ol gice sohbet ederken musâhabet arasında görüşdük ve bilişdik idi. Hacı eyitdi: "Meydâna sofraya yayan yiğit Bayındırlı derler, zehir kâtildir. Kapu bekleyen Kara Veli'dir. Biri Efendilioğlu'dur, biri Barak Alî derler Yezîd oğlu bî-emân veledir. İşte anlar bizim âfâtımız olmuşdur" dedikde cümlesinin haberlerin aldım. Ammâ henüzde benim belim boşandı ve elim ayağım dutmaz olup bu kerre telâş bana el verdi. Âyâ ben ibtidâ eve girdikde na'ra haykırup tablbâza tarralar urdukda anlar dal-tîğ-i Dahhâk olup bilâ rikâb esb-i tâzîlerine süvâr oldukda bu hakîr [u] fakîre tîğ havâle eyleseler bu şiddet-i şitâda bî-tâb ve bî-mecâl idim. Anlar germâ-germ-i nerm kimesneler idi. Husûsan cengâver kimesneler ile mukâbele olup mukâbele eylemek muhâl, hâl-i diger-gûn neye müncer olurdu, **deyü havfe henüz düşdüm**. Ol mahal kim eve girdim, ne mene kimesneler idi, bilmezdim. Hemân her menzilden menzile yedi sekiz sâ'atde at üzre gelince Hazret-i Kur'ân-ı Azîmi ve Furkân-ı Mecîdi hıfzen tilâvet ederdim.

Anın te'sîr-i berekâtıyla Cenâb-ı Bârî yarıkılıp ol harâmîlerin şûr [u] şerlerinden bu abd-i kemteri masûn u mahfûz eyleyüp anlar ru'b u haşyete düşdüler. **Ammâ hakîrin derûnunda bir havf dahi cilveger idi**. Bu hâne sâhibi anların yatağıdır, vakt-i zemistânda dâ'ima bunda sâkin olurlar. ğimdi bu kadar eşyâyı hakk-ı sükût için tama'-ı hâma düşüp alırsam belki bu ahşâm yine geleler. Hacı anlara "Sizin mâlınızdan şu kadar mal verüp halâs oldum" derse hâl neye müncer olur, deyü

yetmiş gûne sevdâ-yı hâma düşüp şekk-i şübhe ârız olup gûnâ-gûn fikr-i fâside düşdüm. Ale's-sabâh ki oldu, on aded paşalı yoldaşlarım dahi gelüp "Bre Evliyâ Çelebi! İki gündür sen kandesin, paşa seni arar, durma binelim" deyü atdan inüp "Tiz hacı baba, şunlara kahvealtı gör ve oğlanlar atları eğerlen. Hacı baba bizimle yolcudur" dedim. Hemân fakîr herifin dibelik aklı başından gitti. Ammâ benim on yoldaşım dahi gelmek ile **aklım başıma gelüp havf [ü] hatardan emîn oldum**. Ve hevâ dahi sehle'l-mu'tedil oldu. Âhir tama'-ı hâma düşüp yüz bin minnet ile mukaddemâ arz etdiği hedâyâları alup "Bak a cânım hacı baba! Biz sana i'timâd edüp seni sana koduk. Meğer sende insâf yok imiş. El-insâfu nısfu'd-dîn demişler. Bize bu kadarca verdiğin şeyi bu kadar yiğidin kankısına vereyim. İşte on yiğit dahi geldi, gördün ve anlarda başka söz var. Ben bu verdiğin Şeylerin birisin almam. İşte paşa buralarda, Hüseyin Gâzî Tekyesi'nde imiş. Ben seni anda kulağız alup götürürüm" dedikde hacının aklı başından gidüp "Varayum, haremimden dahi şey çıkarayım" dedikde "Dut, şu ak sakalı kızıl kanda boyanacağı" deyüp derhâl gulâmlarım cem' olup hacıyı dest ber-kafa bağladılar. "Aman oğul! Bir kaşık kanıma girme! Ne istersen vereyim. Bu haberi kimse duymasın" deyü sagu sağlayup örül örül ağlayup "Hizmetkârlarından gayrı kimse olmasın" dedi. Eyle olsun, deyü gayrı yoldaşlar taşra odalarda kalup hacı baba oğluna "Var oğul! İki emânet koduğum alaca meşîn kîseyi getir ve sana tenbîh etdiğim şeyleri getir" dedikde yine bir şübheye düşüp gulâmımın birine kuş lisânı üzre "Cücümlece yocoldacaşlacarıcım sicilacahılacanacup acatlacansıncalarar" ya'nî "cümle yoldaşlarım silâhlanup atlansınlar" deyince cümle refiklerimiz hâzır baş ve pür-silâhla seyishâneler yüklü müheyyâ dururlardı. Ânî gördüm, hareminden hacının oğlu bir kîse altun ve dâmâdı üç küheylân at eğerleriyle ve altun kûf rikâblarıyla ve bir katar-ı katır ve yüz top sûf ve on iki kılıç kimi sîmli ve altısı kara kılıç ve üç gaddâre ve sekiz tırkeş ve yedi raht ve

altı celeb kalkanı ve bir gümüş pîş tahta devâtı sâfi altun kitâbe ile müzeyyen olmuş ve iki çalar sâ'at ve yedi akreb sâ'at ve on top Keşân katîfesi ve üç kîse guruş dahi verüp tuza ve ekmeğe ve kılıca ve Kelâm-ı İzzet'e yemîn verüp "Bu sır burda kala" deyü Fâtiha okuyup hakîr "sümmün bükmün" oldum ve keşf-i râz etmemek için vâkîf-ı esrâr olan sikadan memlûklarına dahi yemîn billah verüp gulâmlarına dahi ellişer guruş ve birer hünkârî sûflar verdi. Ve taşra refiklerimizden cümle kırk yedi âdeme birer sûf bağışladı. Ve cümlesi şâd-merg ola yazdılar. Asl [u] fer'ini bilmezler. Mezkûr Çardaklıbel'de ve Direklîbel'de ve Felâketbeli'nde {çekdikleri felâketi} ve Kebirbeli'nde ve Zağapa deresinde ve Kızılırmak deresinde çekdikleri **[355b]** âlâm-ı şedâ'idi ve renc-ı anâyı ferâmûş edüp nassı ma'lûmları oldu. Hakîr dahi sâhib-i hâneyi kayd-bendden halâs edüp kendüye bir tihtâb ve mutalsam tas ve iki Kaya Sultân yağlığı ve iki çâr-gök fincân ve bir münebbed kâse verdim ve dâmâdına ve oğluna birer Kaya Sultân makra[ma]ları verdim. Ve ehline iki yağlık ve bir hamâ'il gönderüp ehline dünyâ ve âhiret vâlîde ve hacı babaya dünyâ ve âhiret baba ve dâmâdı ve oğullarına dünyâ ve âhiret karındaş deyüp Fâtiha-i şerîf tilâvet olunup yemîn etdiğimiz ekmeği ve tuzu ve kılıcı ve ol hüsn-i hat Kelâm-ı İzzet'i bağışlayup ânî gördüm, içerden iki nâ-resîde altun pâre kerîmelerin ellerinde birer boğça ak kenarlı paşa gömlekleri ve serâvîl ve yağlıklar getirüp hakîr iki duhter-i pâkîze-ahterlerin başlarına birer Şerbetî Kaya Sultân yağlıkları verüp bağrıma basup âhiret kızları etdim. Oğlunun biri içerden biri Hıtâyî emrûdu kâse-i fağfûrî getirdi kim bizim anlara verdiğimiz kâseler bunun müjdesi değildir. Meğer bu hacı babam, koltuğunda babalar vebâlar çıkarsın; Kara Haydar'ın kendi zamânından berü harâmîlerin yatağı imii. Hakîkatü'l-hâl bu hakîre her ne ki verdi ise küflenüp paslanmış kılıçlar ve ıslanmış dikkik ve abâyîler ve pürjeng sâ'at ve gaddâreler idi.

Bunda olan mâl-ı firâvânın hesâbın Cenâb-ı Bârî bilirmiş, bir genc-i nihân imiş.

Hemân

Hakîr silâhlanup Kara Haydaroğlu'nun bağışladığı tûfengi belime sokup mezkûr çâşnigîr ve sarıca ve gayrı yiğitleri başıma cem' edüp hacı babanın verdiği katarı yükledüp baba ile ve dâmâdı ve oğullarıyla vedâlaşup öpüşüp bir kulağız alup pür silâh âmâde olarak yine cânib-i şimâle kar üzre 5 sâ'atde Çubukovası başında,

Footnote 100

Volume 9, p. 78

Evsâf-ı kasaba-i Mandaliyat

Bu dahi [Q 37b] [P 37b] Sığla hâkinde hâsıdır. Ve yüz elli akçe mezmûm kazâdır. Hattâ kudât efendiler mabeyninde "Bu efendi kazâ-yı Mandalı yemiştir, andan ma'zûl olmuşdur" deyü lâtife-güne bir darb-ı mesel kalmıştır. Kethudâyeri yoktur, ammâ serdârı ve a'yânı vardır. Ve şehri bir düz yerde yüz hâneli ve bâğ u bâğçeli ve hân ve câmi' ve mesâcid ve hammâm ve mekteb-i sıbyânlı ve âb [u] hevâsı latîf kasabadır.

Bunu dahi ubûr edüp şehri Milâs dörd sâ'atlik yer karîb iken **harâmîler havfinden ol tarafa müteveccih olmayup** cânib-i şarka müzeyyen kurâlar ubûr ederek ve selâmet giderek altı sâ'atde kâmil,

Volume 9, p. 110

Karye-i Kemer: Menteşe hâkinde Karaova kazâsıdır. Yüz elli akçe kadı bunda sâkin olur ve nâhiyesi on bir kurâdır. Kethudâyeri yoktur, ammâ serdârı vardır. Ammâ Âsitâne-i sa'âdetden İstanköy cezîresine limon ve turunç ve gayri rubu'lar hâsıl etmeğe helvâcılar gelir. Bu Kemer kazâsı dahi bâğ u bâğçe ve limon turunclu yer

olmak ile hünkâr helvâcılarını bu Kemer köyünde sâkin olup hükûmet edüp limon ve turunc hâsıl ederler.

Ve bu karye-i Kemer yüz hâneli ve bir câmi'li müselmân köyüdür. Ammâ çârsû-yı bâzâr ve hân u hammâm yokdur. Ancak hafta bâzârı durup azîm cem'iyet olup cemî'i mevcûdât mevcûddur.

Ve bu kazâda aslâ kasaba yokdur. Ammâ gâyet ma'mûr [u] âbâdân kazâdır ve leb-i deryâda Karabâğlar bu kazânın nâhiyesidir. Ve hakîr bunda bir gece mihmân olup kadı ve serdâr **Çavuşoğlu'ndan on tüfeng-endâz alup harâmîler havfinden** bir gecede Karaova nâm sengistân mahûf beli ubûr edüp ve Sarnıçlar nâm mahalli yüz bin renc [u] anâ ile ol gece karanlıkda dağdan dağa taşdan taşta seyishânelerimiz yıkılarak düşe kalkarak ve başımızdan sarıklarımız çalılar alarak ve esbâblarımız pâre pâre olup at na'lları dökülerek yüz bin renc [ü] anâ ile Mihdöken belin aşup 8 sâ'atde hamd-i Hudâ selâmetle ale's-sabâh,

Volume 4, p. 317

Bu hakîr-i pür-taksîr dahi Yûsuf Kethudâ ile diyâr-ı Kürdistân'da Şehrezûl ve Luristân ve İmâdiyye ülkesine gitdiğimiz menâzilleri bildirir

Evvelâ hudûd-ı Irâk'dan cânib-i şimâle 7 sâ'atde bir düz vâsi' sahrâ içre nehr-i Şatt'dan ba'îd, bî-hâsıl, kend-i kurâsız ve ma'mûr u âbâdânsız ve susuz zemîn-i yâbis içre şiddet-i hâr çekerek,

Vilâyet-i Şehrezûl'da Hân-ı Hasan Cân: Bir vâdîde kârgîr binâ bir hân-ı ra'nâdır. Cânib-i etrâfında imâristânı yokdur. Cümlemiz haymelerimizle meks edüp ol **gice harâmî havfinden hâb-ı râhat görmedik.** Andan yine cânib-i şimâle 9 sâ'atde,

Fear From “Supernatural” Beings

Footnote 113

Volume 1, p. 204

Ve bu Hâsköy mezârlıkları kurbünde İne Ayazma nâm bir ayn-ı zülâl vardır, mahmûm-ı riba‘a mübtelâ olan âdem yedi kerre nûş edüp gasl etse ısıtmadan halâs olur. Rûm tâ’ifesinin ziyâretgâhlarıdır. Hakîrin âlem-i aşkda olduğu mahalde bir cum‘aertesi gecesi bu mahaldeki Yahûdî mezârlığı içinde, "Gel tâli‘im gel" deyü nidâ etduğimde bir dîv **gûl-i beyâbân zâhir olup havfımdan** "Yâ Hafîz" ismiyle firâr edüp mezkûr İne Ayazma içre ol gece [124b] pinhân olup bî-hûş olduğum sergüzeşt [u] serencâmım inşâ‘allâh mahallinde tahrîr olunur kim bir ferd-i âferîdenin başına gelmemiştir.

Footnote 117

Volume 4, p. 48

Ve kehle ve pire ve akrep ve çıyan bu cebel-i Sincâr'da halk olduğiyçün Kürd halkı üstünde olan pire ve kehle hisâbın yine kendüleri bilir. Hattâ başına bî-dermân olan saçlı Sincâr dağı Kürdünün saçında ve sakalında kehleler âşiyân edüp döl döz sâhibi kevâhileler vardır. Hattâ kulaklarının içinde ve burnu deliklerinde bile kehleleri vardır, ammâ kendüleri pire ve kehleden elem-zede olmak yokdur. Vücûdları hod tüğlü bir ak kelb gibi olmağile kehleden mürekkeb bir alây **gûl-i beyâbân** kavm-i bî-imân [u] bî-amândır.

Volume 6, p. 184

Tâ ki cevânib-i erba‘aya giden asâkir-i bî-pâyân gelüp cem‘ olup tekrâr kâfire yedi koldan hücûmlar edüp bizim İbrâhîm Paşa piyâdeleri dahi kâfir piyâdeleri az

kalmağıle anlara sataşup birbirlerine bağı küffâra bizim yayalar kırkar ve ellişer dirhem dalyan uzun tûfengler ile küffâra kurşumu bârân-ı la'net gibi yağdırırlardı. Ammâ ne tûfeng, her biri birer muşkat-misâl tûfeng-i pür-rengler, avuç saçmasıyla atdıkları zamân küffârı demet demet hâke yeksân edüp bağı olan kâfirler birbirinin lâşe-i murdârların sürümeden ceng etmeğe başları kaygulu olup sağ kalanlar hemân **gûl-beyâbânîler gibi** Lara dağlarına ve Lak bâğlarına yüz dutup giderlerdi. Ve sahrâda kalan cengâver kâfirleri tûfeng ile helâk ederlerdi.

Volume 10, p. 54

el-Faslu's-sâlis aşere Devlet-i âl-i Osmân'ın zuhûr [u] tulû'un beyân eder

Evvelâ müverrihân-ı Rûm ve nûkte-perdâzân-ı zevi'l-mefhûm ki, mûcebince rûy-ı arzda bâlâda tahrîr olunan selâtîn [ve] mülûklar edîm-i arzda sâkin olmuşlar idi ve esnâf-ı ümem için ihtilâfât-ı kesîre olmuşdur. Ammâ sükkân-ı Rûm ve ecnâs-ı mütenevvi'a-i ân-merzibûm bi-takdîri'l-Hayyi'l-Kayyûm fermânıyla asılda kavm-i Rûm Ays bin İshâk evlâdıdır.

Andan Yâfes'e andan Nûh aleyhi's-selâma müntehîdir. Bunların ırk-ı tâhirinden ibtidâ Rûm'a kadem basan âl-i Selçukıyândır. Sene 476 târîhinde ümerâ-yı Dânişmendiyye ile yek-dil [ü] yek-cihet olup Malatıyye ve Kayseriyye ve Alâ'iyye ve Konya diyârlarına müstevlî olup müstakil pâdişâh oldular. Tulû'ları Mâverâ'ü'n-nehir'dendir. Hikmet-i Hudâ bu mahalde Mâhân memleketinden âl-i Osmân'ın ecdâdı Süleymân şâh ve Ertuğrul, **Moğol u Boğol-ı gûl-i beyâbân Tatarı** derdinden terk-i vatan edüp Ahlât şehrine gelüp anda (---) sene [Y 39a] sâkin olup andan dahi Rûm ârzûsıyla Murâd nehri kenârına geldikde serdârları Süleymân şâh Ca'ber kal'ası dibinde gusl ederken gark olup anda defn edüp Erduğrul cümle erleriyle Selçukıyân Alâ'eddîn'e toğrulup gelürken bir püşte başına çıkup Konya sahrâsına nazar etdükde

görseler kim iki deryâ-misâl asker biribiriyle germ-â-germ ceng-i perhâşda, ammâ Tatar askeri gâlib, beyâz destârlı Konya askeri münhezim oluyor.

Footnote 118

Volume 4, p. 360

Andan **kavm-i gül-ı beyâbân** haşerât-ı kadîmdir. Ekseriyyâ vâdî-i Tîh'de ve Deşt-i Kıpçak'da ve kûh-ı Elburz'da ve Kamerü'l-kum'da ve vâdî-i Tîh'de olur. Kûh-ı Elburz'da gördüğümüzü inşâallah mahallinde tahrîr ederiz.

Footnote 119

Volume 7, p. 293

Evvelâ bu kûh-ı Elburz Bâbü'l-ebvâb'a, ya'nî Demirkapu'ya karîbdir. Seyyâhân-ı pîşîn kavilleri üzre yüz kırk sekiz aded cibâllerin bu kûh-ı bî-bedel cümle dağların ortasıdır. Belki dünyânın ortasıdır. Ale't-tahkîk budur.

Ve vech-i arzda bundan âlî kûh-ı bâlâ görmedim, zîrâ ilm-i usturlâb hükmü üzre bu kûh-ı bülendin aslında zemîninde mürtakîdir, zîrâ arz-ı beledi (---) ve tûl-ı nehârî (---) derice ve dakîkadır. (---) (---) Her cânibinde onar günlük yoldan nümâyândır. Ve bunda olan ecnâs-ı mahlûkâtın hisâbın yine Perverdigâr-ı Hâlık-ı Bîçûn bilir.

Bâ-husûs gûlbeyâbânlar gâyet çokdur. Ra'd-vâr sadâların istimâ' etdim, ammâ vücûdların görmedim, ammâ kar üzre resm-i pâyların gördüm ki cirminde beş âdem oturur gûllerin ayakları nakşî kar üzre ma'lûm idi. Allâhu a'lem vasat-ı dünyâda olan kûh-ı Kâf budur. Hâric-i Bahr-i Muhît'de olan kûh-ı Kâf-ı Dünyâ'dır. Hattâ İskender-i Zülkarneyn Bahr-i Harez'den bu kûha gelince altı merhale yerdîr. Ve zirve-i a'lâsı altı menzildir.

Volume 10, p. 287

Ve iklîm-i sâdisde on kûh-ı bâlâ vardır. Husûsan Dağîstân kurbunda kûh-ı Elburz kadar rub'-ı meskûnda eyle bir kûh-ı bâlâ yokdur, zirve-i a'lâsına bir ferd-i âferîde çıkmamışdır. **Gûl-i beyâbânîler** ve yırtıcı canavarlar vardır ve cânib-i erba'asında beş pâdişâh sâkindir, tâ bu mertebe ulu dağdır.

Volume 7, p. 193

Ammâ bu Heyhât bu çöl-i Heyhât'dır kim şarkdan garba tûli toksan yedi konaktır kim şark tarafı nihâyeti Bahr-i Harez'de tamâm olur. Garb tarafında mezkûr Kılburun'da nihâyet bulur. Müverrihân-ı Acem bu Heyhât'a deşt-i Kıpçak deyü tahrîr ederler. Ammâ bu Heyhât'a muttasıl tâ Maskov vilâyeti içinden bir yıllık yol Çîn ü Mâçîn ve Fağfûr ve Kozak ve Kızlar vilâyetine varınca büyük Heyhât'dır kim içinde **gulbeyâbânî** ve yaban âdemleri ve gayri ecnâs-ı mahlûkât mevcûddur.

Volume 9, p. 424

Ve bu çölde bir kuş koyası ya'nî kuş necâseti gördüm, fîl kellesi kadar var idi. Bu Tîhde böyle azîm ve mehîb kuşlar ve yırtıcı cânverler olur. Zîrâ yılda iki kerre huccâcdan gayri âdem âdemî zâddan kimesne varmaz. **Ve gûl-i beyâbân** ve ecinne kânıdır, derler.

Footnote 120-121

Volume 3, p. 210

Balkan köyü: Bir mam'ûr karye-i Bulgar'dır. Bu balkan emn-i emân olmak üzere anlar sâkin olup cemî'i tekâlîf-i örfiyyeden mu'âf u müsellemlerdir. Ammâ ne mümkün, gayri diyârlardan haydûdlar gelüp bu balkan'da kârbân urup şikâr alup firâr ederler.

Sergüzeşt-i hakîr Evliyâ

Ol balkanda cümle huddâmlarımla bir kefere hânesine mihmân olup bir hücrede âteş kenarında safâ-yı hâtırla dururken anı gördüm, kapudan içeri bir acûze-i bed-likâ geysûların fetile fetile târumâr kılup gazab-âlûd içeri girüp bî-pervâ âteş başına oturup lehçe-i mahsûsuyla vâfir şütûm etdi. Hakîr eyle fehm etdim ki taşrada huddâmlar birez nâ-hemvar evzâ' [u] etvâr teklîf-i mâlâ yutâk etmiş olalar. Hüddâmlara tenbîh etdikde hâşâ bir şeyden haberimiz yokdur, dediler. Ba'dehû bu acûzenin yanına yedi aded sıbyân, gulâm, bintân-ı nâresîdeler gelüp acûzenin cânib-i erba'asına cem' olup çağıl çuğul Bulkarca söyleşüp âteş başın ihâta etdiler. Hakîre aslâ bir yer komadılar. Garîb temâşâdır deyü gen yakadan seyr ederdim. Âhir nısfu'l-leyl oldukda anı gördüm, bir hareket eder şeklinde bir ayak savaşı oldu. Hemân hakîr hâb-ı râhatdan bîdâr olup anı gördüm, acûze karı kapuyu açup ocakdan bir avuç kül alup fercine sürüp elinde kalan küle bir efsûn okuyup elindeki külden ocak başındaki uryân yatan yedi aded oğlan ve kızların üzerlerine ol külü saçup anı gördüm, yedisi de birer iri piliçler olup civ civ demeğe başladılar. Hemân elindeki bâkî kala[n] külden kendünün başına saçınca ol ân kendüsü de bir büyük kuluçka tavuk olup gürk gürk diyerek kapudan taşra çıkup ardı sıra yedi aded piliç evlâdları civ civ diyerek aşra çıkınca ol ân "Bre oğlan!" deyü cân havliyle feryât edip gulâmlarım **[130b]** hâbdan bîdâr olup geldiler. Gördüler kim burnumdan kan boşanmış. Bre bu ne hâldir, taşra çıkın, görün bu ne kütürdü oluyor dedikde taşra çıkdılar, gördüler kim atlar arasında mezkûr câzû tavuk piliçler gezdiğinden atlar boşanıp birbirlerin helâk ediyorlar. Hâlâ ki atlar tavukdan ve hınzırdan hazz edüp atlara sıracı ve kızılıkurd marazı girmez. Anınçün na'lbend dükkânı tavuksuz ve değirmânları hınzırsız ve ekâbir hâneleri Yahûdîsiz olmaz. Bu kerre atlar birbirlerin helâk ederken gökden re'âyâ kefereleri bu kârdan âgâh olup atları kayd-bend etdiler. Cadu tavuklar bir cânibe gitdiler. Gulâmımın manzûru olduğu üzre, anın naklidir, Ânî gördüm, der, bir

kefere hemân zekerin çıkarup tavukların üzerine sepe sepe işedikde anı gördüm, sekiz aded tavuklar benî Âdem olup yine ol acûze fertûte oldukda ol teşelşül eden kâfir acûze avreti ve gulâmları döğe döğe bir cânibe götürdü. Ardı sıra nazar etdik. Meğer ol hâne kiliseleriymiş, avreti papasa verüp papas avreti okıyarak afaroz-ı mandolos eyledi" deyü gulâmlarım yemin etdiler. Ve Antâbî Mü'ezzin Mehemmed Efendi huddâmları ve mataracıbaşı huddâmları gördü tavuklar âdem olduğun, deyü şâhid duyurdular. Ol gice sabâha **dek havfından mi yâhûd kan hareketinden** mi burnumun kanı cereyân etmeden kesilmedi. Tâ vakt-i sabâh olup demden halâs oldum. Ba'dehû mü'ezzin huddâmlarına ve Mataracı Mehemmed Ağa huddâmlarından su'âl etdim: "Vallahi ahşam tavukların üstüne ol kefere işeyince tavuklar âdem oldu. İsterseniz işeyen kefereyi getirelim" dediler. Cânım getirin, dedim. Ol ân kefere hande ederek gelüp eydür: "Sultânım, ol karı başka soydur. Kış giceleri yılda bir kerre eyle kara koncoloz olurdu. Ammâ bu yıl tavuk oldu. Kimseye zararı yokdur" deyüp gitdi. İşte bu hakîr-i pür-taksîr mezkûr Çalikkavak'da böyle bir temâşâyâ düş gelüp aklım başımdan gideyazdı. *Allahüimme âfinâ.*

İşte bu Çalikkavak balkanı mel'ûnunun her hâl-i ahvâl-i pür-melâli böyledir. Hudâ hıfz ide.

Andan ertesi ale's-sabâh Çalikkavak dağın aşup cânib-i cenûba teper aşağı inüp,

Footnote 128

Volume 7, pp. 279-280

Der-beyân-ı acâ'ibât u garâ'ibât-ı ibret-nümâ-yı ceng-i cidâl-i sehere-i oburât

Bu hakîr bu kabakda iken Çerkez ile Abaza kavminin oburları, ya'nî sehhâr ve sehereleri bin yetmiş altı mâh-ı şevvâlinin yigirminci gecesi kıyâmet kopup yıldırımlar şakıyup sâ'ikalar kopup evc-i âsumânda haşr [u] neşrden bir şeb-i muzlim

olmuşken gök yüzünü âteş dutup ol şeb-i muzlim zâ'il olup bir rûz-ı rûşen oldu kim her Çerkez avretleri nakış işleseler mümkün idi. Çerkeslerden su'âl etdik,

"Vallâhi yılda bir kerre bu kara koncoloz gecelerinde bir Çerkez oburlarıyla Abaza oburları gökyüzünde uçup ceng-i azîm ederler. Şimdi taşra çıkup kor[k]mayup temâşâ edin" dediler. Meğer obur demek sehâr câzûlara derlermiş. Bizler dahi yetmiş seksen kişi silâhlarımız[la] konaklarımızdan taşra çıkup sehel ârâm etdik.

Anı gördük, hemân Obur dağı ardından Abaza sehereleri köklerinden kopmuş dirah-
1 azîmler üzre ve küpler ve tekneler ve hasîrlar ve araba tekerlekleri ve fırın söykeleri ve niçe bin gûne eşyâlara binüp ber-hevâ uçarak Obur dağı üzre geldiler. Hemân biri bizim Çerkezin Habeş dağı içinden niçe yüz aded saçların dağıtmış fil dişleri gibi dişleri taşra çıkmış gözlerinden ve burunlarından ve kulakları ve ağızlarından gemi direkleri gibi âteşler hevâya saçılıp her biri birer ağaçdan oyulmuş balık çırnıklarına ve at leşleri ve sığır leşleri ve gemi direklerine deve ölülerine binüp ellerinde yılan ve evrenler ve ipler ve âdem ve at ve deve kelleleri ile hevâda uçarak Abaza seherel[er]i ve bu Çerkez oburları gök yüzünde birbirlerine girüp ol gece bu iki kavmin câdûları ber-hevâ eyle ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl eylediler.

Niçe bin gûne gıjıldı ve sayha-i elîmlerden kulaklarımız sağır olup cümlemize bir dehşet el verüp kâmil altı sâ'at germâ-germ ceng-i azîm mütemâdî olup üzerlerimize keçe ve hasîr ve sırik pâreleri düşmeğe başladı, ardı sıra âdem ve at ve deve kelleleri ve leşleri düşmeğe başladı. Andan küp kırıkları ve tekne pâreleri ve araba tekerlekleri pâreleri ve furûn silecek sırikli söykeler ve abâ ve kebe ve pösdeki ve (...) ve tebeşirler düşmeğe başla yınca taşrada olan atlarımız gıriv ü feryâd ve feza' u çeza' dan ve âteş-i azîm yere yağup saçıldığından niçe atlarımız boşanup güc ile zabt etdik.

Andan yedi dâne Çerkez oburuyla yedi dâne Abaza câdûları birbirlerine sarılıp birbirlerinin gerdânları altlarına başların sokup yere düştüler. Çerkesler seğirdüp birbirlerinden ırdılar, ammâ iki Çerkes oburunun gerdânından Abaza oburu Çerkes'in kanın içüp ölmüş, ammâ beşi sağ ve yedi aded Abaza câdûlarının beşi yine yerden ber-hevâ olup gitdiler. Çerkes oburunun kanın emen iki nefer Abaza câdûların ol mahalde Çerkesler âteşe yakdılar.

El-hâsıl ol gece iki kavim oburlarının tâ horoslar ötmeğe başlayınca seyr [ü] temâşâların edüp evc-i semâda ol kadar savaş-ı perhâş uğraş olmuşdur kim ne diller ile ta'bîr ve ne kalemler ile tahrîr olmayup ol gece giriv [ü] feryâd ve ra'd [u] berk sayhasından ve **havf [ü] haşyet ve dehşetimizden** aslâ gözümüze hâb-ı râhat girmeyüp horoslar ötdükden sonra cümle câdûlar târumâr olup gâ'ib olurken bir kütürdü dahi kopup gökde[n] yere ve orman [ve] dağlara azîm şeyler düştü.

Ba'de[hu] [152a] ale's-sabâh bir hayli yârân pür-silâh eyleyüp hevâda oburların ceng ettiği mahalli zemînine vardık. Yeryüzünde at ve eşek ve hınzîrlar ve küp ve davullar ve tekne ve uçları sııklı furûn paçavraları ve birkaç dâne fil-i Mengerûsî leşleri ve mezârdan çıkmış âdem leşleri ve bardak ve çanak [ve] hasîr ve yılan ve çıyan ve keçiler ve koyunlar ve ayuların ölüleridir ve niçe yüz bin gûne mûhiş şeylerden zemîn-i çemenzâr görünmez olmuş. Ve ba'zı ayağı demirli esîr-i âdem leşleri ve gûnâ-gûn şişmiş hayvânât leşleri çok idi.

El-hâsıl hakîr bu asıl şeylere gâyet münkir idim, ammâ bizimle olan askerinin niçe bini görüp hayretde kaldılar. Ve mukaddemâ anlarda görmüş âdemler çok idi. Ammâ Çerkes kişileri yemîn edüp "Kırk elli yıldan berü bu mertebe vefret üzre oburların cenglerin görmemiş idik" [de]diler. Ammâ gayri zamân beş on dânesi birbirleriyle yerde arabalarıyla ve küpleriyle ceng ederken hevâyâ da çıkarlardı, ammâ bu gece aceb temâşâ oldu, dediler.

Nev'-i diğeri-i ibret-nümâ-yı obur: Bir obur dahi hayâtda gezerken anı kimse bilmez, ammâ vakti gelüp kudurdukda bir âdemi yâhûd evlâdını obur bulup yâhûd suya girüp uryân bulup ol âdemi kucaklayup kulağından kanın emüp koyverir.

Hemân ol âdem günden güne hasta olup bire meded beni obur döğdü ve kulağımdan kanım içdi, deyü haber edüp obur tanıtıcılara mâl verüp tanıtıcılar şehr-i pişkövleri ve kabakları gezerken görürler kim âdem kanı içmeden obur olup gözleri tâs-ı pür-hûna dönmüş. Anı dutup birkaç gün zencîrler ile bağlayup ve boğazına ve ayaklarına hasır ipleri bağlarlar, zîrâ gayri bâğ ve badrık dutmazlar. Üç günde haps iken oburluğu günden güne zâhir olup "Fülân âdemin kanın ben içdim. İştde kulağım ardında kanı vardır. Bana sürdüm ki obur dedelerimin ve obur atalarımın yanına gömüldüğüm zamân vücûdum çürümeyüp yine birkaç kerre dirilüp gök yüzünde ceng etmek için ve çok yaşamak için etdim" dedikde cümlenin icâzetiyle bu oburun göbeğine yine böğürtlen kazığı saplayup kanından hasta olup kanı içilen âdemin yüzüne gözüne obur kanın sürünce bi-emrillâhi te'âlâ hasta şifâ bulup oburu âteşe yakarlar.

Ammâ bu obur sehârları ve sehereleri başka bir soydur. Anlardan hazer edüp kavmi-i Çerkez değme âdeme kız verüp kız almaz. İşte bu diyâr-ı Çerkesde gerçi tâ'ûn yoktur, ammâ bu obur derdi hakkâ ki tâ'ûn-ı ekberden eşedir. Ekseriyyâ diyâr-ı Maskov'da ve Kazak'da ve Leh ve Çeh'de olağandır, *ne'üzü billâh*, ammâ Rûm'da kara koncoloz olması mukarrerdir *ve's-selâm*.

Fear From Nature

Footnote 131

Volume 2, p. 72

Ğidemez def' sakınmağla kazâyı kimse

Bin sakınsan yine ön son olacak olsa gerek

mazmûnu üzre üçüncü gün vakt-i zuhrda bi-emrillah bir kum gelüp sandalı baş aşağı edüp hakîr dahi baş aşağı deryâyâ düşüp cân havliyle şinâverlikde bi-sehl mahâretimiz olması sebebiyle el kol atarak çabalıyarak Cenâb-ı Hakk'a bir âh-ı dil-sûz çeküp Hazret-i Kur'ân-ı Azîm'i ve Furkân-ı Mecîd'i derûn-ı dilden şeffî' dutup cemî'î ziyâret etdiğim kibâr-ı evliyâullahın rûhâniyyetlerinden derûnîce istimdâd taleb edince Cenâb-ı İzzet derûnuma bir âteş halk edüp kalb âyinesi mücellâ olup derûn-ı dilden Kelîme-i Tevhîd'e meşgûl olup gâyet tesellî-i hâtır buldum kim seyâhat etdiğim diyârlarda ehl-i hâl kimesneler hâtırına gelüp **havf u haşyetden** berî olup cân başıma gelüp temevvüc-i deryâda bî-bâk u bî-pervâ gavvâs-vâr yüzüp kâh âlî ve kâh süflî deryâda sehl şinâverlik ederken ol Kâdir [u] Kayyûm ve Perverdigâr-ı Lem-yezel [i]râdet-i ezelsi bu imş kim bu abd-i âsîyi halâs ide. Ânî gördüm mukaddemâ sandalımız yanına gelen tavîl ü arîz mezkûr kovuş tahtası yanından ubûr ederken hemân hakîr cüst u çâbük ve çâlâklık edüp bu Bahr-i siyâh-ı bî-emânda gark olmadan ise bu levhaya sarılayım deyüp cân havliyle tahtaya sarılıp her-çi bâd-âbâd deyüp cân bâzârında cânbâzlık edüp levha-i azîme yılan gibi sarılıp gûyâ deryâda Hazret-i Hızır'a râst geldim ve sandal içre olan refiklerimden haberim olmayup gâ'ib oldular. Hakîr bu hâl üzre kâh sovuksan kâh talattum-ı deryâ havfından Bahr-i siyâh üzre galtân u cünbân ederek emvâc-ı bî-emânda ser-gerdân-ı hayrân iken gerü tarafda deryâda bir feryâd kopdu.

Volume 4, p. 362

Evsâf-ı kal'a-i Yeni Ruhbe: Evlâd-ı Arab mâbeyninde Ruhbe-i Cedîd derler, kavm-i Ekrâd-ı Sincâr, Künişset Ruhbân derler ya'nî Ruhbân Kilisesi derler. Moğol kavmi Pül Muğân derler. Bu kal'a eyâlet-i Ruha hükmünde kal'a-i Sincâr ile müşâdır. Sincâr'ın dahi cânib-i şarkîsi hâk-i Nasîbîn ile müşâdır. Ammâ bu Yeni Ruhbe

kal'asını ibtidâ binâ eden Mısır pâdişâhlarından Sultân Berkuk sene 777 târîhinde binâ etmiştir. Zîrâ bu diyârda anların Acem ile Haleb ve Urfa için çok ceng [ü] cidâl bâzgeşleri olup anınçün bu Ruhbe kal'asın müceddeden bir til-i türâb püšte-i âlî üzre bir seng-i mutarraş kal'a-i ra'nâ inşâ etdirmişdir ammâ gâyet sa'b hisâr-ı üstüvârdır lâkin küçükdür. Bu dahi cezîre-i Dücle

ve nehr-i Furât kenârında vâki'dir. Ve cümle ahâlî-i Ruhbe nehr-i Furât'dan nûş ederler. Derûn-ı kal'ada elli mikdârı hâne-i sağırleri ve medfa-i şâhî darbzenleri ve dizdârı ve kal'a neferâtları ve Urfa paşası tarafından hâkimi vardır.

Ve nehr-i Furât sâhilinde bostân u bâğlı u bâğçeli ve Câmî'-i Berkuk Şâh'lı ma'mûr kasabacıdır. Ammâ Urbân eşirrâsından mahsûllerin halâs idemezler.

Ve Ruhbe-i Atîk: Bu Ruhbe-i Cedîd'e bir menzil karîbdır ve Ruhbe-i Atîk dahi Urfa eyâletindedir ammâ bu Ruhbe-i Cedîd Şâm'dan ve Haleb'den gelen âyende vü revende tüccârânın memerr-i nâsıdır kim Ane kal'ası ve Seleme kal'ası üzre gidüp kâh sâhil-i Furât ile kâh çölistân u berr ü beyâbân ile Bağdâd'a ve kal'a-i Tikrit'e ve kal'a-i Musul'a ve eğer isterlerse şehr-i Nasîbîn'e gelir şâhrâh üzre bu kal'a-i Yeni Ruhbe binâ olunmuşdur. Andan iki günde bu Yeni Ruhbe'yi temâşâ edüp yine iki günde şehr-i Nasîbîn'e gelindi. Andan yine râh-ı Bağdâd'a azîmet edüp 7 sâ'atde **çölistân içre şiddet-i hâr çekerek arslan u zi'b havflerin çekerek** ve erneb ü gazâl ve himâr-ı beyâbânî sayd ederek

Footnote 132

Volume 2, p. 70

Ser-güzeşt [ü] ser-encâm-ı Evliyâ-yı bî-riyâ

Şimâl cânibinde Ayaya dağları ve Balıklava kurbunda Suluyar dağları gâ'ib olup Sinop ve Amasıra dağları dahi önümüzde nâm [u] nişânı yok bir girdâb-ı elîmde kâh

eyyâm-ı muvâfık ve kâh eyyâm-ı nâ-muvâfık ile bir gün bir gicede deryâ-yı bî-emân içre çalkanup ne cânibe gideceğimiz nâ-ma'lûm oldu. Âhirü'l-emr "*Ol engîn nâ-mübbârekde ne reh ne râhber peydâ*" mazmûnunca güneş deryâda doğar ve deryâda batar. Bu gûne bir girdâb-ı gamda talattum-ı deryâ ile serserî gezerken hikmet-i Hudâ gün doğusu rûzgârı tarafında evc-i semâda kara bulutlar zâhir olur.

Footnote 134

Volume 1, pp. 15-16

Üçüncü fasıl Bahr-i siyâh fethi beyânındadır

Ulûm-ı hey'ete mâlik olan müverrihînin kavlı-i sahîhleri üzre Karadeniz Tûfân-ı Nûh zulemâtı suyundan kalmış bir bahr-i amîkdir kim umku seksen kulaç fecc-i amîk bir bahr-i siyâhdır kim kable't-Tûfân Akdeniz'e munsab olmayup İslâmbol kurbünde hâlâ Karadeniz Boğazı olan mahalde nihâyet bulmuş idi.

Ol asırda Macaristân'da Salanta sahrâları ve Dobraçin ve Keçkemet ve Gingöş ve Peşte sahrâları ve Sirem ve Semendire vâdîleri serâpâ Karadeniz olup Venedik körfezi sâhilinde Dodoşka vilâyetinde mezkûr Karadeniz Venedik körfezine munsab olduğu yerler hâlâ nümâyândır. Hattâ Silisre eyâletinde Pravadi kal'ası evc-i semâya ser çekmiş bir kal'a-i bâlâdır, ol asırda bu kal'a lebi deryâda imiş. Hâlâ keştîler bağlamak için demir halkalar vardır, durur ve zamân-ı kadîmde gemi küpeşterleri ve bodostomaları kayalara dokunmaktan rahnedâr etdikleri yerler ayân u beyândır. Ve Karadeniz'in bir alâmeti dahi cezîre-i Kırım içre Bâğçesarây'a bir merhale karîb Menkûb kal'ası derler ebr-i nîlgûna ser çekmiş bir kal'a-i ser-bülenddir, anda dahi keştîler yatacak limanlar ve kayalar üzre keştî bağlamak için amûd-ı muntelhâlar vardır.

Cezîre-i Kırım ve Sahrâ-yı Heyhât ve Deşt-i Kıpçağ ve bi'l-cümle Diyâr-ı Sakâlibe serâpâ Karadeniz imiş kim bir fırkası dahi Bahr-i Harez'e ya'nî Gîlân ve Demirkapu denizine munsab olurmuş.

Hattâ bu hakîr-i kesirü't-taksîr sene (---) târîhinde İslâm Geray Hân asrında Maskov seferine giderken asker-i Tatar-ı adû-şikâr ile Heyhât sahrâsında Kertmeli ve Biyim ve Eşim nâm yurdlarda tüşün verüp meks etdükde on kerre yüz bin sabâ-sür'at esb-i tâzîlere su vermek için eşmeler hafir ederken rimâl-ı türâb içre deniz mahlûkâtının alâmetleri çıkardı. Meselâ yengeç ve kerevit ve midye ve istiridye misilli haşerâtların kabukları zâhir olurdu. Andan anlanır kim Heyhât vâdîsi dahi Karadeniz imiş. Âye[t]
[9b]

Ba'dehu Mâlikü'l-mülk, Fâ'il-i muhtâr Allâh rû-yı arzı bir gûne sûrete dahi komak için İskender-i Zülkarneyn'i halk etdi. Zîrâ "*İzâ erâdellâhu şey'en heyye'e esbâbehu*" mazmûnu üzre hübü't-ı Âdem'den 5075 sene sonra edîm-i arzda İskender-i Kübrâ cihângîr pâdişâh olup cem'î pâdişâhlar kendüye mutî' [ü] münkâd oldular. Ammâ Yûnâniyân'dan Makdonya ve İzmirne sâhibi Kaydefâ İskender'e ser-fürû etmeyüp hasm-ı kavî olup İskender bu Kaydefâ mülküne bir vech ile zafer bulmayup âhir İskender terk-i tecrîd olup seyâhat ile Kaydefâ'nın diyârına kadem basup Kaydefâ Ana'nın dîvânına dâhil olup tarz [u] tavrın ve re'y [ü] tedbîr [u] cünbüş [ü] harekâtın tecessüs ederken Hikmet-i Hudâ İskender'i Kaydefâ askeri bilüp kayd [u] bend ile Kaydefâ huzûrına getirüp mukaddemâ Kaydefâ İskender'in sûretin nakş etdirmiş idi, ol timsâle İskender'i rûbâr edince bildiler kim İskender'dir. Amân vermeyüp İskender'i Kay-defâ haps edüp niçe zamân İskender habsde kaldı. Âhir Kaydefâ İskender'i hapsden ıtlâk edüp kendü ile ceng etmeyeceğine ve kılıç çekmeyeceğine İskender'e yemîn verüp âzâd etdi. Andan İskender kûh-ı Elbürz

dâmeninde pâ-yı tahtı olan Irâk-ı Dâdyân'a gelüp cümle hukemâları ile müşâvere etdiler. Vüzerâ-yı İskender eyitdiler.

"Pâdişâhım Kaydefâ nâm avretin ne haysiyyeti ola, deryâ-misâl asker ile üzerine varup elin, vilâyetin harâb u yebâb, halkın dendân-ı tîğdan geçirüp ciğerlerin kebâb edelim" dediklerinde İskender eyitdi: "*El-kerîmü izâ ahide vefâh*, kaçan Kaydefâ beni hapisden ıtlâk etdükde üzerine asker ve kılıç çekmemek için ahd [ü] mîsak etdim, buna bir ilâc edin kim Kaydefâ'dan intikâm alam" dedikde hemân Hazret-i Hızır baş kaldırup eydir:

"Yâ İskender, eğer Kaydefâ'dan intikâm alam dersen ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl dahi olmaya, hemân Karadeniz'i şehri Makdonya kurbünden kesüp Akdeniz'e munsab eyle. Kaydefâ'nın cemî'i dâr [u] diyârları gark-ı âb olup intikâm alırsın ve ahd [ü] emânına dahi durmuş olursun" dedikde cemî'i hukemâ-yı İskender "*Bârekallâh ilhâm-ı Rabbânî ile re'y [ü] tedbîr-i ahsen bu ola*" deyü cümle hukemâ-yı kudemâ-yı nüdemâ-yı mühendisîn Karadeniz ile Akdeniz'in irtifâ'ın alup Bahr-i Siyâh'ı irtifâ' üzre bulup yedi kerre yüz bin kûhken ummâller cem' edüp Karadeniz'in kat'ına mübâşeret edüp Hazret-i Hızır hafr üzre mübâşir idi. Zîrâ Hazret-i Hızır İskender-i Zülkarneyn'in askerî tâ'ifesinden idi. Nübüvvetinde ihtilâf vardır, ammâ nebî diyenler çokdur. İskender ile zulemâta varup âb-ı hayât Hızır'a müyesser olup hâlâ zindedir. Ve Hazret-i Mûsâ ile refik olduğu Kur'ân-ı azîm ile sâbitdir kim âye[t] (Kur'an Kefh 78: "O şöyle söyledi: 'İşte bu, seninle benim ayrılmamı gerektiriyor; dayanamadığım işlerin yorumunu sana anlatacağım'" âyeti delîl-i kat'îdir. Hâlâ deryâ hizmetine me'mûrdur kim Karadeniz'i Akdeniz'e mahlût etmeğe sebep Hızır Nebî olmuşdur kim Cenâb-ı İzzet anları sebep halk etmişdir.

Netîce-i merâm deryâ-misâl asker-i ummâlân ile Karadeniz'i kat' ederken feth olunması karîb olunca Hızır'ın re'yiyle ehl-i İslâm'a zulm edüp ücretlerin kat'

ederlerdi. Keferelere istimâletler verüp ücretlerin pîşîn verirlerdi. Tâ ki bu hâl üzere üç sene tamâm olunca Karadeniz yol bulup cemî'i kefereleri gark edüp ehl-i İslâm'dan ferd-i âferîdeye zarar olmayup Kaydefâ'nın şehirlerinden Makdonya'yı ve Eski İstamboliyye'yi ve şehir-i Liryoz'u ve kal'a-i Yoroz'u ve'l-hâsıl bin yedi yüz pâre şehri gark edüp Kaydefâ ve askerinden bir cân rehâ bulmayup gark-ı âb oldular.

Beyt:

Fursatında düşmene veren amân

Kaydefâ gibi olısar bî-gümân.

Ammâ ol asırda Karadeniz ile Akdeniz mâbeyninde niçe bin kurâ ve kasâbâtlar ve şehir-i mu'azzamlar var idi. İslâmbol'un Sarâyburnu ile Üsküdar mabeyninde şehir-i Makdonya var idi. Yedi yüz germ-âbe ılıcalı bir şehir-i azîm idi. Gark-ı âb olup İskender-i Kübrâ bu takrîb ile Kaydefâ'dan intikâm alup Sarâyburnu'nda Makdonya şehrin ta'mîr etmeğe mübâşeret etdi. {Ol zamândan beri Macar diyârları ve Sirem ve Semendire sahrâları ve Leh ve Çeh ve Kırım ve Kamerü'l-kum ve Deşt-i Kıpçağ ve Heyhât vâdîleri deryâdan küşâde olup mesken [ü] me'vâ İremezâtü'l-imâd misillü ferah-fezâ yerler olup benî âdem ve gayrı hayvânât için kân-ı giyâhât [ve] mezâri'ât yerleri oldu}.

Fear From God

Footnote 139

Volume 2, pp. 214-215

Der-beyân-ı musîbet-i nehr-i Kızılırmak: Paşanın cümle iki yüz katar devesi ve yüz katar katırları ubûr edüp hakîr dahi katarımla ve kethüdânın katarıyla Allah Allah diyerek güzer edüp cümle ağırlıklar kasaba-i Kurdsarâyı'na gidüp hakîr ve paşa kethüdâsı Kızılırmak kenarında sâ'ir ağavâtların ağırlıkları ubûr etme(ğe)lerine

muntazır olup vakt-i gâfi'î'de tahmîl olunan Paşa hazînesi katarı ve sâ'ir ağavâtların bâr [u] bengâhları ve katar mehârları sâhil-i nehr-i Ahmer'e gelüp kulağuzlarıyla nehre girince bî-emr-i Hudâ bir dipi ve boran ve zulumât ve ra'd ve berk u sâika ve talattum-ı ırmak cûş [u] hurûşa gelüp paşa katarı ve bu kadar eşter ü üstür ve seyishâneler rûy-ı nehre yayılıp Allah! Allah! diye yüz bin renc [u] anâ ile ubûr ederken kemer-i katarı nehr toparlayup kimi bâlâ, kimi zîr ve kimi gark-ı âb olup güzer ederken hikmet-i Hudâ Kızılırmak Kızılderyâ-misâl temevvüc edüp cûş u hurûş ederek harman cirmi buz pâreleri cereyân etmeğe başladı. Meğer Çâşnigîr Köprüsü kurbunda bir kaç gün imiş, ırmak donup sedd olmuş. Bi-emri Hudâ bu mahalde boşanup bu kadar hayvânât ve bu kadar benî Âdemi birbirine mahlut edüp hâr-ı hâşâk-vâr bu kadar nüfûsu torlayup ve toplayup götürmede. Böyle iken yine karşı tarafda ağırlıklar nehre girmedi. Beri tarafda olan mâl sâhibleri cân ve baş oynadan şebbâzlara "Amân ey ümmet-i Muhammed, amân" deyü feryâd ederler. Paşa bu mahalde karşı taraftan mehterhânesin döğerek gelüp bu hâli gördükde Kurdsarâyı kasabası re'âyâlarına ve askerın eli ayağı dutanlarına ihsân [u] in'âmı bezl edüp "Bre Gâzîler! Katar ve deve ve seyishâne kurtarana! Ve mâl u menâl halâs edene!" va'de-i kerîmeler edüp askerın kimi beri taraftan, kimi karşı tarafda nehr kenarınca piyâde ve atlı feryâd ederek seğirdirler. Niçe cür'et sâhibi yiğitler gavvâs-vâr ol şiddet-i şitâda yah-pâreler içre şinâverlik ve erlik ve server-i hünerverlik eder, kimi gark olup gider, deve, katar ve benî Âdem birbirlerine mülemma' olup kimi gark olup kimi bârından halâs olup bir kenara çıkar. Ol mahalde bir yiğit gördüm. Vekîlharc Ağa "Baban rûhîçün olsun bana bir kupa rakı ver. Soyunup suya gireyim" der. Ammâ ba'zı Kürd ve Türkmânın server yiğitleri ol şiddet-i şitâda soyunup şinâverlik ederek niçe deve katar ve seyishâneler halâs {idüp} tarafeyne geçirdi. Ammâ karşı tarafa geçirenin esbabı beri tarafda kalup yanında esbâbın verir âdem

bulunmayup çok âdemler buyup dondu. Ve niçe şehbâzlar atından ayrılıp gark-ı âb oldu. Ancak buz pâreleri gelmeden ve Kızılırmak ummân olmadan mukaddem ubûr eden ağırlıklar halâs olup ba‘dehû güzer edenlerden çok cân ve çok hussân ve bî-hisâb katır yüküyle ga‘ib olup develer çok halâs olup azı gark oldu. Yüz altmış âdem ga‘ib olup gayrı devâbât makûlesi binden mütecâviz idi. [351b] Hulâsa-i kelâm vakt-i seherden tâ vakt-i asra varınca bu kadar mâl-ı firâvân gark olup bu kadar benî adem nâ-bûd [u] nâ-peydâ olup bu ka-dar mâl [u] menâlden ve kul ve karavaşdan ayrılıp fülûs-i ahmere muhtâc olup piyâde kalmış ağanın hadd [u] pâyânı yok idi. Ve ekseriyyâ gark olanlar karakullukçu ve harbende ve sekbân ve sarıca idi. Âb-ı revân ile rûh-ı revânları kimi firdevse, kimi hannâse revâne olup rûy-ı dünyâda cehennem şitâsından halâs oldular. Ammâ hikmet-i Hudâ bu kadar mâl u hay-vânât ve benî Âdemler gark olup vakt-i asr ki oldu, şiddet-i şitâ ve temevvüc-i nehr ve buz pâreleri kalmayup ba‘de'l-asr ubûr eden tatar ve deli ve gönüllü ve vâcibü'r-ri‘âye ağalar bî-bâk u bî-pervâ selâmetle ubûr etdiler.

Netice-i mâ-vaka‘a âlâm-ı şedâ’idi beyân eder: Evvelâ der-i devlet-masîrde ser-i kârda olan vü[ze]râ ve vükelâ bî-garaz kimse gerekdir kim hazz-ı nefsiçün bir vezîri ve sâ’ir mîr-i livâyı ve sâ’ir mîr-i mîrânları şiddet-i şitâda bî-mûcib senesi temâm olmadan ol şiddet-i şitâda azl edüp bu kadar askeriyle ol vezîr der-i devlete gelem derken, gelme dinilüp ve bir mansıb ihsân olunmayup başına kâs ideler. Ol dahi cânı havfîne düşüp bu kadar bin haşerâtı başına cem‘ edüp beş on ay re‘âyâ vü berâyâ üzre konup göçerek, yiyüp içerek cây-ı menâs arar. Bir vezîr dahi anın mansıbına ol şitâda gidüp ol râh üzre pâyâmâl olan re‘âyânın ve gark-ı âb olan devâbât [u] benî Âdemin günâhları ulü'l-emr üzredir.

Hattâ *alimallah ve şehidallah ve kefâ billah, Muhammeden Resûlullah* manzûrumuz olan niçe bin mevâdâtlar vardır. Ammâ cümleden biri bu sene-i nâ-mübârek

zemistânda Erzurûm'dan çıktığımız mahallerde Çardaklıbeli nâm mahalli bu kadar haşerât-ı avân yüz bin âlâm-ı şedâ'id çekerek aşup Kurdderesi köyüne dâhil olup ibâdullahın ehl [u] iyâllerini kapudan taşra ihrâc edüp ma'sûmuyla beşikleri kar üzre fırladup üç ma'sûm-ı pâk merhûm olup niçe hâneleri münhedim edüp âteş yakdılar. Hattâ gark-ı b[a] sebab ibâdullah bu Kızılırmak'da gark olan mahlûk-ı Hudâ'nın aslı, Allahu a'lem beddu'âya uğramışlardır. Zîrâ bir gün kal'a-i Gümüş'den kalkup Dankazâ nâm mahalde Köse Şa'bân Paşa Çiftliği nâm karyede meks olunduğu gün Direklibel'de eli ayağı donup destereyle kesilen âdemleri ısıcak odalara komak için kırk elli hânenin nisvânlarını evlâd [u] iyâlleri ve kundakdaki ma'sûm-larıyla kar üzre bıraktılar ve niçe hâne sâhibleri rızâ vermedikleriyçün sekbân ve sarıca ve karakullukçu haşerâtları re'âyâ vü berâyâ ve hâne sâhiblerine eyle balta urdular kim niçesi mecrûh oldu ve yetmiş seksen aded re'âyâ fukarâların şartlayup nâ-şer'î hâm teklîfler edüp bir kaç mü'eddebe havâtînleri müte'ezzî edüp ma'sûmların kundaklarıyla kar üzre bıraktılar. Bu hâl-i pür-melâli ahâlî-i beled görüp hûn-ı sirişkle ciğer dağladılar. Derhâl paşaya gelüp tazallüm edüp ağladılar. Ne çâre paşa dahi anlara muhtâc bir alay eli ayağı donmuş sekbân ve sarıca mel'ûnlarıdır. Âhir ıgâmâz-ı ayn etdi. Hakîr-i pür-taksîr bu hâli görüp "Âyâ! Ol "Kur'an, Al-i İmran, 37: ... aziz ve intikam sahibidir." Allah bir gün bu askere ne gûne belâ nâzil eder" deyü **havf [ü] haşyetimden,**

CHAPTER TWO: FEAR IN THE CASE OF İBŞİR MUSTAFA PASHA

Fear From İbşir Pasha the Suppressor of Revolts

Footnote 168

Volume 1, p. 129

Fütûhât-ı Râbi' İnhizâm-ı mağdûr Varvar Alî Paşa be-dest-i Fâ'in İpşir Paşa

Bâlâda tahrîr olunduğu üzre bî-günâh Varvar azli ihtiyâr edüp İpşir'in avretin İbrâhîm Hân'a na-şer'î vermeyüp Tokat kal'asında Perî Hân Hâtûn'u emânet koyup netîce-i merâm İslâmbol'a gelirken zâlim İpşir fâ'in ü hâ'in,

"Babam sen benim ehlim için azli kabûl eyledin, ben dahi senin ile yek-dil [ü] yek-cihet şerî'at kapusu İslâmbol'a giderim" deyüp Varvar'a hâb-ı hargûş verüp bir gün Çerkeş nâm mahalde ale'l-gafle Varvar'ı basup niçe bin âdemin kırup Varvar'ı şehîd edüp kellesin Der-i devlete gönderüp Sivas eyâleti İpşir'e tevcîh olundu.

Footnote 170

Volume 2, pp. 230-231

[...] Ba'dehû kapucubaşı emirleri paşanın kapucular kethüdâsı Alî Ağa'ya verüp meğer Hezârpâre Ahmed Paşa tarafından emr-i şerîf gelüp "Düstûr-ı mükerrerim Mehemed Paşasın, emr-i şerîfim vardıkda bir ân ve bir sâ'at durmayıp Erzurûm Karsı eyâletin sana ihsân etmişim. kızılbaş-ı bed-ma'âşın ol taraflarda ısyân u tuğyânı zâhir olmağıla ol serhadlere gitmek elzem-i levâziminden olmağıla ağırlığın birağup ılgar ile varup eyâlet-i Kars'a mutasarrıf olup alâmet-i şerîfeme i'timâd kılâsın" deyü bu mü'ekked emr ile Mustafâ Ağa gelüp emr-i pâdişâhî kırâ'at olundukdan sonra paşa "Emr pâdişâhındır, nola" deyüp ol ân İmâd Ağa'ya bir kîse-i

guruş verüp "Tiz tûğlar gitsin" deyü fermân edüp İmâd Ağa'yı yolladı. Meğer Engürü'de paşanın katline nefir-i âm getiren bu Mustafâ Ağa imiş. Paşa emre aslâ itâ'at etmeyüp Istanoz'dan Murtat [360b] ova câniblerine doğr[u] gitmek fermân olup ol sâ'at Varvar Alî Paşa'dan muhabbetnâmeler ile kapucubaşlarından Melanlı Huseyin Ağa geldi. Netîce-i mektûb-ı muhabbet-üslûb budur kim "Benim veliyyi ni'amın oğlu efendim, sultânım! Mesmû'umuz oldu kim Erzurûm'dan ma'zûl olalı bu şiddet-i şitâda niçe berzahlar çeküp meşakkat-i râh çekerek Kızılırmak geçidinde azîm hasâreler çeküp vâfir âdemleriniz gark-ı âb olmuşdur. El-hükmülillah. Hemân sizler sağ olasız. İnşâallahu Te'âlâ an karîbi'z-zamân Cenâb-ı Bârî yârı kılıp ivazın eder. Bizim ahvâl-i pür-melâlimizden su'âl ederseniz Âsitâne tarafından bir kapucubaşı hatt-ı şerîf ile Sivas'a gelüp İpşir Paşa oğlumuzun hâtûnu ki Gürcîstân'da Mavrol Hân'ın kerîmesi Perîhân'dır, anı bizden emr-i şerîf ile Sultân İbrâhîm Hân vezîri Ahmed Paşa ilkâsıyla kerreteyn evâmir u hatt-ı şerîfler vârid olup nâ-şer'îdir deyü vermeyüp Tokat kal'asında dizdâra verüp cümle ulemâ ve sulehâ ve meşâyihlere emânetullah deyü sicille kayd edüp verdim. İpşir Paşa oğlum bu ahvâli istimâ' edüp mektûb-ı dürebâr gönderüp buyurmuş kim 'benim efendim ve peder-i azîzim, Allah senden râzî ola. Ehlimi vermemişsin. Eğer verirsen dü cihânda iki elim yakandadır ve rûz-ı mahşerde mes'ûl olursun ve eğer bu husûs için pâdişâh tarafından bir ser-encâm çekersin. Her ne gûne maksûd [u] merâmına göre yoluna bin cân ile yüz bin baş ve İpşir oğlunun başı yoluna fedâdır' deyü mektûbları geldi. Bu mahallerde İpşir'in hâtûnun pâdişâha nâ-şer'î vermediğim pâdişâhın mesmû'-ı hümâyûnları olıcak Sivas'dan bizi ma'zûl edüp iki def'a katlimize hatt-ı şerîfler gelüp avret hatiriyçün avret sözüne uyan avretten kötüdür, deyü hamd-ı Hudâ başımız vermeyüp Sivas'dan ma'zûlen yedi bin asker ile hâlâ Turhal sahrâsında basîret üzre olup meks edüp günden güne tevâbî'lerimiz gelüp cem' olmadadır. Ve

İpşir Paşa oğlum Karaman eyâletiyle gelüp ve niçe ma'zûl mîr-i mîrânlar ve sâ'ir ümerâlar gelüp cem'iyet-i kübrâ ile Üsküdar'a varup şer' ile da'vâmız görüp yetmiş kimesnenin katlin isteriz. **Bir vezîr oğlu vezîrsin, mührü sana, Mısır'ı bana, İpşir oğluma Şâm'ı, Süleymân Paşa oğluma Bağdâd'ı, Çavuşzâde oğluma Haleb'i, Melek Ahmed Paşa oğluma Erzurûm'u** isteriz. İmdi benim efendim oğlu efendim, bu mektûb-ı muhabbet-üslûbumuz varup vüsûl buldukda bir ân ve bir sâ'at durmayup kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek biri birimizle haberleşerek deryâ-misâl asker ile gelüp Bursa altında cem' olavuz ve yedi vezîr ve on mîr-i mîrân ve bî-hisâb mîr-i livâlar ile yek-dil [ü] yek-cihet olup adl-i adâlet edüp bir beyza-i mürğu bir akçeye alarak Âsitâne-i sa'adet tarafına varup murâfa'a-i şer' olavuz", deyü eblehâne mektûblar tahrîr eylemiş. Paşa mektûbları kırâ'at edüp hakîre eydür: "Ne ahmak herifdir. Mektûbunda cemî'î hamâkatin ve bî-tedbîrliğin ifşâ etmek için hâl-i dilin i'lâm eylemiş.

Footnote 171

Volume 2, p. 198

{Sene (---) târîhinde Varvar Alî Paşa'nın celâlî olması sebebi ve Defterdârzâde Mehemed Paşa'nın imdâdına gidüp isyânların bildirir}

"Benim oğlum! İbrâhîm Hân vezîri Hezârpâre Ahmed Paşa on bir vezîri katl etmişdir. Bizi dahi eyâlet-i Sivas'dan ma'zûl edüp İpşir Paşa'nın hâtûnu, Gürcîstân Hâkimi Mavrol Hân kızı Perî Hân'ı İbrâhîm Hân'a göndermediğim için üç kerre başıma kapucubaşılar ve hasekîler gelüp hamd-i Hudâ başım vermeyüp Âsitâne-i sa'âdetde cümle vüzerâ ve vükelâ ve a'yân-ı kibârdan ve yedi ocak halkından mektûblar ve Vâlîde Sultân'dan tezkireler gelüp ayak sürüyerek deryâ-misâl asker ile Üsküdar'a gelüp şer'ile da'vâm vardır deyüp Vezîr'i ve Cinci'yi ve Müfti'yi ve

Mülakkab kadı'asker'i ve Bektâş Ağa'yı ve Çelebi Kethüdâ'yı ve Muslihiddîn Ağa'yı ve Kara Çavuş'u isteyetin, demişler. İşte benim oğlum! Ben azîm asker ile Sivas'dan ma'zûl olup der-i devlete Çavuşzâde Mehemed Paşa ve halâlin İbrâhîm Hân'a vermediğim İpşir Paşa oğlum ve Şehsüvâr oğlu Gâzî Paşa oğlum ve Kütahiyye Paşası Küçük Çavuş oğlum, hâsıl-ı kelâm üç vezîr ve yedi mîr-i mîrân ve on bir mîr-i livâ ordu-yı İslâmîma cem' olup Âsitâne tarafına müteveccih olmak üzreyiz. Eğer sen de Ahmed Paşa'dan başın kurtarmak murâdın ise Tokat kal'ası altında senin ile mülâkât olup yek dil [ü] yek cihet der-i devlet tarafına gideğem. Umayızdır kim yâ taht ola, yâ baht" deyü Varvar Alî Paşa'nın bu gûne mektûbu şehr-i Erzincân'da geldikde kırâ'at edüp mefhûm-ı ma'lûm-ı şerîfleri oldukda cümle ağavâtlarıyla meşveret edüp cümle **levendât makûlesi** "Uğuruna ölürüz Bismillah". deyüp ol niyyete Fâtiha tilâvet olunup Varvar Alî Paşa ile celâlî olmağıla, azîmet edüp tuğlarla Alacaatlı Hasan Ağa, bin aded güzîde asker ile zahîreciler ve kilârcı ve matbah emîniyle konakçı olup tuğ ile bir gün mukaddem talî'a-i asker olup Varvar Alî Paşa'ya mektûblar tahrîr olunup "İnşâallahu'r-Rahmân senin ile Âsitâne tarafına gitmek üzreyiz" deyü yemîn billah ile muhabbetnâmeleri âşnigîrbaşı Siyâvuş Paşa ile Varvar'a varmağa gönderildi. Hakîrin aklı başından gidüp bir katar mâlûm ve hayli menâlim olup "Ayâ! Bu kadar mâl ile hâlim neye müncer olur" deyü teşvîşe düşüp "Ayâ! Bâr-ı sakîli bu erba'în ve zemherîr günlerinde

"es-Seferu kıt'atun mine's-sakar ve lev-kâne fersahen"

mazmûnu üzre bu âlâm-ı şedâ'id günlerinde bârımı kankı diyâr-ı yârime emânet verüp sebük-bâr kalup huddâmlarımla birer at ve birer kılıç ile kalsam" deyü efkâre düşüp

Footnote 172

{Sebeb-i sûret-i mektûb-ı Defterdârzâde Mehemmed Paşa}

"Tiz devât ve kalem" deyü kilik-i cevâhirin yed-i tûlâsına alup derûn-ı dilinde olan gencîne-i ma'ânî kufline küşâde kılup dürr-i cevâhir nisâr edüp "El-ma'nâ fi batnı's-şâ'ir"i zebân-ı hâle getirüp niçe elfâz-ı tumturak ile bir nasîhatnâme ve niçe ta'n-âmîz san'at-ı şî'riyyeli rumûz-ı künûzlu esrâra müte'allık pendler tahrîr eyledi. Zîrâ kendileri ilm-i inşâda Ünsî-i sâni ve Tâcizâde Ca'fer Çelebi ve Aliy-yi Ma'nî idi ve elvân-ı kalem ile hüsn-ı hatta mâlik bir seri'u'l-kalem ve beyne'l-akrân mümtâz-ı ilm olmuşdu. Ve gâyetü'l-gâye tîz-dest idi. Hattâ peder-i azîzleri merhûm ve mağfûrunleh Mustafâ Paşa, Murâd Hân-ı Râbi'de defterdâr iken kendüler mülâzim ve müderris olmağıla tekmîl-i fûnûn edüp ilm-i lûgatde Kâmûs-ı Ahterî ve Arûz-ı Me'âlî olmuşdu. Hattâ Arab u Acem'den ve Hind u Belh [u] Buhârâ'dan Tataristân'a ve Hân'a bir nâme iktizâ etse Mecd Efendi ve Durak Efendi ve Sıdkî Efendi nâmeleri müsevvede edüp bu efendimiz Defterdârzâdeye verüp tashîh ederek kendü hattıyla nâmeler tahrîr edüp her mülûk huzûruna vardıkda makbûl-ı şehriyârî olup elden ele gezerdi. Ve menâsıb-ı âlîlerde iken aslâ re'îslerine muhtac olmayup cem'î evâmîr ü arzları ve Şehzâde Mehemmed Hân'ın mevlûdü müjdesin ve sâ'ir kılâ'ın fütûhatnâmeleri ve mekâtiblerin ve sâ'ir mürâselâtı cümle kendi hattıyla tahrîr etdüğünden Varvar Alî Paşa'ya dahi kendiler dest-i hatlarıyla muhabbetnâme yazdılar. Zîrâ Varvar Alî Paşa'nın re'îsi Niksârî Halîl Efendi dahi bir münşî-i mustalah, fasîhu'l-lisân ve bedî'u'l-beyân ve rumûz-ı künûz, miftâh-ı ma'ânî ve bir bahr-i ma'ârif kânı kimesne idi. Ana binâ'en Alî Paşa'ya nâme-i muhabbeti kendiler yazdı. Netîce-i kelâmı oldur kim "Benim peder-i azîzim! Mektûb-ı [361a] dürer-bârınızda tahrîr etmişsiz kim bir baş Üsküdar'a dek İpşir oğlum ile ve sâ'ir vüzerâ ve mîr-i mîrânlar ile gidüp şer' ile da'vâm görürüm, buyurmuşuz. Da'vâcın kadı,

yarırcun Allah ola, deyü elsine-i nâsda darb-ı meseli ma'lûm-ı sa'âdet-mendiniz değil midir. Cenâbınızın hod hasmı pâdişâhdır, pâdişâh âdil gerek kim şer' ile da'vâm var diyesiz. Nâ-şer'î bir âdemin ehlin almak murâd edinen imâmın mezâhib-i erba'a fetâvâlarında imâmeti sahîh olmadığı hod azherü mine's-şemsdir. Böyle olan imâma niçe iktidâ edüp niçe mu'âvemet edüp niçe şer' ile da'vâm vardır dersiz ve umûma muhâlefet kuvvet-i hatâdan idüğü ma'lûmunuzdur. Atalar sözün tutmayan hatalar demiş, el mi yaman beğ mi yaman demişler ve Sultân Murâd tâbe serâh hazretleri merhûmun zamânından berü harem-i hâsda perveriş bulup bu sinn-i sâliniz içre bu kadar menâsıb-ı âlîler zabt edüp bu kadar celâlî ve cemâlî ve zorbalı kim ulü'l-emr üzre ısyân [u] tuğyân edenlerin kankısı iflâh [u] ber-hurdâr olup müsmir olmuşdur. Ve karîbü'l-ahd olan Erzurûm'da Celâlî Abaza Paşa bu kadar sene ısyân edüp Sultân Osmân Efendi'min kanı deyü kırk bin yeniçeri kırıp şer' ile da'vâm vardır der idi. Şer'î ve nâ-şer'î da'vâsın kim istimâ' edüp âhir hâli neye müncer oldu. Ve dahi karîbü'l-ahd kim vak'ası mürûr ideli yedi sene olmuşdur, Nasîf Paşazâde Hüseyin Paşa bir yumurtayı bir akçeye alup adl-i adâlet ederim deyü sizin gibi yigirmi bin asker cem edüp Kôr Hazînedâr İbrâhîm Paşa ile Kaysariyye altında ceng edüp Nusaf Paşazâde, Hazînedâr İbrâhîm Paşa'yı şehîd edüp niçe bin askerinin dendân-ı tîğdan geçirüp bu kadar mâl-ı ganâ'im alıp Hüseyin Paşa mansûr u muzaffer oldum deyü Anadolu gibi arz-ı vâsi'a sevâd-ı mu'azzam diyârları birağup şer' ile da'vâm vardır deyü sûret-i hakdan görünüp Üsküdar gibi bir teng dar yire varup şer' ile gezerken şerrile askeri târumâr olup arz-ı mukaddes gibi bir vâsi'atü'l-aktâr diyârı koyup boğazdan Rûmeli gibi edna'l-arz olan dar yire geçüp Varna kurbuna varup anda girîbânın ele verüp Kara Mustafâ Paşa vezîrin huzûruna dip diri getirüp doğram doğram edüp Hüseyin Paşa'yı şehîd edüp başın Bâb-ı Hümâyûn önüne bıraktılar. İmdi benim peder-i azîzim. Bu mektûb-ı muhabbet-üslûbdan me'âl-i kelâm oldur

kim Kara Mustafâ Paşa, mezkûr Nasîf Paşazâde Hüseyin Paşa'yı böyle münhedim edüp katl etdüğü günlerde hâlâ sadria'zam olan Bişin karınlı Semiz Ahmed Paşa anın tezkirecisi idi. Hüseyin Paşa'nın katli cümle bunun re'y [ü] tedbîriyle idi. Hâlâ sadria'zam olup senin hasm-ı kavîn ve adüvv-i cânındır. Elbette Nasîf Paşazâde katli san'atların sana ve bana edicilerdir. Zîrâ Âsitâne'den âdemlerim geldi. Bâb-ı Hümâyûn önünde Gazze makrameleri üzre altı vezîr ve beş mîr-i mîrân kellesi yatarmış. Sakının, el-hazer el-hazer, şer'ile Üsküdar'a gelmen. Zîrâ Devlet-i Âl-i Osmân'a nizâm [u] intizâm veren Hazret-i Hacı Bektâş-ı Velî'dir. Anların halîfelerinden Kemikli Alî Baba nâm bir er-i server, ârif-i billah-ı hünerverdir, Hacı Bektâş-ı Velî, anlara "Var Alî Baba, Üsküdar ile Gekbizziye mâbeyninde bir püştecik vardır, bu âteş ile bu penbeyi bu hokka ile götür. Tâ ki ol püşte üzre vardıkda âteş penbeyi yakdığı yer senin dâr-ı bâkî makâmındır, anda sâkin ol" deyü Hacı Bektâş Alî Dede'ye bu nasîhatları edüp Alî Baba'nın üzerine ism-i a'zam tilâvet edüp üfürür. Var Alî Baba makâmında ecel-i müsemmâna dek sâkin ol. Âl-i Osmân üzre ısyân ile seni geçenlerin kemikleri, üzerinde yığılıp Kemikli Baba nâmıyla cihân-ârâ olasın, deyü eyle Sultân Velî nefes etmiş ve Hacı Bektâş'dan feyz alup gûyâ ol merkezde kutb-ı ricâl gibi bir mutalsam ulu sultândır. Anı, ısyân ile ubûr edenlerin kankısı iflâh [u] ber-hurdâr olmuşdur? **Ve buyurmuşsuz kim İpşir oğlum benimle bilebilir. Bir kılıma bin kelle verir demiş, sizi eyle inandırmış. Sakının, vallahi i'timâd ve i'tikâd etmen. Baş değil bir taş ve lâş ve lâşî vermez. Zîrâ Abaza aşîreti mâbeyninde bir babak soydur. Ve gâyet hasîs ve denî ve le'im ve korkak kavmdendir.** Kendinin dahi cem'î zamânda bahâdırlığı zâhir ü bâhir olmamışdır. Ve gerçi tütün ve kahve içmeyüp süd içer ammâ eyle bir zâlimdir kim unsuz evün hâmûrun ve ineksiz evün südün bulup içer ve bir kana on bin guruş alır, etdiği zulmü Haccâc-ı Zâlim Yûsuf etmez. Benim peder-i azîzim, anın

ipiyle kuyuya inen câh-ı gayyâda kalır. Hilekârdır, cengâver, dilâver [ve] server değildir. Hattâ ma'lûmunuz değil midir kim merhûm ve mağfûrun leh Murâd Hân-ı Râbi'in İpşir {Revân kal'ası cenginde} emîr-i ahûr-ı kebîri değil mi idi. Üç yüz aded âdem ile yetmiş kızılbaş-ı bed-ma'âş bunlara râst gelüp dahi kızılbaş ile elleşmeden ve zahmdâr olmadan der-ceng-i evvel üç yüz âdemlerinden hicâb etmeden firâr etdi. Ve üç yüz âdemi ceng [ü] savaşı perhâş edüp esîr oldular. Ve İpşir'in akîbince kızılbaşlar düşüp atı kalmadan belinden tırkeş ve kılıcın [361b] birağup piyâde nehr-i Zengî sâhilinde ahşama dek bir bostân içinde pinhân olup ba'de'l-mağrib Ken'an Paşa ordusuna uryânen gelüp Ken'an Paşa bir kat esbâb ve bir kat silâh ve bir at ihsân edüp ceng ide ide halâs oldum, deyü kizb eden kezzâb u mûhenât İpşir değil midir? {Kim ol gün bir kızılbaş kendüye bir hançer uyluğuna urup ol zamândan berü topal olmuşdur. Bir kizbi dahi "atdan tekerlenüp leng oldum" der} Benim pederim, sakın böyle bed-nâm ü güm-i nâ-kem-nâm ile hem-inân ü hem-dem ü hem-zebân olma ve kimseye i'timâd edüp mahrem-i esrâr edinme. Sana sûret-i hakdan görünüp Âsitâne tarafıyla mansıb-ı âlî için yek-dil [ü] yek-cihet olup vakt-i hengâmda seni meydânda korlar. Bu gûne pend [u] nasîhatları pederime yazmak küstâhânedir ammâ dâğ-ı derûnumdan cür'et edüp tahrîr etdim.

Footnote 173

Volume 1, p. 129

Fütûhât-ı Râbi' İnhizâm-ı mağdûr Varvar Alî Paşa be-dest-i Fâ'in İpşir Paşa

Bâlâda tahrîr olunduğu üzre bî-günâh Varvar azli ihtiyâr edüp İpşir'in avretin İbrâhîm Hân'a na-şer'î vermeyüp Tokat kal'asında Perî Hân Hâtûn'u emânet koyup netîce-i merâm İslâmbol'a gelirken **zâlim İpşir fâ'in ü hâ'in,**

"Babam sen benim ehlim için azli kabûl eyledin, ben dahi senin ile yek-dil [ü] yek-
cihet şerî'at kapusu İslâmbol'a giderim" deyüp Varvar'a hâb-ı hargûş verüp bir gün
Çerkeş nâm mahalde ale'l-gafle Varvar'ı basup niçe bin âdemin kırup Varvar'ı şehîd
edüp kellesin Der-i devlete gönderüp Sivas eyâleti İpşir'e tevcîh olundu.

Footnote 174

Volume 2, pp. 237-239

**Varvar Alî Paşa'nın adem-i itâ'ati ve encâm-ı kâr-ı pür-şe'âmeti ve inhizâmı be-
dest-i İpşir Mustafa Paşa-yı hîlekar ile mukâbelesin beyân eder**

Hakîr yine kethüdâ haymesine varup paşaya götürdükte paşa "Hay Evliyâm!
Yolun yakın oldu" deyince "Sultânım! Bir iş zuhûr edüp bu kulunuzu yine
muhabbeten paşa oğlunuz hakîri gönderdi" deyü mektûbları ve paşaya Varvar katli
hakkına gelen hatt-ı şerîfi verüp Niksârî Halîl Efendi'ye nihânîce kırâ'at etdirüp
bizim paşanın kendi ile müttefik olduğundan hazz edüp bu hakîri obasına götürüp
"Benim oğlum! Sakın söz burada kalsın. Bak bana koca vâlideden ve Cinci Hoca'dan
Bektâş Ağa'dan ve Muslihiddîn Ağa'dan ve Kara Murâd Ağa'dan ve cümle yedi ocak
ağalarından ve şeyhülislâmdan ve cümle harem-i hâsda ayakdaşlarımdan ve sâ'ir
karındaş [ve] yoldaşlarımdan ve cümle sipâhî ve yeniçeri ve cebeci ocaklarından
gelen mektûbları cümle önüme koyup "Gör oğlum beni İslâmbol'a gel diye niçe
isterler" dedi. Hakîkatü'l-hâl niçe mektûblara nazar etdim. "Benim efendim, iki
yerden gayret kılıcın kuşanup ayağın pek basup basîret üzre olup cümle vüzerâ ve
vükelâ ve ulemâ ve sulehâ ve mîr-i mîrânlar ve cümle yedi ocak halkıyla söz etmişiz.
Cümlesi isterler. Cümle Anadolu eyâletlerinde ma'zûl vüzerâ ve mîr-i mîrân ve sâ'ir
mîr-i livâ ve sipâh kethüdâyerin başına cem' edüp Bursa üstünden tâ Üsküdar'a
gelesin" deyü cümle İslâmbol a'yânı mektûb ve tezkereler göndermişler. "Elbette ve

elbette Üsküdar'a gelesin. Tâ ki bir acâ'ib göresin ve ser-i kârda olan yetmiş nefer kimesneyi isteyesin kim pâdişâhımızı anlar başdan çıkarup irtişâyâ tergîb etdirüp nâ-şer'î muharremât şeyler etdirmeğe sevk ederler. Elbette gelüp anları katl etdiresin" deyü niçe mektûblar yazmışlar. "Benim cânım Evliyâ Çelebi! Bak İpşir oğluma gelen hatt-ı şerîfi bana gönderdi. Varvar'ın başın alırsan edâ-yı hizmetin mukâbelesinde sana müft ü meccânen Şâm eyâletin ihsân etmişiz, demiş" deyü hatt-ı şerîfi hakîre gösterdi. "İpşir oğlum ise cümle Karaman eyâletiyle ve bu kadar Türk ü Türkmân ve bu kadar kapusu kulu askeriyle yarın değil öbür gün bana imdâda gelmek üzredir. Andan inşâallah bu başımla doğru Âsitâne'ye gideriz" dedikde kalbime bir ilhâm gelüp "Bu başımla İslâmbol'a gideriz" dediğinden bir nakş olup "Ayâ söyleyeni ko, söyledeni gör" dedikleri darb-ı mesel mi ki, deyü hâtıra gûnâ-gûn efkârlar hutûr etdi. "Meded Sultânım! Hemân bana mektûblar veriniz. Biz de ordunuzda bulunalım. Pây-mâl-i rimâl ser-gerdân gezmeyelim. Zîrâ paşa oğlunuz bir fermânınıza muntazırdır. Bu bahâr mevsiminde çayır çimen üzre kat'-ı menâzil ederek İslâmbol'a varalum. Hemân mektûblar verin" deyü dest-i şerîfin bûs etdim. Gûyâ eli kan kokardı. "Tiz Halîl Efendi! Mehemed Paşa oğluma ve Bâkî Paşa'ya ve Seydî Ahmed Paşa'ya ve Ketağaç Paşa'ya ve Deli Dilâver Paşa'ya mektûblar yaz. Mehemed Paşa oğlum anlara serdâr olup mu'ayyenen geleler deyü tahrîr edin" deyü fermânlar etdi. Tiz hazinedârı çağırın, deyüp hakîre üç yüz mümessek altun ve yasdık üstünde bir sâ'at ve bir mercân tesbîh ve bir çâr-kat tırkeş ve bir kılıç ve hazinedârın bir semmûr paçası kürkün ihsân etdükde "Sultânım! Atlarım yoruldu. Üç küheylân ihsân eyle" deyince Emîr-i ahûr dörd at ve dörd rahtlı katır getir, dedi. [364b] Der-akab üç küheylân at Çerkezî rahtlarıyla ve dörd katır raht [u] bisâtiyle ihsân edüp Köprülü Paşa mahlûlünden üç aded nâ-pâk Gürcî gulâmları ihsân edüp fi'l-hâl nâ-pâk iken bir tenhâca yerde üçünü de pâk edüp hazinedâr üçünü de pâk

esbâblar verüp cümle ihsân olunan eşyâları katırlara yükledüp Çerkeş Hanı cenbinde yâr-ı gâr-ı kadîmimiz olan Kadı Nesîmî Efendi'ye Allah emâneti verüp mektûblar için at ile yine otâğa gelüp gezerken otâk direğinde zincir-i belâ ile kayd-ı bend olmuş Köprülü Mehemed Paşa'ya buluşup dest-i şerîfin bûs etdikde "Hay Hâfiz Evliyâ oğlum! Hoş geldin" deyü paşa efendimizin hâl [ü] hâtırın su'âl etdi. "Kankırı semtinde hâlâ on bin asker ile serserî gezer" dedim. {Köprülü Mehemed Paşa eydür:} "Başına bu kadar haşerâtı cem' edüp re'âyâ vü berâyâ üzre konup zulm eylemesin" dedi. "Yâ sultânım! Başı korkusundan asker cem' etmişdir. Ma'lûm-ı şerîfinizdir kim henüz cümle vüzerâları birbirine kırdırmak isterler" dediğimde "Gerçeksın amma" deyüp koynundan evrâdın çıkarup "Vallahi korkmasın. Elli âdem ile dahi günden güne gezsın. Kılına hatâ gelirse cemî'î sözlerim kizb olsun. Bizden selâm eyle. Pâdişâha âsî olanlara tab'ıyyet etmesın, eğer mu'ammer olam derse" deyü niçe nasîhat-âmîz kelimâtlar edüp "kalk imdi, var git" dedi. Yine dest-bûs edüp otâğın orta direğinde yine zincir ile bağı Amasiyyeli Kôr Hüseyin Paşa'ya ve öbür baş direkde bağı Kara Sefer Paşa'ya ve bir kenarda zencirle bağı Amasiyyeli Hacı Efendi oğluna cümle buluşup hâl hâtır soruşup Hudâ halâs ide, deyü du'â etdim. Anlar da paşaya selâm edüp gitdim. Bunların cânib [u] etrâfın çatal tüfenkli sekbân ve sarıca haşerâtları ihâta edüp nevbet beklerlerdi. Bu mahalde bir iç gulâmı hakîre gelüp "Buyurun, sizi sâhib-i devlet ister" dedikde paşanın obasına varınca "Mektûbları aldınız mı?" dedi. "Hayır! Almadım" dedim. "Tiz şu mektûblar gelsin" der iken Varvar Paşa'nın kapucular kethüdâsı içeri girüp eydür: "Sultânım! İpşir Paşa oğlunuz tarafından âdemler gelüp bayraklar göründü" dedi. Paşa eyitdi "Ya yarın gelse gerek idi. Safâ geldiler, hoş geldiler. Tiz bizim öbür otâğı bir hoşca döşen ve kendilerin otâkların bir çemenzâr yire kursunlar ve ta'âm hâzırlansın ve kethüdâsı kethüdâmıza ve kapucular kethüdâsı sana konsun" deyü kapucular

kethüdâsına hitâb etdi. "Ve cümle bölükbaşilar bölükbaşımıza" deyü kethüdâsına bi'l-küllîye İpşir Paşa askerinin müsâfir vermeğe fermân edüp kethüdâyâ tenbîh etdi kim "sen cümle ağavâtlarum ile atlanup yetişdiğin yire varınca istikbâline çık ve biz dahi ordu kenarına dek at ile karşı çıkaram. Tiz at hâzır edin" deyü kılıcın kuşanup otâk içinde müte'ellim gûne gezerken "Evliyâm! Sen İpşir Paşa'yı bilirsin." "Belî bilirim" dedim. "Sabr eyle. İpşir oğlumla buluş. Ba'zı sırta müte'allık sözlerim vardır. Anı söyleşüp ne zuhûr ederse ana göre mektûblar yazup İpşir oğlumdan da mektûblar alup gidesin" deyü taşra otâğa çıkdı ve bir sandaliyyesi üzre karâr-dâde oldu. Ve alay çavuşları "İpşir Paşa hazretlerinin ağavâtların çadırlarınıza indirin" deyü nidâ ederlerdi. Varvar kethüdâsı askeriyle Çerkeş suyun karşı geçüp piyâde sarrâclarıyla istikbâle gitdiler. Beri tarafda huddâmlar ta'âmlar ve tahte'l-kahveler ve şerbet ve buhûrlar hâzır etmede. Hakîr taşra çıkup iki gulâmlarımla atıma süvâr olup İpşir Paşa'nın istikbâline Alî Paşa ile gitmeğe muntazır olup İpşir ile Varvar ne mu'âmele ederlerse yakîn hâsıl etmeğičün âmâde idim. Ammâ âheste âheste ibtidâ yedi koldan asker nümâyân olup çarhacılar askeri alâmetin gösterir talî'a-i askere bakdım. Bir incecik uzun filândıra gibi bir beyâz dil bayrak ileri gelür ammâ cümlesi top kümeden gelirler. Bir yiğide sordum "Bu ne bayraktır" dedim. "Şehsüvâr oğlu Gâzî Beğ bayrağıdır" dedi. Hakîr eyitdim "Oğul! Bu gelen asker ibtidâ çarka göstermiş ve yedi yerde mehterhâne cengi harbîleri dögülüp zü'l-cenâheyn ceng askeri göstermiş" Ol yiğit "Hayır! İpşir Paşa'nın de'bi ve mu'tâdı budur" dedi. Ammâ Varvar'ın istikbâle giden kethüdâsı askeri İpşir'in ileri gelen askeriyle cirid oynamağa başladılar. Ammâ İpşir'in askerî kümelerindeki olan âlât-ı silâhlara güneş şa'sa'ası urup benî Âdemin çeşm-i ibreti hîrelenirdi. Bu hâl ile bu asker Varvar ordusuna bir ok menzili yer kaldıkda beri taraftan Alî Paşa kerr u ferr u dârât ile üç yüz müzeyyen ve müsellağ ve mülebbes iç ağavâtlarıyla ve niçe taşra ağavâtlarıyla süvâr olup

ordusu içinden suyun karşı tarafına geçmeğe teveccüh edüp gitmede. Hakîr haylice yer gidüp Cenâb-ı Bârî kalbime ilhâm verüp "Bu gird-i gubâr ve bu izdihâm içre nişlerim" deyü üç gulâmımla gine Varvar ordusuna gelüp kimi ta'âm ve kimi kahve pişirüp İpşir Paşalı müsâfirlerine ri'âyet ve ziyâfete çalışırlar. Hakîr Varvar ordusunda dahi durmayup Çerkeş Hanı ensesindeki püşte üzre çıkup niçe yüz piyâde olmuş temâşâcı âdemler ile Çerkeş sahrâsında zeyn olan [365a] hayme ve hargâhları ve asâkir-i bî-günâh [u] pür-günâhları seyr [ü] temâşâ etmeğe başladık. Aşağı sahrâda zeyn olan deryâ-misâl nakş-ı bukalemûn hayemât ve deve ve katır ve tavla tavla küheylân atlar süheyl urup ordu-yı Varvar içre bir gird-i gubâr zâhir oldu. "Ayâ bu ne alâmetdir ve ne melâletdir. Rîh-ı şedîd yok iken böyle bir gird-i gubâr evce peyveste oldu. Hamd-ı Hudâ şöyle toz ve toprakda ve böyle şiddet-i hârda bulunmadık. Âhir onlar otaklarına gelüp iki vezîr bir yerde buluşup ba'de'l-lefî ve'l-lefî vakt-i zuhr olur. Eğer bir mektûb dahi İpşir Paşa verirse tahrîr olunca vakt-i asr olur" deyü bu gûne mülâhazâlar ile mezkûr mürtefi' bayır üzre bu aşağıda orduyu ve bu kadar mahlûk-ı Hudâyı seyr [ü] temâşâ ederken İpşir'in ileri yürüyen çarkacı askeri Şeh Gâzî Paşa ile cümle sekbân ve sarıca askerleri dahi Çerkeş suyunun kenarına geldiler. Niçe piyâdeleri Varvar ordusuna girdiler. Sâ'ir İpşirli askeri su kenarından ba'îd kat-ender-kat durdular. Gerüden İpşir askeri dahi kat-ender-kat at başı berâber olup âheste âheste gelmede. Varvar fakîr anlara varmada iken hemân ibtidâ su kenarına gelen tüfenk-endâz askeri Varvar ordusu içre bir yaylım kurşum serpüp gerüde İpşir askerinden dahi sadâ-yı Allah kopup zemîn ü âsumân dir dir ditreyüp cümle İpşirli Varvar ordusuna at koyup dal kılıç cümle haymelerin tınabların kesüp içinde olan Varvarlı hayme altında kalup Bre! Bre! deyince Varvar askeri içre bir kılıç-ı Timurî girüp eyle bir ceng [ü] savaşı-ı perhâş-ı nâgehânî oldu kim Timur-ı bî-nûr ile Yıldırım Hân cengi böyle olmamışdır. Ale'l-gafle iken Varvar

askeri İpşir Paşa askerine bir satûr-ı Alî urdular kim gûyâ ceng-i Alî oldu, ammâ çi-fâ'ide gâfil asker ve üç paşanın mâl-ı ganâ'imine müstağrak olmuş leşker, tok arslanın mişvarı ancak ol kadar olur. Ve kilik-i kazâ eli ezelde eyle takdîr olunup tahrîr olunmuş. Beyt:

İdemez def' sakınmakla kazâyı kimse

Bin sakınsan yine ön son olacak olsa gerek

mazmûnunca İpşir Paşa hîle ve hud'aya sâlik olup Varvar Alî Paşa askerine hâb [u] hargûş verüp ale'l-gafle basup ömürleri kemânın yasup Varvar askerin kırmağa başladılar. Ammâ Varvar nefsinde hayli bahâdır, dilâver, server-i hünerver [ve] merd-i meydân gürbüz er idi. Bu hâli görüp üç yüz iç ağalarıyla Allah deyüp İpşir askerinin bir cânibinden kılıç urup koyuldu. Ammâ çi-fâ'ide, ba'de harâbu'l-Basra der-ceng-i evvel gâfilâne cümle kafadâr serdârları ve cengâver erleri sa'îd ü şehîd ve kimi cânib-i erba'aya mûr-ı mâr-misâl târumâr olup Varvar, İpşir askeri içinde deryâda katre ve güneşde zerre-misâl kalup yine var kuvveti bâzûya getirüp ura kıra kırılarak, İpşirliyi allak bullak ederek bir siyâh kaytas at-ı sâfinât ile İpşir askerin söküp kendünün târumâr olmuş ordusu içinden çıkup ânî gördük bu hakirin olduğu dağa doğru at boynuna düşüp gelerek karârı firâra mübeddel ederek gelmede. Hemân İpşir askeri Varvar'ın akabine düşdüler ve Çerkeş ensesindeki dağda yetişüp Varvar'ın başına üşdüler. Fakir Varvar ol mahalde dahi urba kuşak ile beyâz sâde giymiş dal kılıç olup niçesin atdan aktardılar. Âhir bir mel'ûn bir hışt urup mecrûhan atdan yıkup atın aldılar ve bir kaç tevâbi'in paşa üzre ceng ederken şehîd etdiler. Âhir paşayı bir gayrı ata bindirüp İpşir Paşa huzûruna götürmede. Varvar'ın askerin İpşirli kovmada ve kırmada ve yağma ve alan ve talân etmede ve soymada ve katl etmede. Gûyâ ol gün mahşerden bir nişân oldu. Ânî gördük, bir niçe

yüz Varvar askeri kümelenüp bizim temâşâ ettiğimiz dağ cânibine doğru firâr edüp gelirler. Akîblerince İpşirli kovup gelirler. Hemân hakîr "Bre meded! İki asker mâbeyninde kalınız, bre yârânlar aşağı şehre inelim" deyü Çerkeş ahâlîsinin a'yân [u] kudâtıyla atlarımıza süvâr olup aşağı indik. Çerkeş hânının cânib-i erba'asında leş leşe çitilmiş kimin soyarlar ve kimin kırarlar, bir vâveylâ ve mâtem "Bre meded mahkemeye varalım" deyüp mahkemeye geldikde kadı mahkeme kapusun sedd edüp bizi mahkemeye komak istemez. Hele mukaddemâ içerde emânet duran huddâmlarımız "Bizim Efendi geldi" deyü kadıya haber edüp Kadı Nesîmî Efendi, havfinden kendüsü kapuya gelüp "Evliyâ Efendi, birâder-i cân-berâberim, siz misiz?" deyince "Belî, biziz" deyüp güç ile kapuyu açup mahkeme-i şer'-i Resûl-i mübîne girüp hıfz [u] emânda olup mahkeme pencerelerinden bu Çerkeş sahrâsında olan hengâme yedi sâ'at kâmil ceng [ü] cidâli ve harb [u] kîtâli seyr [u] temâşâ edüp âlem-i hayretde kaldık. **Eğer bu rüsvâ-yı âmlığı ve bu gûne fezâhat u bed-nâmlığı tahrîr eylesek başka bir sergüzeştname olur.**

Footnote 176

Volume 2, pp. 239-240

Netîce-i kâr-ı Varvar Alî Paşa

Evvelâ ba'de'z-zuhr sehl ceng [ü] cidâl Çerkeş sahrâsında sehl [365b] aralanup Çerkeş Kadısı Nesîmî Efendi ve niçe a'yân-ı şehri ile atlanup İpşir Paşa'ya gazânız mübârek ola, demeğe azîmet ederken niçe bin na'se-i ümmet-i Muhammed'in kellesi galtân ve mecrûh-ı sînân ve tu'me-i şimşîr-i dendân olup rimâl-i türâb üzre pâymâl olan ibâdullahın la'l-gûn hûnu sahrâ-yı Çerkeş'i lâle-zâr iken la'l-gûn etmiş. Kimi mecrûh, âh [u] enîn eder, kimi feryâd [u] nâlân edüp sürünerek gider. Bu hâl-i pür-melâli görüp hakîr bükâ ederek Varvar Alî Paşa'nın otâğ-ı menhusuna varup dâhil

oldukda atdan nüzûl edüp ibtidâ hakîr seke seke İpşir Paşa huzûruna varup zemîn-
bûs eder şekli iltiyâm edüp şehr kadısı ve gayrılar dahi "Gazânız kutlu ola"
dediklerinde cümlemize hitâben, oturun deyüp hakîre eydür "Sen bu dâ'irede
nişlersin Evliyâ" dedi. "Sultânım! Mehemed Paşa karındaşınızdan Alî
Paşa pederinize mektûblar getirdim" dedim. "İşte senin paşan bu fakîr Alî Paşa'yı
başdan çıkarup celâlî edüp kendi dariya çıkup gen yakadan temâşâcı oldu.
İnşâallahu'r-rahmân yakında anın dahi Varvar gibi hakkından gelinir" dedikde
hakîrin derûnunda niçe ilzâm edecek kelimâtlar var idi. **Ammâ "men hafaza'l-
lisâne selleme mine'l-afat" hadîsiyle amel edüp summun bükümün olup âsûde-
hâl durdum.** "Tiz Köprülü Mehemed Paşa peder-i azîzim ve Kara Sefer
Paşa birâderim zencirden çıkarup huzûruma getirin" dedikde ân-ı vâhidde ikisin dahi
huzûr-ı İpşir'e hâzır edüp İpşir ağaya kalkup Köprülü Mehemed Paşa'nın ak sakalın
bûs edüp bir kat libâs-ı fâhire ile bir semmûr kürk giydürüp üst yanına alup el ele
verüp müşâvere ederek, eyle olur baba, deyü Sefer Paşa'ya dahi hem-çünân bir kat
esbâb ile mülebbes edüp öbürleri zincirde dursunlar, dedikde Köprülü eydür:
"Sultânım! Anlar bizim ile bozulup esîr olmuşlardı" deyince "Siz anlara karışman"
deyüp "Tiz Varvar babanız dahi getirin. Mehemed Paşa babamızla mürâfa'a-i şer'
olsınlar" deyüp ol ân Varvar Alî Paşa'yı yine semmûr kürküyle İpşir huzûruna
getirüp cümle huzzâr-ı meclis ve İpşir Paşa ve Köprülü Paşa ayak üzre kalkup ta'zîm
edüp zahmdâr olmağıla Varvar'ı otâğının ke'l-evvel yerinde karâr etdirdiklerinde
"Şükür Yâ Rabbî! Bu hâle" deyüp hâmûş oldu. Ammâ güyâ meyyit-i müteharrik idi.
Zîrâ hışt zahmı kendüyü almış idi. Hemân Köprülü ve Kara Sefer Paşa "Niçesin
Koca Varvar Alî Paşa! Bu fenâ dâri gurûruna dayanup bizi giriftâr-ı bend-i hicrân
eyledin. "Men dakika dukka" cihânı idüğün bilmedin mi? Kanı bu kadar mâl [u] mâ-
melekim, kanı bu kadar kul [ve] karavaşlarım. Bizi Kurşumlu'da bozup kırıp

tûğlarının önünde bizi yalın ayak ve başı kabak piyâde aç ve susuz yürütdün. Kanı ırz-ı vezâret, kanı ırz-ı Âl-i Osmân, kanı zâlim bu kadar mâlım" deyince hemân Varvar eydür: "İşte İpşir oğlum, sizin üçünüzün mâlına ve benim mâlıma tama' edüp üç bin kiselik dörd vezîr mâlı bu İpşir oğlumdadır. Bundan taleb eylen" deyince hemân İpşir şetm-i galîz ile eydür: "Bre ak sakalı şimdi kızıl kanda boyanacak, ben senin neni aldım" deyince hemân Varvar-ı bî-âr gayret-i hamiiyete gelüp şütüm-ı gûnâ-gûn ile İpşir'e hitâb edüp eydür: "Bak a hayınlık ile Erzurûm'da Celâlî Abaza Paşa'dan berü bağı pişmiş niçe bin kerre oğlanlığa düşmüş, ben senin ehlini hâtırın için zinâ etdirmeği kabûl etmeyüp senin ırz [u] gayretin için Sivas'dan azli kabûl edüp ehlini Allah emâneti Tokat kal'asına koyup bu kadar sekbân [ve] sarıca ile muhâfaza etdirüp ehlini günden ve gölgeden sakındım ve nâmım, pâdişâha âsî oldu deyü şâyi' oldu. Hâşâ ki âsî olaydım. Şerî'âte itâ'at edüp zinâ etdirmeğe rızâ vermediğim ecilden bu Köprülü ve Kara Sefer ve Hüseyin Paşa nâm bed-baht habîsler üstüme gelüp "Sen niçün İpşir'in avretin pâdişâha zinâ etdirmeğe vermedin" deyü başıma üşdüler. Bir bî-günâh olduğumdan ve şerî'âte itâ'at ettiğimden Cenâb-ı Bârî bana mu'în ve zahîr u yârî olup bunları münhedim edüp mansûr u muzaffer olup bunları zincîre dizdim. Sana i'tikâd edüp oğlum İpşir'dir deyü i'timâd etdim. Yohsa ben seni bu Köprülü ve Kör Hüseyin Paşa'dan bed-ter ederdim. Hay hay gidi Defterdâroğlu Mehmed Paşa hakkâ ki âkıl vezîr-i sâhib-tedbîr imiş. Sakın İpşir dediğin oğlundan! Babakdır, andan gaflet üzre olma, deyü mektûblar gönderirdi. Aslâ vücûd vermeyüp senden geçmezdim. Ben bana düşeni etdim. Adüvlerimden merd-i meydânlık ile intikâm aldım. Sen babaklık nâmıyla meşhûr-ı âfâk olup bed-nâm oldun. Şimden gerü şu başımı kesüp avretinin fercine sok" deyü hayli zebân-dırâzlık edüp eydür: "Ben etdim, buldum. Sen de gör niçe bulursun. Bu kevn-i keç-revin hükmü budur" deyü hâmûş-bâş oldu. Ammâ zahm kendüyü alup bî-

tâb u bî-mecâl etdi. Bu mahalde Köprülü Mehmed Paşa [366a] eydür: "Mezâ mâ-mezâ, olan oldu ve giden gitdi. Biz pâdişâh emriyle münhedim olup mâldan hizmetkâr başlarından ayrıldık. Sen dahi başın havfine düşüp böyle giriftâr olduk. Gün ahşamlıdır, gelin helâllaşalım" deyüp cümlesi Varvar'dan ve Varvar anlardan helâllik dileyüp birbirleriyle öpüşüp görüşüp barışup ağlaşdılar ve dünyâ ve âhîret hakkın helâl edüp Köprülü ve Kara Sefer Paşa çadırlarına gidüp İpşir ile Varvar otakda kalup İpşir eydür: "Zincirde haps olan Hüseyin Paşa'yı ve Amâsiyyeli Hacı Efendi oğlunu getirin" dedikde der-akab Kör Hüseyin Paşa'yı ve Hacı Efendi oğlun zebânîler zincir ile keşân-ber-keşân getirüp Hüseyin Paşa gelince yer öpüp Varvar'a "Bre zâlim! Beni niçün bu kadar zamân Köprülü karındaşım ile haps etdin" dedikde İpşir eydür: "Bre mel'ûn! Mukaddemâ bu âdemi âsî etdin, ba'dehû sana emirler gelüp Köprülü'yle Varvar üzerine gelüp bozuldun. Varvar'ın ibtidâ ısyânına sen ve bu Hacıoğlu sebep olmuştur. Eyle değil mi baba" deyü İpşir Paşa, Varvar Alî Paşa'dan su'âl etdikde Varvar Paşa aslâ cevâb vermeyüp "tiz cellâd" deyü otakda Varvar'ın gözü önünde Amasiyyeli Kör Hüseyin Paşa'nın ve Hacı Efendi oğlunun kelleleri kesilüp galtân olunca Varvar eydür: "Bre zâlim! Anların cürmü nedir? Benim üzerime emr-i pâdişâhîyle geldiler, bozdum ve bu kadar mâlların aldım ve zincire urdum. Şimdi benim zincirimden Köprülü gibi halâs edecek iken ol derd-mendlerin kellelerin kesdin. Huzûr-ı Hak'da ne cevâb verirsin" dedikde İpşir eydür: "Şimdi sen de görürsün, tiz cellâd" dedikde cellâd-ı bî-amân gelüp âhir netice-i kelâm Varvar Alî Paşa, İpşir'i "Yâr-ı gam-hârım ve uğuruna baş verir gam-küsârım" deyü i'timâd [ve] i'tikâd ederken Alî Paşa'nın esb-i fikreti leng ü fakîr, mağmûm [u] dil-teng olup dest-i İpşir-i bî-yesîr fermâniyle fakîr Varvar cellâd-ı bî-dâd imdâd etmeyüp ma'nûken şehid edüp kellesin teninden cüdâ edüp kellesinin postu ve Hüseyin Paşa kellesi ve Hacıoğlu kellesi yüzülüp pembeler ile dolup her birin birer

kutulara koyup ol mahalde Çerkeş Kadısı bu ahvâl-i pür-melâli İpşir Paşa arzıyla kelleleri Âsitâne-i sa'âdete gönderdikleri sene (---) mâh-ı (---) sinde idi. Rahmetullahi aleyhim ecma'în.

Footnote 176

Volume 2, p. 240

Ba'dehû İpşir fermânlar yazup Varvar'ın münhedim olmuş askerinin ardı sıra İpşir kapucubaşları ta'yîn olup nefir-i âm ile Varvar'ın askerin kırmağa başlayup günden güne Çerkeş sahrâsında yüzer ikişer yüzer âdem katl olup mâl [u] erzâkları İpşir için kabz olup tevâbi'-i İpşir'in en ednâsı bir mîr-i muhterem gibi oldu. Ve İpşir Paşa ol kadar mâl-ı Kârûn'a mâlik olup Köprülü Mehmed Paşa'nın ve Kara Sefer Paşa'nın ve Kör Hüseyin Paşa'nın ve Hacı Efendioğlu'nun cümle mâlların Varvar zapt etmişdi. Varvar münhedim olunca cümlesinin mâlın İpşir zapt edüp hadd [u] hesâbın Cenâb-ı Bârî bilür mâl-ı gence mâlik oldu. **Ammâ hakîr havfe düşüp Varvar tevâbi'i hakkına emirler sâdır olunca hakîre telâş el verüp ba'de'l-asr doğru İpşir Paşa'ya varup eyitdim:** "Sultânım! Şimdi ortalıkda cümle asker ayak üzre. Ben aralıkda kaldım. Bana bir dest-i hattınız ihsân eyle" dedikde "İşte Varvar'a mektûblarla geldin. Yine Varvar buyurdu versin" deyü Varvar'ın leşin gösterüp şaka edüp "Tiz şuna bir buyurdu verin. Durmasın gitsin, yohsa şimdi Varvar'ın yanına korum" dedikde "Yâ ben âsî değilim ve pâyeye kat' edüp tûğ ve sancâğ ve bayrak sâhibi değilim, aşk olsun yola" deyüp İpşir Paşa vâfir hazz edüp tebessüm edüp eydür: "Sen Defterdâroğlu yanında nişlersin. Niçin yine bizim Melek Ahmed Paşa yanında olmazsın" dedikde "Vallahi Sultânım! Bir iki vezîrin mâbeyni mahsûlüyüm. Her kankısı menâsıb-ı âliye nâ'il olursa seyâhat hâtiriyçün anınla mansıba giderim. İnşallah şimdi Defterdâroğlu ma'zûldür. Bu feth-i meserret

haberleriyle kelleler der-i devlete vardıkda size Şâm-ı cennet-meşâm toprağı müşk-i amber-i hâm ve Şam-ı dârü's-selâm geldikde İnşâallahu Te'âlâ size intisâb edüp Şâm-ı Şerîfe giderim" dedikde "Yok, götürmem. Hemân yine Melek Ahmed Paşa yanına var. Mehmed Paşa yanında durma" dedikde "Sultânım! Üçünüzde dahi fark yokdur. Mehmed Paşa efendimizin vâlidesi sizinle ve Melek Ahmed Paşa efendimizin vâlidesiyle hısm-ı kavm [ü] kabîle değil midir ve benim vâlidem de Melek efendimin vâlidesi kız karındaşı değil midir, arada müfârakat yokdur, deyü Mehmed Paşa efendim vâlidem tarafından, İpşir Paşa efendim sikadan zevi'l-erhâm akrabâmdır deyü tefâhur kesb eder. Siz anınla ecnebî mu'âmelesi edersiz" dediğimde "Hây gidi ışık. Üs kes bizi Defterdâroğluyula akrabâ edüp mâbeynimiz ıslâh etdi" dedikde hemân kalkup dest bûs edüp eyitdim: [366b] "Habîb-i Hudâ aşkına olsun. Paşaya bir muhabbetnâmeniz ihsân edüp bu ma'zûllığında mahzûn kalbini dilşâd ve vîrân gönlünü âbâd idün. Allah da sizin her işde mu'în ve zahîriniz ola. Ve mâl-ı ganâ'imden İslâmbol'a gitmeğe atdan ve esvâbdan, ba'zı sipâhlikdan şeyler ihsân [u] in'âm ediniz" dedikde bisâtıyla bir at ve bir çerke çadır ve yetmiş altun verdi. Zira hisseti kemâlinde idi. Abaza kavminin "Hasîs" kabîlesinden idi. Hele mektûb-ı muhabbet-üslûbuyla bir emr alup ahîrecisi Alî Ağa ile Çerkeş'de hizmetkârlarımla ve merhûm Varvar Alî Paşa'nın geldiğim gün ihsân etdüğü metâ'lar ve katarlar ve memlûklar ile Çerkeş'den cânib-i garba 8 sâ'atde

Fear From İbşir Pasha The Rebel Turned Grand Vizier

Footnote 179

Volume 3, p. 282

[...] Bu bâlâda tahrîr olunan hizmet-i pâdişâhîleri fermân-ı hümayûn üzre beş ayda tahsîl edüp Tershâne-i âmireye teslim etdiğimiz mukâbelesinde dîvân-ı pâdişâhîde

Melek Ahmed Paşa efendimiz huzûrunda hil'at-ı pâdişâhî ile behremend olup elimize Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa ve tershâne emîninden temessükâtlar ve hucet-i şer'iyeler alup yine efendimiz Melek Ahmed Paşa hizmetinde âsûde-hâl idik. Meğer İpşir Paşa Haleb'den gelmeyüp İslâmbol içre bir hay huy güft-gû olup cümle halk İpşir'in gelmesinde şekk [ü] şübhedede idiler. **Ve ser-i kârda olan kimesneler havflerinden İpşir İslâmbol'a gelmeyüp Celâlî olmasına ve Nasûh Paşazâde Hüseyin Paşa gibi Üsküdar'da İpşir bozulup bir cânibe firâr etmesin isterlerdi.**

Ammâ İpşir Paşa deryâ-misâl asker ile gürleyüp gelmede. Hikmet-i Hudâ bir gün Melek Ahmed Paşa ile esnâ-yı kelâmda İpşir Paşa'nın ahvâl-i pür-melâli yâd olunup efendimiz eydür "Evliyâm, hâzır ol seni mektûblar ile ba'zı mesâlih-i umûr-ı müslimîn için İpşir Paşa karındaşıma gönderirim. Sana Hâfız Evliyâ deyü severdi, elbette gidersin. Ve mâbeynimize münâfıkîn girüp İpşir bize rencîde-hâtır olduğu muhakkaktır. Kim her kankı mansıbı bir kimesneye tevcîh etdikse zabt etdirmedi. Sen bir kaç gün anınla ülfet edüp mâ fi'z-zamîrin ferâsetle anlayup cemî'i umûruna ve harekât u sekenâtına vâkıf-ı esrâr olup yine andan mektûblar alup bize gel" buyurdular. Hakîr "el-Emru emruküm!" deyüp âmâde olup yetmiş kıt'a mekâtîbleri ve ulak emirlerin alup ol sâ'at sene (---) mâh-ı (---) de ulaklığıla [...]

Footnote 188

Volume 3, pp. 291-292

Der-beyân-ı münâkaşa-yı Melek Ahmed Paşa ve İpşir Paşa be-huzûr-ı Sultân Mehemed Hân-ı Râbi'

Hemân İpşir gelüp üç kerre yer öpüp bizim paşa ile beraber durdular. Gûyâ murâfa'a-i şer oldular. "Bak a İpşir lala, der-i devletime dün öteye gün dağdan gelüp

bağdaki eski lalalarını birer takrîb ile her birin birer fenâ serhadde mi atarsın. Bu Melek lalam benim sadria‘zamım iken kimi sürdü ve kimi katl-i nefis etdi. Van sekiz yüz kîse dutar dedin. Melek lalam seksen kîse ber-vech-i adâlet dutmaz, dedi. **Ve bir kerre babam asrında sana Van'ı vermişler. Zâlimsin deyü seni Vanlılar kal‘aya komayup top urmuşlar. Gerçek midir" dedi. İpşir "Komadıkları gerçektir ammâ pâdişâhım ol zamân halkı cümle âsîler idi. Ammâ şimdi yahşi eyâlet oldu. Hedâyâsıyla sekiz yüz kîse olması mukarerdir" dedikde,** hemâm Melek Ahmed Paşa "Pâdişâhımın ihsânı oldukdan sonra Kadıköy olursa da giderim. Cemî‘i edyânda kizb harâmıdır kim Hazret-i Resûl-i Kibriyâ buyururlar kim hadîs der. Huzûr-ı pâdişâhîde kizb söylemek küfrden eşedir. Pâdişâhım, Van'ın kânûn-ı pâdişâhî üzre 540.546 yük akçe hâss-ı hümâyûnu vardır. Cevz-i ma‘dûduyla beher sene kırk sekiz kîse olur. Hattâ bu Melek kulun sadria‘zamlığım hâlinde eyâlet-i Van'ı şemsi Paşazâde Mehemed Emîn Paşa kuluna tevcîh etdiğimde tama‘-ı hâma düşüp Van eyâletinden altmış kîse tahsîl etme sevdâsına düşüp cümle kul baş kaldırup şemsî Paşa kal‘aya kapanup kapu kulların şemsî Paşa oğlu tarafında bulunup kırk gün kırk gece ceng-i azîm olup iç kal‘adan bu kadar bin top atılıp bu kadar hâne-i imâristân aşğa kal‘ada sademât-ı topı kûpdan harâb olup niçe bin kantar barud-ı siyâh cânib-i hazîneden itlâf olup Paşa sarâyı ve Hüseyin Ağa sarâyı ve niçe yüz aded hânedân-ı azîmler darebât-ı gülle-i hadîdden harâb [u] yebâb oldu. Pâdişâhıma ma‘lûmdur kim hatt-ı şerîfiniz ile Diyârbekir Vâlîsi Haydar Ağazâde Mehemed Paşa lalan eyâletiyle Van üzre Mehemed Emîn Paşa'nın kal‘adan itlâkına serdâr-ı mu‘azzam olup Mehemed Paşa lalan Van üzre varup kal‘ayı muhâsara etdikde Mehemed Emîn Paşa bir gece kal‘a-i Van'dan kemendler ile nüzûl edüp tebdîl-i câme firâr edüp der-i devletde Yeniçeri ocağına düşüp anlar da pâdişâhıma bir katre kanın ricâ edüp pâdişâhım ocak ağalarının ricâların kabûl edüp

Mehemmed Emîn Paşa'ya Rûmeli'nde Köstendil sancağın ihsân edüp Girid'de merhûm olduğu pâdişâhımın ma'lûmudur. Bu kelâm-ı dırâzdan murâdım oldur kim pâdişâhım işte eyâlet-i Van tâ böyle bir cezîre-i bî-emândır. Fermân pâdişâh-ı cihânındır" deyince hemân İpşir Paşa eydür "Pâdişâhım, Melek lalanın cümle sözleri sahîhdir.

Ammâ şimdi katı yahşi eyâlet-i emn [u] emân oldu. Lâkin pâdişâhım bu kuluna Haleb'de mühr geldikde Van eyâletinde Mahmûdî ekrâdlarının bir kabîlesine Pinyânişi Kürdü derler. Altı bin mikdârı bahâdır u fetâ yiğitlerdir. Ve yaylalarında hayvânları gâyet çokdur. Kızılbaş-ı bed-ma'âş-ı rîş-tırâş ile hem-meşâ olmaları haysiyyet ile kızılbaş-ı evbâş top çeküp asker-keş olup Müslimînden merdüm-küş olup kerrenâyaların ve sûr-ı Efrâsiyâb'ın çalarak Kürdistân-ı nehb ü gâret ederek on kerre yüz bin koyun sürüp Salmas ovalarına ve Dumdumî ve Dümbülî ve Rûmiyye kal'alarına bu kadar mâl [u] menâli götürüp cümle kızılbaş mâl-ı ganâ'imle mu'tenim oldular. Pâdişâhımın zamân-ı sa'âdetinde sulha muğâyir iş etdiklerinden Kürdistân serhaddi ağaları [183b] cümle Haleb'e gelüp bu hakîre tazallum etdiler. Ben dahi "Aya bu Van tarafında sulha muğâyir dahi ne gûne iş zuhûr eder?!" deyü müterakkıb olup yedi ayda Haleb'den der-i devlete gelmemin aslı ol idi. Yohsa pâdişâhımın Haleb'den mührile on günde rikâb-ı hümâyûnuna yüzüm ve gözüm sürmem mukarrer idi.

Ba'dehû pâdişâhımdan ibrâm [u] ilhâh olup elbette ve elbette gelesin, fermânları geldikde Kürdistân ahvâlin tecessüs etmeden fâriğ olup Konya taraflarına geldiğimde gerüden yine Van Valisi (---) (---) paşa lalan ve Bitlis Hânı ve Hakkâri Hânı ve Mahmûdî Hânı lalalarından arz-ı mahzarlar gelüp feryâd [u] fiğânları evce peyveste olup Acem'den feryâdnâmeleri kan ile yazmışlar, deyü arzları huzûr-ı pâdişâhîde ibrâz edüp, işte pâdişâhım ol serhaddin ihtilâline göre ol tarafa bir müdebbir, kâr-

âzmûde vezîr-i rûşen-zamîr olmuş, serdâr-ı mu‘azzamlığa lâyıq Melek Ahmed Paşa lâzımdır, deyü re’y-i ahsen zann edüp ol tarafa me’mûr eyledik. Fermân pâdişâhımındır" deyü hâmûş-bâş oldu. Hemân sa‘âdetlü pâdişâh, kazıyye ma‘lûm deyüp tebessüm idip "Tiz devât ve kalem getirin" dedi. Derhâl sır kâtibi devât ve kilik-i cevher-nisâr getirüp dest-i şerîfiyle eyle bir hatt-ı şerîf tahrîr etdi kim:

"Sen ki Melek Ahmed Paşa lalamsın, Anadolu memleketinde Mısır ve Bağdâd'dan gayri cem‘i menâsıb-ı âlîlerin azl [u] nasbı senin re’y-i fermânında eyleyüp serdâr-ı mu‘azzamım olup ber-vech-i arpalık Van eyâletin sadaka etmişim" deyüp Melek Ahmed Paşa'nın destine hatt-ı şerîf verüp başına bir mücevher serdâr otağası sokup beş kîse altun ve bir serâperde-i Süleymânî ve bir direkli leylek çadırı ve yüz katar üstür ve yüz katar ester ihsân edüp sa‘âdetlü Melek Ahmed Paşa'ya hayr du‘a edüp "Yürü mu‘în u zahîrin Allah ola!" deyüp İpşir Paşa'ya hitâb etdi kim "Melek lalam ve Kapudan Kara Murâd Paşa lalam arz günleri huzûruma gelsinler ve Melek lalam gidince divânıma gelsinler ve kânûn-ı kadîm-i selef üzre gayri serdârlara niçe mühimmât u levâzımâtlar verilirse Melek lalama dahi veresiz. İnşâllahu Te‘âlâ âsitâne-i sa‘âdetimden evvel-bahârda deryâ-misâl asker-i bî-pâyân ile diyâr-ı Acem üzre müteveccih olup ân-ı karîb ammin Sultân Murâd Hân'ın fethi olan kal‘a-i Revân üzre revân oluruz" deyü serdârlık hatt-ı şerîfin Melek Ahmed Paşa'ya sa‘âdetlü pâdişâh verince İpşir Paşa'nın reng-i rûyî hâkister-misâl olup üçüncü sâ‘atde bu kadar müşâvere ve mübâhase-i dirâzdan sonra Melek Paşa ser-berzemîn edüp pâdişâh-ı Cem-cenâbın hayr du‘asıyla vedâlaşup hemân Sarâyburnu'nda bostâncıbaşı kayığına süvâr olup Bismillah ile ibtidâ, [...]

Footnote 189

Volume 4, pp. 134-135

Ve mine'l-acâ'ib ta'bîr-i rü'yâ-yı Melek Ahmed Paşa

Buyurdular kim ol gice menâmımda efendim Gâzî [260b] Murâd Hân'ı görürüm kim elinde bir hâs ve beyâz Tophâne somunu var, "Ahmed bu somunu gördün mü, hayli lezîz nân-pâredir. Bu ekmeği Kürdistân-ı Van'da bir âdem pişirir. Bir kerre bu ekmeği İpşir Paşa ol ekmeği Kürd'den istedi. Ol âdem İpşir'e bu ekmekten vermedi. Ammâ ben sana bir kerre Van'ın içkal'asında böyle bir nân-pâre verüp silâhdâr etdim. Al imdi bu nân-pâreyi şimdi sana Van'daki gibi verdim. Safâ-yı hâtır ile tenâvül edüp mansûr u muzaffer ol." deyü ol nân-pâresin verdikde dest-i şerîfin bûs etdikde, "Yâ pâ[di]şâhım bu ekmeği ihsân etdin ammâ bu ekmeğe kan bulaşmış, niçe yenir?" dedim.

Murâd Hân eyitdi: "Ol kanlı pâreden kızım İsmihân Kaya'm hâtûna gönder, yıkayup tenâvül etsün ve bir parçasın Bitlîs hânına Van'dan gönder, kanlı ekmekten yesin, mâ'adâsın sen ye, dediler" deyü bu vâkı'ayı İslâmbol'da sana demedim mi idi ve sen hayr ola, deyü ta'bîr etmedin mi idi, deyü bu vâkı'a[y]ı Melek Paşa efendimiz hakîr-i pür-taksîre takrîr eylemişdir.

"Belî sultânım eyle oldu." dedim. "İmdi Evliyâm ol vâkı'a böyle oldu kim Murâd Hân bana bu Van'ın İçkal'asında bu köşkün içre nân-pâre verüp silâhdâr etdi ve yine eyle bir nândır, Kürdistân'da bir âdem pişirir, al ol ekmeği safâ-yı hâtır ile ye dedüğü bize Van mansıbı nasîb olup ekmeğin işte yine Murâd Hân kasrında yememiz işâreti idi. Ve bu kerre İpşir ol âdemden Van ekmeğin isteyüp ekmekçi İpşir'e ekmek vermediği İpşir Van mansıbı olup Van'a geldikde Vanlı İpşir'i urup Van'a komayup ekmeğinden yedirmedikleri alâmeti idi.

Ve "Pâdişâhım bu kanlı ekmek yenir mi? dediğin Allahu a'lem biz Van'da hayli kan edüp harâm ekmek yerüz ve "Kanlı ekmekten İsmihân Kaya kızıma gönder,

yıkayup yesin" dediği benden ana harâm u helâlden cem olup varan mâl ana pâk [ü] helâldir. Ve "Bir kanlı parça ekmekden Van'da Bitlîs hânına gönder yesin." dediği Allahu a'lem ve Resûlihî işte bu mahalde hânın isyânı haberi geldiğidir kim biz ana sefer edüp askerinin kırıp ciğer-hûn yedirüp intikâm alırım.

Zîrâ Murâd Hân bu ekmeği yeyüp mansûr u muzaffer ol demiş idi. İnşâallahu Ta'âlâ hânı münhezim edüp mâl-ı ganâ'imle muğtenim oluruz. Ve ol kanlı ekmekden sen dahi yediğin ecel-i müsemmâna dek ol nândan yiyüp âhir min muhabbetullah şehîd olup merhûm olmak işâretleri idi kim işte Van mansıbı zuhûr etdi ve hâna da kanlı ekmek yedirmemiz de an karîb zuhûr eder." Deyü bu vâkı'ayı gördüğün takrîr edüp bu gûne ta'bîr etdi. Ve hakîr bu vâkı'ayı istimâ' edüp "Hayr ola sultânım." deyüp hâmûş oldum.

Hemân Paşa bu Van'ın İçkal'asında yeniçeri ağası ziyâfetin tenâvül edüp cümle askeriyle ve cümle a'yân-ı kibâr ulemâ vü ümerâ vü Ekrâd ile aşağı serâperde-i çetr-i mülemma'ına nüzûl edüp "Tîz Bitlîs hânına bir mektûb-ı muhabbet-üslûb tahrîr olunsun" deyü bu hakîre ibrâm u ilhâh edüp bu gûne şikeste-beste bir nâme tahrîr olundu.

Footnote 190

Volume 3, pp. 292-293

Ve mine'l-acâ'îb hikmet-i garîbe: Kaya Sultân ile paşa hareme gidüp haremde bir vâveylâ ve vâveledâ kopup paşa derhâl arak-âlûd olup taşra çıkup dört yüz on aded iç ağalarına on bin altun Kaya Sultân'ın mâlından ağalara taksim u bezl edüp Kaya Sultân'ın vaz'-ı hamli âsân olmağičün her gulâm-ı hâssaya biner aded ihlâs-ı şerîfi halâs niyyetine {kırâ'at etmeğe} tenbîh edüp hakîri sermahfil edüp halîfe kîsesinden hakîre beş yüz altun ihsân edüp eydür "Bak a Evliyâm! Siz benim oğlum ve

akrabâmdansın, ammâ bu sırr-ı hafî sende kala. Üç gice mukaddem ben Sultân Murâd'ı vâkı' amda görüp, 'Al bu ekmeği ye Ahmed' dedi idi. Ben de pâdişâhım 'bu nân-pârede kan vardır yenir mi', dedim. 'Ol kanlı tarafı Kaya kızıma ver, yıkayup yesin', dedüğü Allahu a'lem hâlâ Sultân doğurmayup helâk mertebesindedir," deyüp paşa serserî olup paşa yine hareme gitti. Bu mahalde yine İpşir Paşa tarafından mübâşir çavuşlar [184a] gelince harîmde olan fezâ' u çeza' ı görüp âkıl olan çavuşlar sıklet etmeyüp gerüye durdular. Elbette paşa durmasın gitsin, deyü ibrâm [u] ilhâh eden eskalu's-sukalâ çavuşların ardın alıp Abaza ve Çerkes ve Gürcî aznavurları bunlara "Vur bre hay!" deyüp bir deste-çûp çekdiler kim başile ayak yoluna giden güc ile halâs olup mülevves oldu. Meğer Kaya Sultân yedi aylık hâmile imiş. Müddeti tamâm olmadan paşayı katl ediyorlar havfinden arabaya binüp vücûd-ı nâzenînine lerze gelüp şehr-i Üsküdar'a gelince bi-emri Hudâ sıkıt vâkı' olup bir mirzâ-yı emîrciğizi ciğeri pâresi gibi müştak oldu. Hemân sarây içinden vâveylâ-yı cevâriyân ve müsâhibe-i gayri nisvânların feryâd [u] figânları evce peyveste oldu.

Gördüm ki paşa haremden taşra çıkup elinde bir kutu kapağı içre mezkûr sıkıt vâkı' olup beğceğizin na'şe-i pâkini cümle tevâbi'ât u lavâhıkâtlara o ciğerpâre beğceğizi gösterince anlar da feryâd u figâna başladılar. Bu kerre paşaya Van mansıbının mübârek-bâdı gelen vüzerâ vü vükelâlar bu hâl-i pür-melâli görünce anlar dahi müteellim olup bükâ-âlûd oldular ve paşaya tesellî verdiler. Paşa dahi "Bak ağalar, ne cüvân yiğit olacak imiş. Bakın kaşlarına ve âhû gözlerine ve bakın kadd [u] kâmetine" deyüp feryâd ederek "Âh yiğitliğine doymayan beğ oğlum, âh at binüp kılıç kuşanmağa doymayan oğlum!" deyü hakîrin yanına gelüp kutu kapağı içre beğın vücûdun gösterdi. Anı gördüm bir kızıl ciğerpâre, gerçi kaşı gözü ma'lûm ammâ dahi nâ-tamâm bir ciğerpâredir. Hemân hakîr eyitdim "Behey Sultânım! Ne şekil kaş ve göz sâhibi ve ne şekil kadd u kâmet sâhibi beğdir. Bunda rûh yokdur ve

nâ-tamâm düşdü cân yok, alay mı bozdu, kâfir mi akdardı, kelle mi kesdi, ya dünyâya hayy mı geldi. Bu ne şekil yiğitliğine doymayan beğdir. Ancak bir et pâresidir. Tamâm yiğit olmağa dünyâya hayy gelse kırk yıl gerekdir. Bu hod henüz yedi aylık bir ciğerpâredir. Siz ise kırk sene mukaddem târîh ile sıkıt gelmiş bir kan pâresiyçün feryâd edersiz. El-hükmü lillah, hemân cenâbımız ile Kaya Sultân efendimiz sağ olsun" deyü paşaya tesellî-i hâtır verdim.

Hemân paşa buyurdular kim "Behey Evliyâm, ben bu ciğerpâyeye ağlamam. Geçen gicelerde Sultân Murâd'ı gördüğüm vâkı'da Van'da nân-pâre verdi. İşte Van mansıbı zuhûr etdi ve vâkı'a ekmeği Kaya'ya ver, yıkayup yesin, dedüğü, bu vâkı'a {vâkı'} ola, deyü havfimden ağlarım" dedükde hakîr eyitdim. "Ol vâkı'ada kanlı ekmeği yıkasın, yesin, dedüğü bu beğçeğiz idi. Kanın yıkayup yire defn edüp yine Kaya Sultân ile nân u nemek yersiz ve dâ'imâ İpşir'den hafv u haşyet çekersiz idi. İşte bununla def' oldu". Bu niyyete el-Fâtiha deyüp paşaya tesellî-i hâtır verdim. Ammâ hakîkatü'l-hâl Kaya Sultân-ı sâhib-i cemâl hayli derd [u] mihen çeküp kanı kesilmedi. Sa'âdetlü pâdişâhdan Kaya Sultân'a ve bizim paşaya "el-Hükmü lillah, başlarınız sağ olsun" deyü hatt-ı şerîf ile paşaya ve sultâna birer kat hil'at-i fâhire ve semmûr kürkleri gelüp "Benim lalam, Kaya Sultân halam ifâkat bulduktan sonra bir ân durmayup diyâr-ı Van'a gidesin" deyü hatt geldi.

Ol ân merhûm sıkıt beği gasl edüp Üsküdar'da (---) (---) (---) mahalde defn edüp ol ân yigirmi aded mübâşir ü muktâm ve kelb-i akûr çavuşlar gelüp paşaya "Elbette gidersiz?!" deyü ibrâm [u] ilhâh etdiler. Paşa bunların cümlesine vur eylüyüp cümlesi firâr etdiler.

Netîce-i kelâm, {Paşa} cümle eşyâ-yı mühimmâtın görüp gitmek sadedinde iken hakîri katına kığırıp nihânîce eydür "Bak a Evliyâm! Sen benim oğlumsun. Hizmetkârların benim otağım içinde dâ'ireme çadırınla konsunlar ve yesinler ve içsünler ve senin şâkirdlerinden küçük İbrâhîm ve Rûm Alî ve Gürcî Mustafâ kölelerin üzre zâbit u râbit olup cümle esbâblarını ve gayri eşyâlarını gözetsinler. Ve atların cümle İmrahor tavlasında dursunlar. Ancak atların eğrlenmiş gulâmlarınla gelüp süvâr olsunlar. Cemî'i şeyine ben zâmin ü mütekeffil olurum. Sen bir kaç gün İslâmbol'da kalup İpşir'e ve Kara Hasan'a intisâb edüp bizim Kudde Mehemed Kethüdâ ve Mevkûfâtî Mehemed Efendi'nin ve Moralı Defterdâr Paşa'nın ve gayri a'yânın ve ta'allukâtlarımızda olan huddâmlarımızın ahvâllerine ve İpşir-i bî-beşîr ile {halkın} mu'âmele-i ca'lîlerine vâkıf olup ne havâdisât zuhûr ederse Kaya Sultân'dan ve Gümrük Emîni Hasan Çelebi çerâğımızdan mektûblar alup aslâ kimesnenin haberi yok iken ardımız sıra kendü atlarınla ılgar ile ale'l-acele gelüp bana iresin" deyü hakîre beş yüz bundukani sikke-i hasene altun verüp du'â etdi. [184b] Ve Erganeli Ahmed Ağa'ya da du'â edüp Van'a müsellim gönderdi. Hakîr dahi beş gulâmım hazînedâra ve dörd ızâr esbâbım ve beş atım emîr-i âhûra teslîm edüp üç memlûk-ı zeberdestim ile ve beş re's atımla Üsküdar'da Kaya Sultân yanında kaldım.

Sene (---) mâh-ı (---) Paşa, Kaya Sultân ile vedâ'laşup Van'a revâne olup evvelâ Bismillah ile [...]

Footnote 192

Volume 3, pp. 279-282

Ve mine'l-bedâyi'i'l-garâ'ib, ahvâl-i dervîşân-ı zîşân

Anı gördük, kapudan içeri Telhîsî Hasan Ağa gelüp üç kişi olduk. Esnâ-yı kelâmda İpşir Paşa deryâ-misâl Cemâpur askeri gibi eşkiyâ ve zorbalar ile geliyor, denildi. Aya rikâb-ı hümâyûna bu kadar haşerât ile geldikde ne evzâ' [u] etvâr ide ve Kapudan Murâd Paşa ile ve Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa ol iki fitne dağarcıklarına ne mu'âmele ide, denildikde paşa eyitdi "Hele bizim vezâretimizde İpşir şâm valisiyken Dürzî Mustafâ Ağa ile emîrler gönderüp, bre Dürüzi üzre gitme, ırz-ı vezâreti pâymâl edersin" deyü nasîhatnâmeler ile emr-i şerîf dönderüp emr-i pâdişâhîye amel etmeyüp sû-ı tedbîr ile Dürüzî üzre gidüp Bukâ' Boğazı'nda boğazı ele verüp bu kadar askerin Dürzî'ye kırdırıp ve bu kadar mâl-ı hazâ'inden ayrılıp kendüsü uyluğundan akra hançer ile Dürüzî elinde mecrûh olup kendüsü [175a] ancak bir atıyla ve altı huddâmıyla halâs olup şâm'a bî-cân düşüp ol nasîhat-âmîz mektûblarımızdan berü "Bizim adüvvi cânımızdır. Hele gelsin, görelim!" deyüp evhâm-ı garibeler ile müşevveşü'l-hâl olup bu gûne ahvâlât-ı âlâyîş-i dünyâ ile müşâvere ederken anı gördük, hemân kapudan içeri demin "Allah Hak!" diyen fukarâ-yı Bektâşî yine "Allah Hak dost illallah!" deyüp ol cân-ı bî-bâk ü bî-pervâ içeri girüp "Aşk ola ey âşıkân-ı sâdikân-ı zarîfân!" deyüp nefîr-i Mûsâ çobanîsine dest urup ibtidâ düvâzde imâm aşkına on iki dem ü zezeme urup bu hakîr ve paşa anın dem-i sûrundan dem-beste ü hayrân kaldık. Garâbet bunda kim "Kapuda bu kadar bevvâblar var. Bu sarây kâ'im-i makâm sarâyı olduğundan izdihâm-ı benî Âdem olmağıla bevvâblar kapulardan kuş değil zerre uçurmazlar. Bu dervîş ü dilrîş ne takrîb ile dâhil-i savma'a oldu?" deyü engüşt ber-dehen edüp ta'accüb etdik. Ammâ hakîr bu dervîşe im'an-ı nazar ile nazar etdim. (Selâ) pây-bürehne ve ser-bürehne bir mülevves-şekil ammâ yüzünde gözünde nûr lem'a urur. Sözünde letâfet u zarâfet u nezâfet olup dürr-i şehvâr-vâr tekellüm eder. Gâyetü'l-gâye fesâhat u belâgât sâhibi cân-ı cânân bir sâhib-i iz'ân ve serinde âfitâbe-i bozdoğan kisbeti üzre

âfitâbesi var. Tâcın keç kılıp serinde muhibb-i hânedân alâmetlerinden on iki imâm aşkına on iki tarîk-i Bektâşiyân pîrleri alâmeti olmak için on iki aded la‘l-gûn dâğları gül-i mutabbak-misâl serinde zeyn kılmış.

Ba‘dehû bu cân aşk ile mest olmuş. Yine nefrin ele alup dem urup Esmâ‘ü'l-hüsna âğâzesiyle nefirde savt urup Hayyu'l-Kayyum, el-Vâcidü'l-Mâcid, el-Ahad ve'l-Ferdü's-Samed, el-Kâdirü'l-Muktedir esmâların gösterüp er "Hak Allah dost dost!.." deyü hâmûş-bâş oldu. Hakîr yine vücûdına bakdım, bî-pîrehen sîne-çak bir pâk-abdâl. Sîne-i bî-kînesinde Maktelü'l-Hüseyn âşûresinde Tebrîz-i dilâvîzde sinesine şerhalar çekdirmiş kim her sırumı nîm dival kadar kadar şerhaları var. Ve serinden âfitâbesin çıkarup ser-bürehne olup tâ beynisi üzre bir teslîm dâğı var kim guruş kadar var. Anı göstermeden murâdı şerî‘at ü tarîkat ve hakîkat ü ma‘rifetde kâmil ve sâhib-ayâr olup "Tarîk-i hakka teslîmiz!" deyü teslîm dâğın ayân eyledi. Ve iki bâzûlarında çâryâr-ı güzîn dâğları ve şerhaları ve sol bâzûsunda Deşt-i Kerbelâ dâğları ve sırumları ile müzeyyen bir zırtıl pâk torlak ve parlak ammâ zarrak ve şallak değil ve çârdarb bir mutarraş abdâllığı cümle menâhiyyâtdan müberrâlık alâmetin göstermiş. Zîrâ bıyıkda ve saç u sakalda kaş ü kirpikde aslâ alâkası yok idi, ammâ nûr gibi yüzü berk ururdu.

El-hâsıl belinde tennûresi ve elinde deste-çûb ve dilinde "Yâ Mahbûbu'l-kulûb" ve kemerinde sapan-ı Dâvûdî ve pâlheng-i Mûsâî ve debdebe-i Alî ve cığcığa ve zilbem ü kantara ve dedehî ve râhrevî, bunlar refik-i piyâdegândır.

El-hâsıl cümle âlât-ı cihâz-ı fakr-ı dervîşân-ı zîşân kendüde cümle müheyvâ bir ârif-i billâhdır. Hemân hakîr cür‘et edüp "Pâdişâhım nere selâmın getirirsiniz" deyüp abdâlâne savt-ı a‘lâ ile bu müseddesi terennüm etdim.

Bend-i müseddes:

Ne gülzârın nesîmidir hevâ-yı anber-i pâkûn

Ne şem'ün şû'lesidür nâr-ı ruhsâr-ı arak-nâkûn

Ne nehrin suyudur âbın ne yer toprağıdır hâkûn

Ne hilkatsin ki karsan halkı yokdur kimseden pâkûn

Efendim sana kim derler ne yirdensin nedir adın

Cefâyı kimden öğrendin a cânım kimdir üstâdın

deyü bu ebyâtları terennüm etdiğimizde dervîş eydür "Üstâdına rahmet sen cânâ aşk ola abdal!" dedi. Hakîr dahi "Aşkına meşk-i İlâhî ola ve yarıcın Allah ola," dedim. Hemân dilrîş u dervîş bu gûne âşıkâne cevâbları istimâ' edüp sürûrundan pây-ı şerîfleri yere basmazdı. Hemân anlar dahi bizim ebyâtlara karşılık bu Arabî kıt'ayı âğâza eyledi. Kıt'a:

deyüp bu ebyât-ı dürer-bârı fesâhat u belâğat üzre mahâric-i hurûfu üzre icrâ ederek kırâat etdi.

Hakîr eyitdim: "Bârekallah ey fusehâ-yı büleğâ! Sadlek bârekallah" dedim.

Ol dahi hakîre eyitdi. [175b] "Bize bir müseddes bendi ebyâtlarıyla ârifâne ve şâ'irâne hâl-i ahvâl-i pür-melâlimizi ve ism [ü] resmimizi su'âl buyurdunuz idi. Ol ebyâtların su'âllerine cevâb oldur kim, evvelâ tarîk-i Hoca Ahmed-i Yesevî'den fukarâ-yı Bektâşiyânız ve üstâdımız Dervîş Alî Nâdimî'dir kim Hazret-i İmâm Rıza'da kırk sene gündüz sâ'im ü gice kâ'im olup ömründe bıçağ ile zibih olmuş zî-rûh kısmı ta'âm tenâvül etmemişdir. Bu hakîr ol server-i hünerverin ma'nâ oğluyum.

Ve bir mısra'da ne yirdensin, buyurdunuz, biz dahi Arabî mısra' ile bi'l-Irâkı marîzaten işâretinden murâd [u] merâmımız Irâk-ı Acem ki Bağdâd-ı behişt âbâd-ı dârü'l-hulefâ olan Irâk'da sâkin bir marîz-i zu'afâyız, dedi.

Ve bir mısra'da sana kim derler, buyurdunuz. Bu zelîl [ü] hakîre Dervîş Sünnetî derler. Yed-i kudret ile mecnûn-ı müştak olduğumuzdan sünnetî tahallüs eder bir Sünnî fukarâyız.

Ve bir mısra'da ne hilkatsin buyurdunuz hilkatinde cihâz-ı fakr hil'atiyle mülebbes pâk u ter dâmen-i ma'sumeyn-i pâkeyn.

Ve bir mısra'da, nehrimiz su'âl buyurdunuz. Suyumuz nehr-i Dicle'dir kim Diyârbekir kurbunda Tercîl dağlarından tulû' eder şattü'l-arab'dır.

Ve hâkimiz su'âl etdiniz. Hâk-i amber-i pâk Bağdâd-ı İrem-âbâd, maskat-ı re'simiz olmuşdur.

Ve ne şem'in şu'lesisin buyurdunuz. şu'le-i tînetimiz nûr-ı îmân ile memlûdur.

Ve ruhsâr-ı arak-nâkin nedir dediniz tevhi'd-i vahdet ile yanaklarımız la'l-gûn olmuşdur.

Ve hevâ-yı unsur-ı pâkin buyurdunuz. Hevâ-yı hevesimiz müşâhede-i cemâl-i Râbbü'l-izzetdir ve unsur-ı pâkimiz yed-i kudret ile tahmîr olup İsm-i a'zam olmuşuz" deyüp okuduğumuz müseddes ebyâtlarının her mısra'ına bu gûne tasavvuf ile cevâb-ı bâ-savâblar verdikde hemân hakîr bu câna derûnî âşık olup dest-i şerîfin bûs edüp "Bî'at sultânım" dedim.

Anlar da hakîre "İsm-i şerîfiniz bize ihsân edün" buyurdular. Bu hakîr eyitdim "Evlîyâ kulunuz ibn Dervîş Mehemed Zillî demişler" dedim.

Anlar eyitdi "İmdi hakkâ ki velîsin, bizi karındâşlığa ve sırdâş-ı hâldâşlığa ve deryâda yoldâşlığa kabûl edin" dedi. Biz dahi "Kabûl etdik" deyüp bu beyti terennüm etdik. Beyt:

Verdim beni benden sana, aldım seni senden bana

Oldu temâm bey' u şîrâ yok arada sîm u zeri

deyüp ol yâr-ı vefâdâr ile el dutuşup sûre-i İnnâ Fetahnâ'dan âyet-i şerîfin tilâvet edüp ol cândan tecdîd-i bî'at edüp tâze cân buldum.

Paşa efendimiz bu hâli görüp tarîk-i Hâcegân'da iken fırsat ganîmetdir deyüp ol dahi bî'at edem deyü temennâ etdikde dervîş eyitdi "Ey âşık, siz Melek Ahmed Paşa değil misiz? Siz bî'at-ı ezeliyyeye iktidâ etmişsiz kim biz sizin hâtırınız için kat'-ı menâzil ederdik. Gelüp hamd-i Hudâ sıhhatle mülâkât müyesser oldu. İmdi ey Melek Dede, İspaniye erenlerinden Mübtecil Hoca Ca'fer ve Dervîş Angel Haydar millet-i Mesîhiyye şeklinde geçinirler ammâ ikisi de mü'mîn ü muvahhid nihânîce sâhib-i seccâdedirler. Ve pişvâ-yı tarîk-i Hâcegân birer pâdişâh-ı Cemcenâbdırlar. Anlar hakîre bî'at verüp "Var ey Dervîş Sünnetî! İslâmbol'da Melek Ahmed Paşa ile buluş ve görüş ve nedîmleriyle biliş ve Allah emâneti olsun Melek Baba'ya selâmımızı teblîğ eyleyüp bu sûre-i Yûsuf âyetiyle tesellî bulsun ve sûre-i (-- --) (---) ilâ âhirih, âyetin evrâd etsin. Âyet-i Yûsuf emâneti budur deyüp (---) âyetidir.

Anlar sizlere bu âyeti gönderüp selâm eylediler ve İpşir'den havf eylemesin.

Allah ona yâverdir, dediler" deyince hemân paşa ayağa kalkup "Yâ Allah! şükür elhamdülillah ve aleykümü's-selâm rahmetullahi ve berekâtihi, gönderen getiren sağ esen olsun. **Hamdülillah ki derûnumda olan İpşir havfi gitdi.** Evhâm-ı tahayyülâtdan ve gill u gışdan berî olup kesâfetden halâs oldum. Ve bu âyet-i şerîfi bunların nutk-ı dürerbârlarından istimâ' etdiğim gibi râhatü'l-ervâh buldum. Maksad

[u] merâmıma vâsıl oldum," deyü Dervîş Sünnetî'nin elin eline alıp diyâr-ı İspaniye'de ve gayri büldânlarda hâl sâhibi kimler var ise su'âl ederken "Kurtuba şehrinde Mübtecil Baba Sâdık size selâm etdi ve Tanca şehrinde şeyh Mansûr selâm etdi ve Fes-i Merânkûşî şehrinde İzzeddîn Burnâvî selâm etdiler" diyince paşa ayağa kalkup selâm alup "Biz anlara Cezâyirli Alî Sipçinoğlu ile mektûblar göndermiş idik. Vâsıl olduğu haberleri geldi" deyüp paşa Dervîş Sünnetî ile yine öpüşüp koç-kucağ ve birbirlerin derâğuş edüp künc-i bucağda bir çağ dahi sohbet-i hâssa meşğûl [176a] oldular.

Ammâ paşa ile bu ikisi bir gûne tekellüme başladılar. Hudâ âlimü's-sırrı ve'l-hafiyâyadır ol kelâm-ı dürer-bârlarından bir hurûf ve bir kelâm anlayamayup mebhût [u] mütehayyir kaldım. Anlar bir gûne sürûr [u] şâdimânda olup kâh el-hamdülillah ve kâh eş-şükrülillah ve kâh hâzâ min fazlı Rabbî dediklerin anlardım. Bu hâl üzre esnâ-yı kelâmda yine sadede gelüp Dervîş Sünnetî eydür "Bu âyet-i şerîfi size gönderdiklerinde ma'nâ-yı sübhân üzre Melek Dede'ye beşâret eyle kim şeyhü'l-kurrâ Sûsî hazretleri takrîb-i kırâ'atları üzre âyetinde hâzâ ile ebşer mâbeyninde olan elifi vasl edüp mâ hâzâ ile ibşirâ okurlar. Ve mâ hâzâ mâ sî mâin (---) (---) dir, ya'nî ibşir değildir, mün'adimdir. ya'nî yine sen sâbit-kadem olup hayâtda melek-i sâhib-i keremsin işâreti vardır" dedi. Ve yine "Hâşâ ki müfessirîn kavli üzre bu âyet-i şerîfin ma'nâsı böyle olup siz Melek ve İpşir ola, hâşâ sümme hâşâ ehl-i şer' bu tefsîre râzî değillerdir, ancak meşâyihân-ı bâtinân, ulûm-ı Arabiyye ve acîbeye mâlikân rümûz [u] künûz sâhibleri ve ilm-i ledünde cifr-i câmi' mâlikleri hurûf-ı Alî'den ve kelâm-ı Muhyiddîn'den böyle istihrâc edüp tesellî haberi gönderdiler" dedikde paşa eyitdi "Ben bu âyet-i şerîfden safâ-yı hâtır buldum. Bu bilinmez bir rumûz-i ehl-i dildir. Kur'ân-ı azîmin ve Furkân-ı mecîdin her elfâz-ı dürebâr kelimesinde ve her hurûf-ı hâldârında ilm-i Alî üzre niçe kerre rümûzât-i İlâhiyyeler var kim anın ehli olan bilüp

her hurûfun rümûzundan haberdâr olup inkırâzu'd-deverân Furkân-ı Mecîd-i mu'ciz ile amel ederler, başka bir ilimdir" buyurdular.

Zîrâ Melek Ahmed Paşa hâl sâhibi dervîş u dilrîş âdem idi ve dâ'imâ sulehâ-yı ümmet ile ihtilât ederdi. Bu kerre bu Dervîş Sünnetî ile kâmil beş sâ'at cân sohbeti edüp ta'âm geldikde hemân Dervîş Sünnetî Paşa ile musâfaha edüp yerinden bir pertâb edüp kapudan taşra berk-i hâtif gibi çıkup gidince hakîre {paşa} "Bre yetiş bak Evliyâm {Dede} gitmesin" dedikde ardı sıra seğirdüp nâm [u] nişânından ne bevâblar, ne ehl-i sûk ve ne hakîr bir nişân görmedik. Âhir hakîr paşaya gelüp bu ahvâli dedikde iki yüz altun ve iki Keşmirî şâl verüp "Tiz Evliyâm, ol cânı kande bulursan bizden selâm edüp bunları ver. Lûtf eylesin, her bâr bize gelsin" deyü paşa ricâ edüp akîbince hakîri gönderdi. Bu abd-i kemter ata binüp sarây kapusundan taşra çıkıp "Bre ümmet-i Muhammed, şu eşkâlde bir torlak u parlak u mudallak ışıık-ı âşık göndünüz mü?" deyü ona buna su'âl ederken Bayrâm Paşa Sarâyı önünde "İşte Ahûrkapu'ya doğru bir âşık boru çalarak gidiyor" dedikde hakîr at birağup Ahûrkapu'dan taşra çıkup gördüm ki fi'l-hâl bir kayık ile tâ deryânın vasatında bâdbân-ı cenâhın açup uçarak gitmede. Hemân hakîr dahi beş çifte bir kayığa süvâr olup palpa ribaçsa kürek ve yelken edüp deryâ ortasına vardıkda Dedemin kayıkçılarına makrama saldim. Anlar dahi âheste kürek çekdiklerinde varup mülâkât olup kayığına sürüp azîzin dest-i şerîfin bûs edüp "Paşa oğlunuz selâm eyleyüp şu iki yüz altunu harc-râh eylesin ve bu iki Keşmirî şâlî ridâ eylesin ve gâhîce bize teşrif eylesin, dediler" dedim. Hemân "El-hedâyâ teşterük ve lev kâne müşterek, Hak berekât-ı Halîl versin. şallar bizim, altunlar kayıkçılar ile sizin" dedikde "Lutf eyle sultânım, cümle sizindir" deyü ibrâm [u] ilhâh edince "Âh işte bu teklîf-i mâlâ-yutakdır" deyü hemân girîbân-ı tennûresinden cilbend-i muhabbetin çıkarup, "Destûr der, sok elin şu ummân-ı kerâmeye" deyü izin verdikde bu hakîr elim cilbend-i

muhabbete sokup des-dırâzlık etdim. İçi mâl-â-mâl mümessek ve ıssıcak furûnî altun-ı bundukânî ve la‘l [u] yâkût ve elmas, zümürüd-i Sudânî ile memlû bir cilbend-i kerâmedir. Hemân aklım gidüp eyitdim "İmdi sultânım, siz a‘lemsiz, bu hakîr size teslîmiz" dediğimde hemân cilbendine al al edüp bu hakîre bir avuç altun verüp cümle seksen yedi sikke-i hasene ve yedi taş yâkût u zümürüd ve elmas [u] la‘l ve seylân ve pîrûze ve zeberced taşları verüp eydür, "Ey ömrüm Evliyâ, bu altunların her birin birer sene harc eylesen berekât-ı Halîl ile sana kifâyet edüp ömrün oldukça harc eyle" dedikde "Ha benim ömrüm seksen yedi sene ola" deyü hakîre gûnâ-gûn evhâm-ı garîbe vü acîbeler ârız oldu. Ba‘dehû paşanın iki yüz altunundan yüz altun dahi ihsân eyleyüp bâki yüz altunları on nefer kayıkçılarımıza onar onar [176b] bezl eyledi. Ve şalın birin külâhı üzre sarup birisin gerdenine bend eyledi. Ve "Paşaya bizden selâm eyle. Biz gayri diyâr-ı Rûm'a kadem basmazız. Fer[d]âsı arz-ı mukaddeseye geçüp Mekke ve Medine câniblerine gitmeğe me‘mûruz.

Ve evvel bir ebyât-ı Arabî ile cenâbınıza, ziyâret-i Beytullah rucelâ-yı hâfîyâ, deyü işâret etmişdik. Hâlâ azîmetimiz inânın ol tarafa atf eyledik ve size deryâ üzre refik olmamızın işâreti idi. Hemân bizi hayr du‘âdan ferâmûş buyurman" deyü vedâ‘ mahallinde iki kayıkçılara eyitdi: "Dilerim kim Evliyâ Çelebi karındaşımız ile paşaya bile varup altunları kabûl etmeyüp sizlere tevzî‘ eylediğimize şehâdet edesiz kim paşa itmînân-ı kalb hâsıl ede ve Evliyâ Çelebi hakkında sû-i zandan halâs ola" buyurdıklarında cihân bu hakîrin oldu. Ve "Evliyâm du‘â-yı hayrum seninle bilebilir. Var kumda oyna, götüne çöp batmasın. Râh-ı Mekke'de ve diyâr-ı Mısır'da aslâ gam yiyüp havf u haşyet çekme. Âfât-ı dehrden masûn [u] mahfûz olup Hudâ-yı Bîçûn mu‘în u zahîrin olup geşt ü güzâr eylediğin yerlerde pâdişâhlar ve vüzerâ, vükelâ ü a‘yân [u] kibâr mâbeynlerinde mu‘azzez ü mükerrerem olup düşman şerlerinden emîn

olasın. Ve bizi kal'a-i Van'da hayr du'âdan unutma, el-Fâtiha!" deyüp yine ba'de'd-du'â dest-bûs edüp anlar Üsküdar'a bâdbân-ı azîmeti açup gtdiler.

Hakîr Ahûrkapu'ya şâd [u] handân gelüp iki kayıkçılar ile paşaya gelüp Dede'nin selâmın teblîğ edüp vâkı'-ı hâli takrîr eyledim. Paşa âlem-i hayretde kalup "Bu sûre-i Yûsuf'da olan âyet-i kerîmeden acâ'ib tesellî-i hâtır buldum. Hakkâ ki ol âdem velî idi" deyü dâ'imâ anın evsâfiyla eğlenirdik. Bu hakîrin Melek Ahmed Paşa kâ'immakâmlığında böyle bir câna râst geldik.

Ba'dehû bevvâblardan su'âl etdim ki "Bre cânım paşanın odası kapusu önünde elinizde deyeneklerle âmâde ediniz. Bu dervîş paşanın savma'asına niçe girdi, görmediniz mi?" dedim. Cümle, "Görmedik!" deyü yemîn etdiler. "Ancak kapu arasında bir 'Allah hak' sadâsın ve bir dahi paşa yanında ışık borusu âvâzın istimâ' etdik" dediler. Garîb temâşâ idi.

.....(17.5 satır boş)[177a]

Footnote 193

Volume 4, pp. 9-10

[...] Bu şehirde paşa efendimize yetişüp Kaya Sultân'ın ve Hasan Çelebi'nin mektûbların verüp kırâ'at etdikde "Bre Evliyâm! Kudde Kethudâ'yı ve Defterdârı ve Mevkûfâtîyi katl etdiler" dedikde, "Belî efendim, katl etdiler", deyü cümle maktûlleri ve mağdûrları ve gaddârları bir bir takrîr edüp kazıyye-i ser-encâmlarımız nakl etdim. Netîce-i kelâm "Efendim, cesedün aşî gâfilin başî Kara Hasan Paşa iğvâsıyla İpşir'in size intikâmı var, gâfil mebâş, bir ayak evvel Kürdistân'a [192a] düşüp bugünden gerü başına asker cem' edüp çokluk gâfil gezüp minâresi çok şehirlere girmeyelim." dedim. **Hemân paşa on aded ağaların beşer kîse ile Engürü ve**

Kankırı ve Amasiyye ve Çorum ve Merzifon {şehirlerine ağalar} gönderüp sekban ve sarıca cem'ine gitdiler ve sâ'ir vilâyetlerde sâkin olan paşa efendimiz çerağlarına âdemler gitdiler ve paşa efendimiz hakîre iki yüz guruş ve bir kılıç ve Gürcî gulâmı verüp cümle memlûklarımız sağ ve esen bulup yine haymemiz önünde atlarımız kayd [ü] bend etdik.

Footnote 194

Volume 3, pp. 158-159

Der-beyân-ı âkıbet-i kâr-ı sû-i tedbîr, sebab-i azl-i vezîria'zam Melek Ahmed Paşa

İbtiden ibtidâ sebab-i azli oldur kim Türkmân Ağası Abaza Kara Hasan Ağâ, Sultân İbrâhîm Hân asrında Kara Haydaroğlu nâm harâmîyi ele getirüp kayd-bend ile cülûs-ı Mehemmed Hân'ın ibtidâsında gazâ-yı Mehemmed Hân'dır kim ol harâmîyi Parmakkapu'da be-dest-i Hasan Ağâ, salb edüp Anadolu memleketleri şûr-ı şerrinden emîn olup bu hizmeti mukâbelesinde hatt-ı şerîfler ile Kara Hasan Ağâ'ya Türkmân ağalığı mü'ebbed kayd-ı hayât ile sadaka olunup her sene berât-ı pâdişâhîsin tecdîd edüp kalemiyyesin hazîne-i pâdişâhîye teslim edüp keyfe mâ-yeşâ mutasarrıf olurdu. Tâ Melek Ahmed Paşa efendimiz vezâretine gelince mutasarrıf olup yetmiş kise kalemiyyesin edâ edüp tecdîd-i berât {idüp} Melek Ahmed Paşa efendimizle vedâlaşup Üsküdar'a gidüp asker cem' edüp Türkmân ağalığı hizmetine gitmek sadedinde iken Yeniçeri ocağından Bektâş Ağâ ve Kara Yeniçeri ağası ve Çelebi Kul kethüdâsı ve Paşa kethüdâsı Kudde Kethüdâ cümle ale'l-ittifâk Hasan Ağâ'dan Türkmân ağalığın alup mevâcib mahallidir, deyü yüz kisesin alup Türkmân ağalığın Ak Alî Ağâ'ya verdiler. Hemân Abaza Hasan Ağâ, Üsküdar'dan üç yüz aded câna başa kalmaz kafadâr yiğitler ile Ahûrkapu'ya gelüp yüz aded yiğit kayıklar başında

koyup kendisi yüz aded âriyetî atlılar ile Paşa sarâyına gelirken hakîr Kudde Kethüdâ ve Mektûbcu Ramazân Efendi ve Mektûbcı halîfesi Behcetî Efendi bir yerde hâzır idi. Abaza Hasan Ağa geldi", dediklerinde sarây içre bir gulgule olup Kudde Mehemed Kethüdâ'nın aklı gidüp Kara Hasan Ağa doğru paşanın yanına varup kararup bozarup eydür: "Bak a sultânım, efendiciğim! Benim yetmiş kise kalemiyyemi alup bu kadar masrûf çeküp ve bu kadar zamândan berü hatt-ı şerîf ile Türkmân ağalığı benim ola. Lâyık mıdır kim beni böyle hor, hakîr, bed-nâm edesiz. Aşîret gayreti yok mu?" deyü bükâ-âlûd olunca Paşa eyitdi: "Hasan Ağa! Bu sene eyle olur. Çok yerden ricâ etdiler. Senin yetmiş kisen yerine şimdi yüz kise verelim. Bu sene sabr eyle" dedi. Hasan Ağa: "Ben bilirim, kabâhat kimdedir" deyü taşra çıkup gitdi. Hemân Kudde Kethüdâ'yı taşrada görünce "Bak a Kudde! Hak Te'âlâ Hasan'ın cânın almasın, ben sana bunu korsam!" diyince Kudde Kethüdâ "Ey Kara Hasan! Her kansı taş katıdır, başını ana ur galan!" deyü Diyârbekir istilâhıyla niçe gûne elfâz-ı zebân-dırâzlar edince hemân Hasan Ağa dal-hançer olup Kudde Kethüdâ'yı yakasından altına alup katl edecek mahalde cümle huzzâr-ı meclis Hasan Ağa'nın üzerine üşüp Kudde Kethüdâ'yı halâs edüp Kudde, paşaya girüp feryâd edince Hasan Ağa gitdi. "Kudde, senin çirkün necâseti benim fülânıma olsun, sana bunu kosam!" deyüp nerdübândan aşağı enüp atına süvâr olup bî-bâk u bî-pervâ şitâb ile Ahûrkapu'da kayıklara yetişüp derhâl Üsküdar'a [99a] ubûr edüp cümle hânlarda olan sipâhiyi başına cem' eyledüğü saltanat tarafına mün'akis olup der-akab Bektâş Ağa ve Yeniçeri ağası ve Çelebi Kethüdâ ve Kudde kethüdâ tahrîkiyle paşaya gelüp "Zorbadır ve aşkıyâdır ve menba'u'l-fesâd bir vâcibü'l-katldir. Elbette bu ayda Hasan Ağa'yı katl edersin. Yoksa ne sen, ne biz ve ne pâdişâh ve ne şehir-i Üsküdar kalır" deyü Hasan Ağa katliyiçün Paşaya ibrâm [u] ilhâha teklîf-i mâlâ-yutâk etdiler. Hâh-nâ-hâh Hasan Ağa katline emr-i şerîf alup Küçük Tezkireci Zühdi Efendi ve silâhdâr

ve sipâh bölük ağaları hâzır olurken Hasan Ağa'nın bir yâr-ı sâdıkı Üsküdar'a haber uçurup Hasan Ağa ol ân firâr eder. Bu haber iftirâsın hakîre isnâd etdiler ammâ alîmallah ve şehîdallah ve kefâ-billah şehîden Muhammeden Resûlallah aslâ ve kat'â rûhumuzun haberi yok idi. Haber eden yine vâlidemiz aşîretinden paşanın haftâncıbaşısı Abaza Parmaksız Sefer Ağa var idi, ol haber gönderüp Hasan Ağa firâr edüp katline varanlar Hasan Ağa'yı bulmayup hâ'ib ü hâsir geldiler. Hasan Ağa bir günde ılgar ile dağlardan İzmid'e varup ne kadar ulûfeye gelir sipâh var ise gerü döndürüp bin atlı olur.

Andan Bolu'ya varınca üç bin atlı olur. Osmâncık'a varınca beş bin asker olur. İpşir Paşa'ya varup İpşirle kırk elli bin asker olup der-i devlete haber gönderüp "Kul kethüdâsı ve Kara Çavuş'u ve Kudde Kethüdâ'yı ve Defterdâr Emîr Paşa'yı ve filanı ve filanı istemezüz" deyü haber gelince taraf-ı şehriyârîden bunların hakkına katl hatt-ı şerîfi gelüp Paşa "Mühri ferâgât ederim. Ben anların nâ-hak katllerine fermân etmem!" deyüp bu sadâ pinhân oldu. Bu mahalde Siyâvuş Paşa dahi Budin'den ma'zûlen gelüp kubbenişîn vezîr olup Abaza Hasan'dan ve İpşir'den kendüye nihânîce mektûblar gelüp pesüperdeden mührü almağa lağımlar etmeğe başladı. Sene 1061 şa'bân'ının nısfında

Footnote 196

Volume 3, pp. 278-279

[...] Bu mertebe-i dakîk üzre niçe bin gûne fikr-i fâside etmem diyemeyüp zemîn-bûs edüp cemî'i vüzerâ vü vükelâ ve şeyhülislâm Ebû Saîd Efendi ve nakîbü'l-eşrâf ve kadı'askereynler ile ve dârüssa'âde ağası ve Hâsodabaşı Hasan Ağa ve bostâncıbaşısı sâ'ir musâhib-i şehriyârîler ile taşra arz odasına çıkup kâmil yedi sâ'ad müşâvere-i tâm edüp vakt-i asrda tekrâr Çimşirlik nâm mahalde ale'l-ittifâk huzûr-ı

pâdişâhîye girüp "Pâdişâhım mühri el-hâsıl İpşir Mustafâ Paşa lalana gitmeği re'y-i ahsen gördük" dediklerinde "Ne dersin Melek lala?" dedikte hemân Melek Ahmed Paşa eydür "Pâdişâhım. Vallahi bu re'y-i ahsendir. Hadîs: dedükde paşadan mührü alıp hemân hazînenin bedel-i mihrin paşaya verüp "Tiz düstûr-ı mükerrerim ve kâ'im-i makâm-ı a'zamımsın" deyü paşaya bir semmur hil'at-i fâhire-i semmûr giydirüp üç aded semmûr kürkü ol gün paşa giyüp sene (---) mâh-ı (---) (---) gününde müstakil kâ'im-i makâm olup şad [u] handan paşa sarâyına gelüp mühr-i şerîfi dergâh-ı âlî (---) (---) Ağa İpşir Paşa'ya Haleb'e götürdü. Ve paşa efendimiz dahi niçe hedâyâ-yı zî-kıymetler ile mübârek-bâd deyü Alî Ağa'yı İpşir Paşa'ya Haleb'e gönderdi. Ba'dehû ol mâh-ı mübârekde Ayşe Sultân binti Ahmed Hân'ı İpşir Paşa'ya nikâh edüp müjdesi (- --) ağa ile Haleb'e gitdi.

Ba'dehû paşa niçe menâsıb-ı âlîleri tevcîh edüp kalemiyyeleriyle yedi günde dörd bin [174b] ulûfe çıkarup cümle kul mecbûr-ı hâtır oldu. Ammâ tevcîh olunan menâsıbların birisin İpşir Paşa müsellimlere zabt etdirmeyüp ba'dehû müsellimler paşadan kalemiyyelerin şer' ile taleb edüp bin altmış kîse ashâbına redd olunup paşa bu kadar kîse-i Rûmî hasâre çekti. Mâh-ı mezbûrun yigirminci günü sâbıkan ağamız olan Kulaksız Abaza şâhin Ağa çingene harâcıyla gelüp paşa efendimiz dahi şâhin Ağa'ya harâc-ı kıptîyânı zabt etdirmeyüp İpşir Paşa ile efendimiz mâbeynine ibtidâ bürûdet bundan hâsıl oldu. Ba'dehû her gelen İpşir Paşa'nın Haleb'de isyân [u] tuğyânın ve deryâ-misâl asker cem' etmesinin haberin getirirlerdi. Niçe kerre der-i devlet tarafından hasekiler ve kozbekçiler ve serbevâbân-ı dergâh-ı âlîler gidüp "Elbette lalam, âsitâne-i sa'âdetime ale'l-acele gelesin" deyü müsta'cel hatt-ı şerîfler gitdikçe Haleb'den taşra aslâ bir hatve çıkmayup deryâ-misâl asker cem' ederdi. Bir kerre bir

telhîsi gelüp "Pâdişâhımın der-i devletine arz-ı bende-i bî-mikdâr budur kim Van diyârlarında Pinyânişi nâm ülkeden kızılbaş-ı bed-ma'âş [u] ser-tırâş iki kerre yüz bin koyun sürüp niçe yüz a'yân-ı Ekrâd katl edüp bu kadar kurâ ve büldân nehb ü gâret edüp sulh-ı Murâd Hân'a muğâyir gûnâ-gûn işler işlenmiştir. Bu abd-i kemter ol taraf ahvâline nigerânda olmağıla der-i devlet tarafına varmağa iktidârım yokdur. Hâlâ asker cem' edüp ol cânibe fermân-ı hümayûnunuzla serdâr-ı mu'azzam olup gitmek üzreyiz. İnşâallahü'r-rahmân pâdişâhım dahi evvel-bahârda bu câniblere deryâ-misâl asker ile atf-ı inân edüp ammün Sultân Murâd Hân'ın feth edüp yine kızılbaş aldığı Revân'ın ve Nahşivân ve şirvân ve Azerbâyçân'ın ve niçe bin bed-ma'âşun cânın alavuz. Hâlâ kırk bin tüfeng-endâz u sekbân u sarıca gâzileri cem' edüp yanımda yetmiş aded mîr-i mîrân ve yedi aded vezîr-i dilirân mevcûd olup iktizâ ederse der-i devlete bu minvâl üzre rû-mâlîde kılmak üzreyüz" deyü haber gelince der-i devletin cümle ser-i kârda olanları vâlih [ü] hayrân olup Kapudan Kara Murâd Paşa Yeniçeri ocağına fitne âtesin bırağup "Gördünüz mi kırk bin tüfeng-endâz ile sizi kırsa gerek!" deyü İslâmbol içre niçe kerre yüz bin gûne güft u gûy-ı dürûğu sahîh kîl u kâller olarak cümle erbâb-ı devlet mest-i devlet iken mest [ü] medhûş sergerdân u hayrân u giryân gezerlerdi.

Bu haber-i mühişden paşa efendimizin Kudde Kethüdâsı ve Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa ve Mevkûfâtî Mehemed Efendi ve Topkapulu ve Gümrük Emîni Hasan Ağa ve'l-hâsıl bu hakîrin ma'lûmu olan yetmiş üç aded kimesneler yek-dil [ü] yek-cihet olup yemin-billah mührü Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa için iki bin kîseye taleb etdiklerinde sa'âdetlü pâdişâh aslâ ve kat'â rızâ vermeyüp "Hemân İpşir Paşa lalam gelsin!" der idi. Ammâ Melek Ahmed Paşa efendimiz de havfe düşüp İpşir Paşa'ya niçe gûne muhabbetnâmeler gönderirdi. Ammâ ol taraftan ta'n-âmîz mekâtibler gelirdi.

Hulâsa-i kelâm İslâmbol içre huzûr-ı hâtır gidüp helc ü melc olup niçe bin efsâne kelâm turrehâtlar söylenirdi. Bu efkâr-ı fâside ile Melek Ahmed Paşa efendimiz hâne-i vahdetinde âlem-i ağyârdan bî-haber bevvâbânlar bâblarda nigâhbânlık ederken bu hakîr ile paşa kelimât edüp "Efvâh-ı âlemde ne var, ne yok?" dedi. Hakîr eyitdim "Serçeşme sizsiniz, ne var, ne yok siz bilirsiniz" derken kapudan taşra bir sadâ-yı "Allah Hak!" istimâ' olundu.

Fear From İbşir Pasha The Rebel Turned Grand Vizier

Footnote 201

Volume 3, p. 283

Menzil-i sahrâ-yı Konya: Bu vâdî-i hâmûn nümâyân oldukda bu sahrâ-yı bî-pâyânı hayme vü hargâh u bâr-ı bengâh dutup tınâp tınâba çitaçit kurulmuş serâperdeler ile ârâste ve otak-ı gûnâ-gûnlar ile pîrâste olmuş bir asker meks etmiş kim hadd [ü] hasrın Hudâ-yı Mûte'âl bilür. Bu hakîr bu cem'iyet-i kübrâyı dörd sâ'atde gücile ubûr edüp doğru bizim aşîretimizden **Kara Abaza Hasan Paşa'ya vardığımda yerinden kalkup hakîri bağrına basup silâhlarım kemerimden çıkarmadan olân hakîri İbşir Paşa serâperdesine götürdü.** Ammâ ne çetr-i mülamma'dır, gûyâ hayme-i Efrâsiyâb'dır. Kapusundan tâ paşanın obasına varınca bî-tâb u bî-mecâl kaldım. **Hemân pertâb ederek İbşir Paşa huzûruna vardıkda, beyt:**

Âfâkı beğim ma'deletin nûr-ı pür etsin

Hurşid gibi encümen-i dehre çerâğ ol

Geh nâfe gibi eyle deri deşt-i mu'attar

Geh gonca-sıfat gülşene gel-i zîynet-i bâğ ol

Dâdâr-ı cihân eylemesin âlemi sensiz

Her kande isen âsâf-ı şâh denîde sağ ol

deyüp seğirderek dest-i şerîfin bûs etdim. Hemân buyurdular kim "Evliyâ hoş geldin, biz seninle Varvar Alî Paşa senesinden berü görüşmedik. İslâmbol'dan çıkı kalı kaç gündür?" "Sultânım, beş gündür, ammâ gâyet kış çekdim" dedim. "Devlet tarafında ne var ne yok" dedikde, hakîr eyitdim "Bây u gedâ ve pîr u cüvân ve hâs u âmm sultânımın şeref-i kudûmiyle müşerref olmağa muntazırlardır. Husûsen Melek Ahmed Paşa karındaşınız, âh Sultânım Murâd efendimin çerâğ-ı efrûhtesi ve nazarkerdesi karındaşım gelse, deyü sultânımın intizârında olup sultânıma bu mektûbları gönderdi" deyü yetmiş aded atlas kîseli mekâtibleri verüp zemîn-bûs edüp gerüye çekildim. Hemân hazînedârına tenbîh edüp [177b] "Evliyâ senin müsâfirindir, bir hoş gözedüp bir semmûr kürk ve bir kat esbâb ve bir kîse guruş hammâm akçesi ver" deyü tenbîh etdikde hazîne çadırına varup def'-i cû' edüp bî-mecâl olduğumdan hâb-ı râhata vardım. Netîce-i merâm sahrâ-yı Konya'da İpşir Paşa ile yedi gün sohbet edüp "el-keîâmü yecürrü'l-keîâm" üzre yedi günde müşâvere ve mükâlemeleri birer birer takrîr etsem bir tomar-ı dırâz olur. Me'âl-i keîâm: Bir gün İpşir Paşa eydür: "Evliyâm, doğru söyle Murâd Paşa ve yeniçeri ocağı beni isterler mi?" yemin edüp "Belî cümle pâdişâh kulları ve vüzerâ vü vükelâları sultânıma muntazırlardır. Âh der-i devlete gelse de devlet-i Âl-i Osmân nizâm bulsa, derler. Ve cemî'î ulemâ ü sulehâ ve a'yân [u] kibâr, Sultân Murâd çerâğıdır, Husrev Paşa revişindedir. Âh gelse de cemî'î umûr-ı mu'azzamayı görüp Venedik küffârından intikâm alup Mısır'ın deryâ yolları küffârdan emîn olsa, derler" dedim. "Yâ Evliyâ, doğru söyle, Moralı Defterdâr mühr için iki bin kîse verdiği sahih midir?" "Belî, merhûm Bıyıklı Dervîş

Mehemmed Paşa meflûc iken mühri taleb etdi. Ammâ sa'âdetlü pâdişâh rızâ vermeyüp mühri karındaşın Melek Ahmed Paşa'ya sadaka olunmasın re'y-i ahsen gördüler. Paşa karındaşınız 'Ben bir kerre mühri sâhibi olup lezzetin aldım. Pâdişâhım benim hüsn-i rızâm ile mühri elbette İpşir Paşa lalana ihsân eylen. Asker sâhibi vü müdebbir ü âkıl ü cerîdir. Mühri anın bin kez hakkıdır ve eski vezîrindir,' deyü bir sâ'at ta'rîf ve tavsîfinizde olup şeyhülislâm Ebû Sa'îd ve kızlarağası ve (---) (---) (---) (---) cümlesi, "Pâdişâhım İpşir Paşa lalana mühri istihâldir" deyü Fâtiha tilâvet olunup mühri-i şerîfi sultânıma gönderdiler. Kâ'immakâmılığı Melek Paşa karındaşınıza ihsân etdiler. Ve yedinci günde anlar dahi var kuvveti bâzûya getirüp cümle ocağa ulûfe çıkardılar" deyü niçe bin kelimâtlar oldu kim tahrîri mümkün değildir.

Andan sekizinci gün hakîre üç kîse ve iki at ve üç yüz altun ve bir tırkeş ve bir kerrûke zırh ve bir kat esbâb dahi ve gulâmlarıma ellişer altun verüp toksan beş aded mektûbları alıp yine menzil emirleri ihsân edüp destbûsiyle müşerref olup andan vedâ' edüp niçe a'yân [u] kibâr ile vedâ' edüp harc-ı râh ihsânlar alıp İpşir Paşa ihsânın cümle Hazret-i Mevlânâzâde (---) (---) Çelebi'ye Allah emâneti koyup ve Hazret-i Sultânul-ulemâ ve Hazret-i Celâleddîn-i Rûmî'yi ziyâret edüp bade'hû Çelebi Efendi'yle vedâ' edüp mahmiyye-i Konya'dan cânib-i şimâle kasaba-i Lâdik'i ubûr edüp,

Footnote 203

Volume 4, pp. 192-193

Su'âl-i hân-ı âlîşân, şehr-i Rûmiyye berâ-yı sebeb-i katl-i İpşir Mustafâ Paşa

Hân eydür: "Ey cânım Evliyâ akay, lutf eyle, benimle yahşı danışık eyle. Her bâr bu kayser-zemîn şâhları hânların hemîşe kırup köklerin cüyiserlerdir. Pes niçün Vezir Kara Mustafâ Paşa'yı ve Hezârpâre Ahmed Paşa'yı ve fâtihi-i Hanya Yûsuf Paşa'yı ve

Sâlih Paşa'yı ve Koca vezîr'i ve niçe vezîrlerin katl eder. **Husûsan şimdi İpşir-i beşîr vezîr-i bî-nazîri ve ol mankâle sâhib-serîri niçün katl edüp kellesin galtân ederdi ki eyle bir nâmdâr kahramân-ı zamân u sâhibkırân-ı bî-amân, yahşiye yahşi yamana yaman bir vezîr-i Âl-i Osmân'a kıydı. Anın savlet ü salâbeti havfindan İrân-zemîn kavmi değil belî zemîn [ü] âsumân dir dir berg-i hazân gibi ditrerdi. Hayfâ dirîğ kim devlet-i Âl-i Osmân'da nâhak yere kan dökerler. Ne Perverdigâr'dan havf ederler ve ne Peygamber'den hicâb ederler. İpşir Âsaf'a olan zulüm Âsaf-ı Berhıyâ'ya ve şehîdân-ı Deşt-i Kerbelâ'ya olmamışdır. Muhibb-i fukarâ ve ebül'-yetâmîn ve zu'afâ bir mer[d]-i Hudâ vezîr-i dilârâ imiş. Gaddâr Osmânlı niçün bî-günâh eyle vezîri niçün katl etdi. Muni mena bir hoşça bildiresen." dedikde,**

Hakîr eyitdim: "Eğer hânım, bu abd-i kemterden İpşir'in sebep-i katlin danışık edersen, hikmet-i ders-i Aristo'dan şâfi haberi Hazret-i Lokmân'dan dinle galan" dediğimde,

Hân eydür: "Belî ömrüm, gûşlarım sende olup sâmi'îndenim." dedikde,

Hakîr eyitdim: "Hânım, kaçan kim Sultân Mehemed Hân, İpşir'e mühri Haleb'e gönderip elbette 'Tîz gelesin ve cezîre-i Malta üzre sefere gidesin' deyü İpşir'e mühür Haleb'e vardıkda İpşir eydür, 'Devlet kanare yeridir. Her varan vezîri İslâmbol'da katl ederler' deyü yüz bin özr ü bahâne edüp Âsitâne-i sa'âdete beş ay gitmeyüp bu Acem diyârına bir sefer açup Revân kal'ası altında kendi Murâd Hân'ın imrahoriyken askeri kırılıp kendi mecrûh olup ayağı topal olduğunun intikâmın Acem'den almak için serdâr-ı mu'azzamlık ile Revân üzre gelmeğe hiyel ü tedârikler etdi.

Âhir gördü kim Acem tarafından sulha muğâyir bir şey yokdur. Âhir-ı kâr bu kerre kendüsi Van hâkimi olduğunda bu koyun sâhibi olan Pinyanişî kavmine Haleb'den haber gönderüp, 'sizin donluğunuz ve sancağınız ve çöreğiniz ziyâde ideyim, Acem tarafın nehb ü gâret edüp sulha muğâyir iş idin, ammâ top çeküp tüfeng atup tabl döğüp varman' deyü İpşir'den bu haber-i meserret Pinyaniş'e geldikde cânlarına minnet bilüp bir alây aklı gözünde kavm-i Ekrâd gelüp Rûmiyye'den hırsızlık ile başlar alup ve gûsfendler sürüp gitdi. Sizler İpşir'e arz etdiniz. Arzınıza iğmâz-ı ayn edüp sizler de Pinyaniş askerinin ve vilâyetin top u tüfeng ile urup kırk bin koyunların nehb edüp {sürüp} üç yüz âdemlerin esîr edüp kırup bedürüstî sulha muğâyir iş olduğun Kürdler İpşir'e feryâd ile arz etdiler. İpşir Haleb'den arzı pâdişâha gönderüp 'Pâdişâhım ben Acem üzre giderem ve senden hazîne ve asker istemem. Pâdişâhım cenâbın dahi nevrûz-ı Harzemşâhîde Revân üzre teşrîf buyurun' deyü telhîsleri pâdişâha gelince kayser-zemîn şâhı bizim Melek Paşa'ya İpşir'in arzın gösterdikde Melek Paşa 'Hâşâ pâdişâhım, Acem sulha muhâlif bir evzâ' etmemişdir. Eğer sulha hilâf olduysa Ekrâd tarafından olmuşdur.

Hemân İpşir vezîrin İslâmbol'a gelmesi farz-ı ayndır. Elbette âdem gönderin' dedikde fi'l-hâl [293b] İpşir'e kâsıdlar hatt-ı şerîfle gidüp 'Elbette der-i devletime gelesin ve şâhı kayd [ü] bend ile huzûruma getirsen makbûl-ı ümâyûnum değildir' deyü İpşir'e bu haber pâdişâhdan varınca İpşir bi'z-zarûrî İslâmbol'a geldikde bir gün sa'âdetlü pâdişâh esnâ-yı kelâmda İpşir'e {eyitdi}, 'Bre lala, ben sana Haleb'de mührü gönderdim. Niçün sâ'ir vüzerâlarım gibi on günde der-i devletime gelmeyüp beş ay Haleb'de eğlenüp yüz bin sekban ve sarıca-i tüfeng-endâz ile Acem'e gitmek murâd idünüp ammim Gâzî Murâd Hân'ın sulhunu bozmak için birkaç kerre bana arz eyledin. Şimdi der-i devletime gelüp benim eski vezîrlerim niçün müte'ezzî edüp mâl talebinde olursun ve niçün Pinyanişî Kürdiyle fitne ve fesâd etdirüp Acem'e

Ülkemi urdurdu' deyü itb-ı Őitb hitâb edince cümle Âl-i Osmân askeri gördüler kim pâdişâh-ı âlem-penh İpşir'e muĝber-i htur olmuş. Hemân kullar gulvv edüp 'pâdişâhım biz bu İpşir Paşa'yı katl ederiz' deyü İpşir'i alup kellesin kesp yenierilerinin Atmeydnı'na başın kodular. İŞte hânım İpşir Paşa'nın sebep-i katli bu gâret olan koyunlar içindir ve gâret ettiĝiniz ülke-i Pinyaniş içündür ve an-aslen İpşir'in sulha muĝyir iş etdirdiĝiyn katl olundu" dediĝimde hemân,

Hoca Nakd eydür: "Ey kurbân olayım Osmânlı sana, görür misin kim İrân-zemîn Őhıyla sulhı bozmamak in İpşir gibi bir müdebbir vezîr-i dilri katl etdi." dedi.

Bu kerre hn {eydür}: "Eyle ise koy eyle mfsidi ve fitne ve fesda s' mlhidi katl etsin, Osmnlının dest-bzına kuvvetler olsun. Hemîşe katl etdikleri heme eyle mfsidn olsun." dediler.

Hoca Bahtiyâr-ı ihtiyâr eydür: "**Evliyâ akay, eyle ise Âl-i Osmân İpşir'in katliyle İrân-zemne yahşı hürmet edipdir. Biz İpşir havfından hânemizde râhat yatabilmezdik.** Őh-ı İrân, İpşir'in katli haberin istimâ' etdikde 'henim heft iklîme Őh oldum' demişdir. Biz senden ne saklayalı, İpşir'in katliyn diyâr-ı Acem'de bir gün bir gice Ődumnlar ve erĝnlar ile srr u Ődumnlar etmişiz ve biz İpşir'in diyâr-ı Acem'e gelmesin çokdan istimâ' etmişih. Ammâ senden kasd ile su'l etmişih. Hakk ki sika kelmların vardır kim me'l-i kelâm dükeli sendedir." deyü ta'accüb etdiler. Bu kelâm-ı hakkatlerimden hn hazz edüp hakîre gitdikçe muhabbet edüp ihsân ederdi.

Footnote 204

Volume 4, p. 193

Hoca Bahtiyâr-ı ihtiyâr eydür: "**Evliyâ akay, eyle ise Âl-i Osmân İpşir'in katliyle İrân-zemîne yahşı hürmet edipdir. Biz İpşir havfından hânemizde râhat yatabilmezdik.** Şâh-ı İrân, İpşir'in katli haberin istimâ' etdikde 'henim heft iklîme şâh oldum' demişdir. Biz senden ne saklayalı, İpşir'in katliçün diyâr-ı Acem'de bir gün bir gice şâdumânlar ve çerâğânlar ile sürûr u şâdumânlar etmişiz ve biz İpşir'in diyâr-ı Acem'e gelmesin çokdan istimâ' etmişih. Ammâ senden kasd ile su'âl etmişih. Hakkâ ki sika kelâmıların vardır kim me'âl-i kelâm dükeli sendedir." deyü ta'accüb etdiler. Bu kelâm-ı hakikatlerimden hân hazz edüp hakîre gitdikçe muhabbet edüp ihsân ederdi.

Volume 5, pp. 321-323

Der-beyân-ı tahkîk-i şehâdet-i Seydî Ahmed Paşa

Gele Cum'a hakîr Seydî Ahmed Paşa'ya varup dest bûs edüp [185a] ba'de'd-du'â hâl [ü] hâtır su'âlinden sonra,

Seydî eydir: "Cânım Evliyâ Çelebi! Bugün cum'adır. Var Tımışvâr'da Horos kapusu handakı kenârında benim câmi'imde cum'adan evvel devr-i şerîf tilâvet eyle. Bugün biz âhir cum'amız kılalım. Zîrâ artık Erdel seferine giririz, cum'a namâzın kılamazız. Elbette benim câmi'ime gitmek gereksin" deyü on dokuz Venedik altunu ihsân etdikde,

Hakîr: "N'ola sultânım, gidelim ammâ sâ'ate baksınlar, vakt-i salâte ne kalmış görsünler." dediğimde,

Seydî Paşa eydir: "Ya Evliyâm sâ'atin yok mu?" dedikde,

Hakîr eyitdim: "Rûmeli'nde Alasonya şehrinde cirid oynarken sâ'atim düşmüş." dediğimde ol ân bir murassa' sâ'at bağışlayup sâ'ate nazar etdim. "Henüz vakt-i cum'aya üç sâ'at var"dedim.

Seydî eydir: "Dahi vakit vardır. Tîz bana at getirin. Bugün cum'adır. Serdâr Alî Paşa karındaşımıza varalım. Geçen cum'a İsmâ'îl Paşa potura vardık. Bu cum'a serdârımıza varalım." deyince

Bir bölükbaşı eydir: "Bak a arslanım. Bu gece bir yavunculu düş gördüm. Gel bugün ata binüp bir yere gitme." dedikde beş altı kişi dahi feryâd edüp "Gitme âdem gitme" dediler.

Seydî eydir: "Ne dersiz hey kahbe gidiler. Bu gece ben bir düş gördüm. Hazret-i Hamza elime bir kılıç verüp, Kır şu kâfirleri. Sonra bu kılıcı benim başım üstüne ko' dedi. İnşâ'allâh biz yine şimdi Erdel'e gidüp yine Erdel'de bu yıl çok kâfir kırarım" deyüp,

"Bire tîz at getirin" dedikde bir kır at getirüp bilâ-rikâb süvâr olup ata ökçe etdikde hemân at gerü otak içine halıları ve mak'adları çiğneyerek tâ yasdıklara vardı.

Hemân Seydî bir fârisü'l-hayl olmağile atın iki cânibin üzengiye daladup kızıl kanlara atı müstağrak edüp mümkün olup at hârûnlukdan kesilmeyüp otakdan taşra çıkmak muhâl olup âhir atdan inüp bir doru ata süvâr oldukda ol dahi hırçınlığ u yanazlık edüp ol dahi iki kerre otak içine fırlayup girdikde Seydî dibelik âteş-pâre olup selâhorlara gazab-âlûd atı ihtimâm-ı tâm ile sürüp âhir otakdan taşra çıkarup yemîn ü yesârına selâm vererek giderken dönüp ardına bakdı. Gördü kim çatal fitil fitile ve tîrkeş tîrkeşe ve rikâb rikâba kat-ender-kat levendât, ağavât, hüddâmât pür-silâh gelirler.

Hemân Seydî cümleye hitâben eydir: "Bire âdemler, düğüne mi gidersiz, yohsa cenge mi gidersiz. Yohsa beni yasakçı ile bir yere götürürsüz. Dönün âdemler. Ben bugün yabana gitmem, Serdâr Alî Paşa karındaşıma giderim. Andan âhir cum'a namâzım kılmağa giderim." dedi.

İki kerre âhir cum'a namâzım, deyü tekrâr etdiğinden hakîre bir dehşet hâsıl olup hakîrin dahi cum'a ezânına hayli zamân vardığın bilüp Serdâr Alî Paşa otağına varup ard kapuda atdan nüzûl edüp hazînedâr haymesine varup ba'de's-selâm ve'l-keîâm.

Hazînedâr eydir: "Evliyâ efendim, safâ geldin ve hoş geldin. şimdi buracığa nerekikden gelirsiniz" dedikde,

"Vallâhi Seydî Ahmed Paşa efendimden gelirim. Ol dahi işte Alî Paşa efendime gelmededir." dediğimde hazînedâr, Seydî Ahmed Paşa'nın akrabâ vü aşîretinden idi. Hemân hazînedâr elindeki su kepâzesi yayı çekmeğe iktidârı kalmayup bî-tâb u bî-mecâl kaldı ve hazînedâra gâyet telâş el verüp reng-i rûyu zerd-âlûd olup kehribâ-vâr olup bir âh-ı serd-i ciğer-sûz çekdi kim hakîr andan bir nakş-ı bukalemûn anladım. Hemân dem hazînedâr cümle iç ağaları çadırların devr edüp cümle iç ağaların paşanın yanına gönderdi.

Hakîr dahi paşanın oturduğu serâperde ardında Mü'ezzin İsmâ'îl Çelebi ile biraz kelimât ederken Çengî Mustafâ Ağa dâmâdı Hüseyin Ağa gelüp Serdâr Alî Paşa'ya eydir:

"Sultânım, Kara Seydî Paşa geliyor." deyince Hemân,

Alî Paşa: "Hazînedârı çağırın. Cümle iç ağaların hâzır edüp tenbîhimiz üzre tütünler ve kahveler ve şerbetler getirsinler." deyince cümle iç ağaları kat ender at müheyyâ ve hâzır-bâş olup sâbit-kadem durdular. Andan otak perdeleri açılıp Seydî

Paşa âdâb üzre at ile içeriye kırk elli adım at ile gelüp esb-i sabâ-sür'atinden inerken hikmet-i Hudâ sağ ayağı burkulup dizi üzre düşünce tevâbi'âtları koltuğuna girüp kaldırdılar, ammâ gelişi merdâne-cünbüş değil (değil) idi. Hakîr Seydî Paşa'nın eşkâline im'ân-ı nazar ile nigerân etdim. Gûyâ meyyit-i müteharrik idi. Meğer [185b] peymâne-i ecel pür olmuşdu. Beyt:

Edemez def' sakınmakla kazâyı kimse

Bin sakınsan yine ön son olacak olsa gerek

mazmûnunca Seydî batıyyü'l-harekelik ederek otak-ı nüh-tâk soffasına çıkınca Serasker tâ baş direkde Seydî'ye istikbâle varınca Seydî,

"Es-selâmu aleyküm sultânım. Bahâr mübârek ola." dedikde Serdâr aleyk alup Seydî Paşa orta direk dibinde karâr-dâde olup eydir:

"Sultânım, Bu Tımişvâr altında nice biz otururuz. Hemân bu yurddan kalkup göç edelim ve bir gayrı diyâra gidelim" dedikde,

Serdâr eydir: "İnşâ'allâh bugün sizi ileri geçirüp çarkacı ta'yîn ederiz." dedikde,

Seydî eydir: "Allâh sultânımdan râzî ola. Bizi dîn uğuruna hizmete kabûl etdiniz." deyüp derhâl kahveler gelüp nûş olunurken Selâm Çavuşu Hüseyin Ağa ve Küçük Çelebi gelüp eydirler:

"Bugün mübârek cum'a gündür. Yeniçeri Ağası Çelebi Ağa geliyor." deyince hemân Seydî Paşa yerinden pertâb edüp eydir:

"Sultânım, ağa gelürse biz gideriz. Du'âlar sizi." deyüp giderken hemân Alî Paşa,

"Bire vurun şu kâfiri." deyince el-azametullâh otağın cemî'i sokakları yere batup cümle Alî Paşa askeri pür-silâh Seydî Ahmed Paşa üzre hücûm edince Alî Paşa perde

ardına girüp hazîne çadırına firâr etdi. Ol ân otak meydânında Seydî yalnız ceng-i azîm etdi, ammâ kurşum bârân-ı la'net gibi yağdı.

Anı gördüm, bir kurşum garîb Seydî'nin memesi altına isâbet edüp "Hay meded kâfirler" deyü koynunda makramasın çıkarup kurşum zahmına sokup dal hançer olup "Bire at yetişdirin" deyü feryâd ederek âhir kurd koyuna girir gibi hemân yemîn ü yesâra halkı hançer ile perrân perrân edüp bu kadar bin halk gürûh gürûh târumâr misâl-i mûr [u] mâr olurlardı.

Bu hâl ile köpek cengi ederek otak dâ'iresinden taşra çıkdı, ammâ kafâdâr askeri yok ve her tarafda düşmanı çok. Bir sarıca kâfiri matbahda ucu yanmış bir odun ile Seydî'nin koluna bir odun nice urdu ise Seydî'nin destinden hançeri fırlayup bir şâtırı ol ân paşaya bir gaddâre yetişdirince dal gaddâre olup hayli âdem yıkup bir âdemi iki pâre etdi. Ve şâtırı dahi şehîd etdiler. Ve yedi âdemi dahi zahm-âlûd olup silihdârı dahi Küçük şahin ve Gürcî Beğzâdeler mecrûh olup yan verdiler, ammâ Seydî fakîr de bî-tâb u bî-mecâl meydân-ı ma'rekede bî-dermân hareket etmeğe başladıkda ol ân sarrâcbaşı Seydî'ye bir esb-i menhûs yetişdirüp eğer hânesine el u ram derken bir kâfir-i bî-dîn fakîr atı kılıç ile sinirleyüp at dahi cân havliyle Seydî'nin sîne-i bî-kînesine dû-pây-ı edbâr-ı zahmdâr urdu kim garîb Seydî iki aded perende-i mu'allâk kılınca ol mahalde kereke bid'atin gaytânları Seydî'nin boğazına geçüp anın halâsına ve yakasının dem-bestesine halâsda iken yine ol Seydî hüddâmlarından bir nânkör (-- --) (---) nâm deli mel'ûn Seydî ile yaka yakaya ceng edüp kereke gaytânı mâr-ı ecel-vâr boğazına sarılıp çadırlar tınâbları dahi ayağına dolaşup elindeki gaddâre de gaddârlık edüp yâverlik etmeyüp eyle dilâverin serine mezkûr (---) (---) deli bir odun ile nice urduysa artık garîb Seydî serâsime olup cümle haşerâtlar başına üşüp dest ber-kafâ kayd [u] bend ile serâsime otak içre götürüp derhâl asker içinde fetret ü tuğyân olmasın içün ol ân Gâzî Seydî Ahmed Paşa'nın kellesin teninden cüdâ edüp

şehîd etdiklerinde azamet-i Hudâ ordu-ı İslâm içinde bir gırîv [ü] feryâd kopdu kim gûyâ (gûyâ) rûz-ı mahşerden nişân oldu.

Seydî Ahmed Paşa ve yeniçeri ordusu ve Budin ordusu ve bizim Melek Ahmed Paşa'nın Rûmeli ordusundan asker-i deryâ-misâl Ser'asker Alî Paşa'nın otağına varup gulû-yı âmm etdiler, ammâ ne çâre. "El-abdü yüdebbiru vallâhu yukaddiru.

Merhûm Seydî'nin vücûd-ı na'sın herkes meydânda görüp,

"Vâ hasretâ ve vâ firkatâ! Ordumuzun sâhib-kırânı gidüp bu sene Erdel diyârı kâfiristânına nice girüp Kemen Yanoş kral ile nice ceng edüp nice kral nasb edüp bin iki yüz kîse iki yıllık harâcı nice tahsîl edüp pâdişâha nice cevâb veririz" deyü herkes figân edüp perîşân olduklarında hemân hakîr bu hâli görüp atıma süvâr olup tarfetü'l-ayn içre Melek Ahmed Paşa efendimize gelüp Seydî [186a] Paşa ahvâlin bir bir Melek Ahmed Paşa efendimize nakl etdiğimde aklı başından gidüp eydir: mısra',

"Ey hâce bugün sana ise, erte banadır"

deyüp cümle ağavâtları huzûruna çağırıp vasiyyet edüp mühr kîsesinde olan üç yüz kıt'a elmas taşları cümle defter ile on kıt'asın oğlu İbrâhîm Beğ'e ve on kıt'asın Seydîzâde Mehemed Beğ'e ve on kıt'asın kerîmesi Hânım Sultân'a ve mâ'adâsın ağalarına verüp, Eğer ben ölürsem sizin olsun ve eğer hayâtda kalırsam yine benim olsun" deyü vasiyyetler edüp, ba'dehû kendüleri Serdâr Alî Paşa'nın dîvânına varup cümle vüzerâ ve mîr-i mîrânlar ve pîr u cüvânlar Seydî'nin mübârek na'sesin gördükde "hayfâ dirîğ" deyü bükâ eylediler. Hemân ol mahalde Budin Vezîri İsmâ'îl Paşa dârât u azametiyle refât ederek Seydî Paşa cesedi yanından ubûr ederek

"Hay kâfir, hay mel'ûn, bulduna belânı" deyüp Boşnak lehcesiyle ba'zı şütûmlar ederek cümle huzzâr-ı meclise selâm verüp sadr-ı âlîde karâr edüp serdâra hitâben eydir:

"Gazân kutlu olsun cânım. Hemîşe cümle dîn düşmanlarımızın başı böyle galtân ola" dedikde, hemân bizim,

Melek Ahmed Paşa eydir: "Ya paşa, sen da'vâ-yı merd edüp Seydî'yi öldürürdüm der idin. Niçün öldürmedin kim bu gazâ sana müyesser olurdu?" deyince, hemân Çavuşzâde-i hâzır cevâb eydir:

"Bu paşa karındaşımız eyle da'vâ-yı merd ederdi, ammâ evdeki hisâb bâzâra uymaz. İsmâ'îl Paşa karındaşımız Seydî Paşa'ya bir kasd etse bu gazâ Seydî'ye müyesser olup Seydî yerine İsmâ'îl Paşa fedâ olup Budin mansıbı mahlûl olmak iktizâ ederdi. Paşa karındaşımız anıniçün gayret edüp Seydî'yi katl etmedi. Ancak şimdi Seydî gazânız kutlu olsun der" deyü Çavuşzâde böyle nükte ve rîşhand cevâblar dediğinde cümle huzzâr-ı meclis mağmûm u müte'ellim iken Çavuşzâde cevâblarından hazz edüp hande etdiler, ammâ İsmâ'îl Paşa'yı bu meclisde katl etseler bir katre kanı cereyân etmezdi ve söylediğine peşîmân oldu.

Hemân bizim Melek Ahmed Paşa efendimiz eydir: "Bak a cânım Budin vezîri Muhtesib Ağası İsmâ'îl Ağacık, eğer Köpürlü altı ay dahi kalırsa bu meclisde hâzır olanlarımızdan cümlemiz Köpürlü şehîd eder. Ve sen çerâğı olsan gerek, seni de katl eder. Hele görün dahi neler zuhûr eder" deyüp ol ân merhûm Seydî'nin kellesin kafâsıyla sâfî tuz içine bir kutuya koyup ılgar ile Âsitâne'ye gönderüp cesedi şerîfin gasl ederken kurşum zahmından aslâ kan dinmeyüp cereyân ederek sene 1071 şevvâl'inin on dokuzuncu cum'a gün, "âhir cum'a" dediği gibi olup ol gün merhûm olup Tımışvâr'da Horos kapusu hâricinde handak kenârındaki câmi'inin

mihrâbı önüne defn ederken hikmet-i Hudâ Nemse çâsârı tarafından Roza nâm kefere elçi gelirken bu vâveylâ ve vâveledâ ağlamasın gördükde hinto arabası başın çeküp,

"Bu ağlama cem'iyeti nedir?" deyü su'âl etdikde, serhad halkı gâzîler dâğ-ı derûnlarından eyitdiler kim,

"Bu meyyit ol kimesnedir kim sizi ve kralınızı ve cümle kâfiristânı kılıcıyla korkudan demir ayak Gâzî Seydî Ahmed Paşa'dır" deyince hemân elçi-i la'în ara şapkasın ser-i bî-devletinden kaldırup gîsû-yı pîçâpîçlerin perîşân edüp Mesîh [u] Meryem'e du'âlar etdi ve bu hâl ile insâf edüp elçi la'în dedi kim,

"Hayfâ dirîğ Âl-i Osmân'ın bir nâmdâr vezîri idi ve Rakofçi Kral gibi bir azîmü-şân kralı katl edüp biz ol kral elinden âciz-mânde kalmışdık. Anı Seydî katl edüp Nemse diyârında emîn olmuşduk ve Erdel memleketin feth edüp bu kadar yıllık bâkî kalan hazîneleri tahsîl edüp pâdişâha gönderüp hizmet etmişdi. Âhir Âl-i Osmân'a eylik yaramaz imiş" deyü ma'a'l-kerâhe böyle rîşhand-âmîz kelimâtlar edüp Seydî Paşa meyyiti üzre avuç avuç altun nisâr edüp "Dîninizce bu vezîr-i mazlûma Kur'ân okuyup bir hoşca defn edün" deyüp hinto arabasıyla Serdâr Alî Paşa'ya revâne oldu.

Hakîr ba'de'd-defn rûh-ı pür-fütûhu için [186b] bir Yâsin-i şerîf tilâvet edüp âh [u] enîn ile mahzûn ve müte'ellim haymeme gelüp bî-hûş oldum. el-hükmülillâh deyüp rûh-ı şerîfiyçün Fâtiha, ammâ cem'i hikmet u takdîr-i İlahî Sannâ'-ı Lem-yezeli'indir, lâkin, [...]

Volume 6, p. 82

Ve "Âlem-i sabâvetimizden berü sıbyân ile mahlût olup lu'bu lehve meyyâl değil idim" derlerdi, ammâ sünnet-i Resûl olan tîr ve kemândârlık ve cidâ ve şemşîrbâzlık ve gürz ve mızrakbâzlık lu'bedebâzlıklarında gâyet mâhir idi.

Ve akrânlarında eyle bir fârisü'l-hayl silâhşor cüst ü çapük İpşir Paşa ve Seydî Ahmed Paşa olaydı.

Ve zorâver ü dilâver ve server ü hünerver yiğit olmağile küşteğîrlik ilminde yetmiş fen bilüp değme pehlivân arkasın yere getirmemiştir kim bu fende dahi bîmânend idi, ammâ ba'zı zamân tenâsül-i evlâd için Kaya Sultân ehliyle ey güleşler ederdi. [48b] Âhir Kaya Sultân'ı alt edüp yenerdi ve bir yılda kırk sekiz kerre böyle cihâd-ı ekber ederdi. Kesret [ü] vefret üzre cemmâ' değil idi.